

Klimatstrategiplan för Ohredahke sameby –

Identifiering av samebyns sårbarheter inför klimatförändringarna, lösningar för att minska sårbarheterna, samt strategier för hur lösningarna ska genomföras

Innehållsförteckning

1. Inledning

1.1 Varför klimatstrategiplan? Ingen snö - bara skare och is; voere, skogsbränder

1.1.1 Graninge/Paljakka landet de senaste två vintrarna

1.1.2 Stugun/Rissna landet den senaste sommaren

1.1.2 Ohredahkes reaktion på de senaste två årens "extremväder"

1.2 Klimatstrategiplanens innehåll

1.2.1 Allmänna utgångspunkter

1.2.2 Klimatstrategiplanens upplägg

2. Om förändringen över tid av renskötseln inom det samiska renskötarsamhället Ohredahke

2.1 Inledning

2.2 Det samiska renskötarsamhället Ohredahkes ursprungliga organisering och renskötsel

2.3 "Övergångsperioden"

2.3.1 Inledning

2.3.2 Internt beslutad omvandling: Övergången från intensiv till extensiv renskötsel

2.3.3 Omvandling framdriven av externa faktorer: Vattenkraftutbyggnaden; övergång från vinterflyttningar längs marken till flyttningar medelst lastbilstransport

2.4 Renskötarsamhället Ohredahkes renskötsel idag; extensiv renskötsel med vinterflyttningar medelst lastbilstransport

2.5 Sammanfattning

3. Ohredahke idag

4. Problemidentifiering: Sårbarhetsanalys vinterlanden Graninge/Paljakka och Stugun/Rissna

4.1 Inledning

4.2 Sårbarhetsanalys: Vintergruppernas erfarenheter och observationer

4.2.1 Åhpetjensijhtes erfarenheter och observationer från bruket av Graninge/Paljakka vinterlandet de senaste årtiondena

4.2.2 Nåaransijhtes observationer och erfarenheter från Stugun/Rissna landet

4.3 Sårbarhetsanalys: Klimatförändringar etc. som de kommer till uttryck i data från SMHI

4.3.1 Inledning

4.3.2 Snösäsongens längd

4.3.3 Antalet nollgenomgångar

4.3.4 Ökad nederbörd vintertid

4.3.5 Förändringar i fuktighetsgrad i marken under sommarperioden

4.4 Slutsatser sårbarhetsanalys

4.4.1 Ohredahkes vintergruppers erfarenheter

4.4.2 SMHI etc. data

4.4.3 Sammanfattande slutsatser sårbarhetsanalys

5. Identifiering av problemlösningar: Alternativ för att öka samebyns adaptivitet och eliminera/minska dess identifierade sårbarheter inför klimatförändringarna

5.1 Inledning

5.2 Identifiering av åtgärder för att minska samebyns sårbarhet inför klimatförändringarna: Sårbarheter kategori a. (de hänförliga till samebyns beroende av endast ett par vinterland)

5.3 Identifiering av åtgärder för att minska samebyns sårbarheter inför klimatförändringarna: Sårbarheter kategori b. (de hänförliga till Graninge/Paljakka och Stugun/Rissna landens brister)

5.4 Identifiering av åtgärder för att minska samebyns sårbarheter inför klimatförändringarna: Sårbarheter kategori c. (de hänförliga till att höst- och vårflyttningar genomförs med lastbilstransport)

6. Problemlösningstrategi: Åtgärder för att göra identifierade sårbarhetshanteringar tillgängliga för samebyn; allmänt

6.1 Inledning

6.2 Åtgärder för att möjliggöra bruk av vinterland belägna i samebyns centrala och bottenviks nära delar

6.2.1 Genomförda åtgärder

6.2.2 Åtgärder under genomförande

6.2.3 Planerade men ännu inte påbörjade åtgärder

6.2.4 Sammanfattning

6.3 Åtgärder för att möjliggöra bruk av Nagasjö- och Vängellanden; återställande av flyttled

6.3.1 Genomförda åtgärder

6.3.2 Åtgärder under genomförande

6.3.3 Planerade men ännu inte påbörjade åtgärder

6.3.4 Sammanfattande slutsatser

7. Åtgärder för att möjliggöra bruk av Nagasjö- och Vängellanden som vinterland; undanröjande av exploatering i form av predatorintensitet

7.1 Inledning

7.2 Genomförda åtgärder: Identifiering av predatorintensiteten i Nagasjö/Vängellanden

7.3 Pågående åtgärder: Rättsutredning för att kartlägga samebyns rättsliga förutsättningar att reducera predatorintensiteten till rättslig nivå i syfte att reducera samebyns sårbarhet inför klimatförändringarna

7.3.1 Allmänt om förutsättningarna för förebyggande skydds jakt; "stor sannolikhet" och "allvarlig skada" kriterierna

7.3.2 Relevant förståelse av "stor sannolikhet" kriteriet

7.3.3 Relevant förståelse av "allvarlig skada" kriteriet

7.3.4 Allmänt om omfattningen av förebyggande skydds jakt; kopplingen mellan predatorförluster som överstiger toleransnivån och "allvarlig skada" kriteriet enligt JF 23 a och b §§

7.3.5 Ohredahkes toleransnivå/tröskel för "allvarlig skada"

7.3.6 Slutsats så långt: Relevansen av den beskrivna rättsregeln för vilken predatorintensitet Ohredahke har rätt att inte behöva tåla i Nagasjö/Vängellanden

7.4 Planerade men ännu inte påbörjade åtgärder

- 7.4.1 Iordningsställande av flyttleden
- 7.4.2 Begäran om förebyggande skydds jakt i Nagasjö/Vängellanden
- 7.4.3 Genomförande av skydds jakt

8. Ohredahkes vision

1. Inledning

1.1 *Varför klimatstrategiplan? Ingen snö - bara skare och is; voere, skogsbränder*

1.1.1 Graninge/Paljakka landet de senaste två vintrarna

En av Ohredahke samebys vintergrupper, Åhpetjensijhte, har under det senaste kvartsseket huvudsakligen nyttjat trakterna kring Graninge/Paljakka för vinterbete. Detta vinterland är beläget i de centrala delarna av Ångermanland.¹

Som vinterbetesland för samisk renskötsel betraktat är Graninge/Paljakka "typiskt" för Ohredahke. Samebyn har inga riktigt kvalitativt bra vinterbetesområden. Snarare är närmast samtliga samebys sådana områden fragmenterade och osammanhängande, och således tungarbetade. Vinterbetesområdenas beskrivna beskaffenhet har haft som naturlig följd att samebyn traditionellt av har brukat jämförelsevis geografiskt omfattande vinterbetesland. Det har helt enkelt varit nödvändigt för att landen ska kunna bära en vinterhjord. Dessa förhållanden bestämmer samebys vinterbetesmönster också idag. Man skulle kunna säga att vinterlandens beskaffenhet har nödvändiggjort för Ohredahke att låta kvantitet gå före kvalitet när det kommer till vinterbete.

Bedömt utifrån beskrivna grundförutsättningar präglas Graninge/Paljakka som vinterbetesland av relativt rik lavtillgång. I övrigt är vegetationen rimligt varierad. Topografiskt är Graninge/Paljakka landet kuperat. Inom detta ryms betesarealer som befinner sig på varierande altitud och som sluttar åt olika väderstreck. Det inkluderar rejäla berg med branta sluttningar.

Beskrivna förhållanden, främst landets osammanhängande karaktär och fragmentering, innebär att Graninge/Paljakka inte ens under de ur väderlekssynpunkt allra bästa vintrarna erbjuder fantastiska betesförhållanden. Landets beskaffenhet har samtidigt en uppsida (i vart fall under "normala" väderförhållanden). Dess karaktär gör att det som vinterbetesland tål ett brett spann av vädertyper. På grund av att det är osammanhängande och fragmenterat, och därmed geografiskt omfattande, samt kuperat, varierar normalt vädret lokalt inom Graninge/Paljakka landet. Det gäller även temperatur och vindförhållanden. Av denna anledning skiftar normalt snödjup och snö- och isförhållanden mellan olika delar av landet. Sålunda har Graninge/Paljakka tålt såväl rejäla blidväder som ordentliga snömängder utan att betet för den skull blivit riktigt dåligt i hela landet. Vinterbetet har traditionellt egentligen aldrig låst sig helt överallt i Graninge/Paljakka. Vintergruppen har i princip alltid kunna hjälpa renarna att finna föda någonstans där.

Ytterligande bidragande till Graninge/Paljakkas beskrivna tålighet är att skogsbruket där inte kommer åt de allra mest kuperade bergsområdena. Således har träden i dessa områden kvar sin hänglav. Under de allra sämsta vintrarna kan därför vintergruppen "skicka hjorden till bergen". Där kan renarna också under sådana vintrar finna nödvändig föda i form av framför allt hänglav. I tillägg kan med anledning av landets branthet renarna där gräva fram lav i hålmarker, på stenar o dy, även under mycket snörika vintrar.

¹ Se vidare kartbild 7 på s. 28, nedan.

För att en areal ska fungera som vinterbetesland för samisk renskötsel krävs normalt att landet innefattar ett naturligt uppsamlingsområde. Ett sådant är ett område där renarna på gädd betesförhållanden och dy naturligt stannar upp. Om en vintergrupp driver renhjorden in i ett sådant uppsamlingsområde koncentreras således en tidigare utspridd hjord. Därefter är det relativt enkelt att samla ihop denna, exempelvis inför vårflyttningen tillbaka till vårlanden i fjällområdena. Nyttan av ett uppsamlingsområde gör sig särskilt påmind när behov uppstår att samla renhjorden oplanerat och snabbt.

Graninge/Paljakka landet saknar ett sådant naturligt uppsamlingsområde. Den beskrivna påtagliga bristen på detta normalt utgör hos ett vinterbetesland för samisk renskötsel har dock genom Graninge/Paljakkas också beskrivna beskaffenhet och pålitlighet som sådant land hittills varit hanterbar. Eftersom vinterbetet där varit mycket säkert och väldigt sällan riktigt dåligt har situationer där behov uppstått för att omedelbart och oplanerat samla renhjorden varit obefintliga. Åhpetjensijhte har, när gruppen släppt vinterhjorden i Graninge/Paljakka landet på senhösten, således varit förhållandevis trygg i att ingen situation ska behöva uppkomma som nödvändiggör en plötslig och snabb återsamling av hjorden innan vårens regelbundna samling inför flyttningen tillbaka till vårlanden i fjällområdena. Vårsamlingarna har på gädd av avsaknaden av naturligt uppsamlingsområde och Graninge/Paljakka landets beskaffenhet i övrigt förvisso alltid varit jämförelsevis krävande. Någon egentlig risk för att de inte alls ska gå att genomföra, eller genomföras med dåligt resultat, har dock inte funnits.

Sammanfattningsvis är Graninge/Paljakka landet utifrån ett samiskt renskötselperspektiv osammanhängande och fragmenterat, och som en nödvändig följd av detta geografiskt omfattande. Det är också rejält kuperat och innefattar bl a ett par riktigt bergiga områden. Landet är som ett resultat av dessa förutsättningar tungarbetat och inget klassiskt "bra" vinterland för samisk renskötsel. Samtidigt har dock Graninge/Paljakka varit förhållandevis okänsligt för väderlek. Vinterbetesförhållandena där har varit stabila och relativt förutsebara. Spannet mellan bra och dåliga vintrar har varit betydligt mer begränsat jämfört med "klassiskt bra" och även "genomsnittliga" samiska vinterbetesland. Sammantaget erbjuder Graninge/Paljakka landets beskaffenhet aldrig några lättarbetade vintrar, men har samtidigt varit riktigt bra rustat för att kunna tillhandahålla tjänligt bete varje vinter.² Så har i vart fall varit fallet hittills.

De två senaste vintrarna har gjort det allt för uppenbart för Åhpetjensijhte och samebyn i dess helhet att "inte ens" ett vinterbetesland av Graninge/Paljakkas beskaffenhet längre kan lova stabilt vinterbete. Det väder som följer med klimatförändringarna har satt tidigare paradigmer inom den samiska renskötseln ur spel. Skalan för vad som kan anses som "normalt" har alltid varit och är fortfarande vidare inom samisk renskötsel än inom någon annan markanvändning i Sverige. Att "ingen vinter är den andra lik" är inom samisk renskötsel som någon kanske skulle vilja tro inte ett talesätt utan en arbetsbeskrivning. Men även med denna vana vid och beredskap inför omfattande

² Graninge/Paljakka landet kan härvid jämföras med vad som ofta beskrivs som "urtypen" för ett bra samiskt vinterbetesland. Ett sådant består gärna till stora delar av flatland med jämn altitud (ex. tallhed) som är rika i lav och annan vegetation. Ett sådant land får normalt samma väder över hela landet och därmed motsvarande betesförhållanden i hela detta. Under bra vintrar finner renarna där utsökta betesförhållanden i hela området. Under dåliga vintrar med begränsat med snö, ett hårt skal av skare och isbildning på backen etc. blir dock i ett vinterbetesland av sådan beskaffenhet omvänt betet i hela området riktigt dåligt. I värsta fall låser det sig helt i hela landet.

svängningar i väderförhållanden etc. har de två senaste årens vintrar varit "extrema" – i vart fall i jämförelse med vad Åhpetjensijhte fram tills nu erfarit.

Vintern 2016-17 flyttade Åhpetjensijhte ned sin vinterhjord till Graninge/Paljakka landet från höstlanden i Ohredahkes fjällområden i slutet av november. När vintergruppen då anlände till Graninge/Paljakka fanns där ett par decimeter snö. Under en dryg månad, fram till i början av januari, pendlade temperaturen omkring noll grader. Som ett resultat av dessa temperaturförhållanden täcktes marken under denna period huvudsakligen av slask. Därefter följde en kallare period, med egentligen ingen nederbörd. På marken resulterade detta i ett tunt snölager med en hård skorpa av skare på toppen och isbildning längs backen. Betet blev till dels låst och genomgående dåligt.

I mitten av januari återkom blidvädret. Det förde med sig barytor i det tunna snö- och istäcket där betet blev tillgängligt. Vintergruppen bedömde att vintern var så pass långt gången och betet så pass tillgängligt att det skulle räcka fram till när gruppen normalt samlar hjorden för att flytta upp till fjällområdena igen, d v s kring månadsskiftet mars/april. *Betestillgången* var nog också tillräcklig. Men *betesförhållandena* bestäms inom samisk renskötsel inte enbart av väder och flora.

Den 30 januari fick vintergruppen in en varg i renhjorden. Vargens karaktäristiska sätt att jaga orsakade inte bara rovdjursdödade renar. I tillägg sprängdes hjorden. Den skingrades och blev ohanterlig. Ohredahke fick skydds jakt på vargen. Då som beskrivits snön knappt täckte backen var dock alla jaktförsök utsiktslösa. (Att jaga varg utan tillgång till snöspårning är i det närmaste ogörligt.) För vintergruppen fanns inget annat val än att pröva att samla renhjorden. Att låta denna dela det delvis snöfria vinterlandet med en varg var inget alternativ.

Den 13 februari påbörjades ett intensivt arbete med att samla hjorden. Plötsligt uppstod nu trots allt behov för att oplanerat och snabbast möjligt samla renhjorden. Som beskrivits har Graninge/Paljakkas beskaffenhet hittills normalt skyddat mot det. Därmed framträdde också landets beskrivna nackdel tydligt. Avsaknaden där av ett naturligt uppsamlingsområde medförde att arbetet med att samla hjorden tog tid. Trots att samlingsarbetet gick efter omständigheterna bra (vintergruppen hade t o m en del "tur") så tog det ca två veckor att genomföra.

Den 28 februari var samlingen till slut genomförd och vintergruppen kunde flytta den reducerade renhjorden till en utfodringshage belägen en bit öster om vårlanden. Där hade Åhpetjensijhte inget annat val än att utfodra hjorden under nästan 1,5 månad, något som är förenat med betydande kostnader. Först den 8 april kunde vintergruppen avsluta flyttningen upp till vårlanden i fjällområdena. Flytten hade då tagit nästan två månader, och medfört ohållbara förluster av renar och kostnader.

(Åhpetjensijhte var fram till tidiga hösten 2017 inställd på att nyttja ett annat vinterbetesland än Graninge/Paljakka under vintern 2017-18. Såvitt vintergruppen kände till var den varg som plågade dennas renhjord föregående vinter kvar i området. Att flytta ned till Graninge/Paljakka med en varg fortfarande härjandes i landet hade varit uteslutet. I september 2017 informerade dock länsstyrelsen samebyn om att vargen förolyckats under älgjakten.)

Vintern 2017-2018 anlände Åhpetjensijhte med vinterhjorden till Graninge/Paljakka landet i början av november. Då låg där ca en decimeter snö. I mitten av månaden kom det första större snöfallet. Det följdes av en kortare period med relativt bra betesförhållanden. Snöandet fortsatte dock; hela december präglades av ihärdiga snöfall. Kring jul uppgick snötäcket till ca en meter. Dagens generation renskötare i Ohredahke har aldrig tidigare upplevt sådana snömängder så tidigt.

När snöfallet fortsatte i januari började situationen att bli krisartad. Vintergruppen inspekterade alternativa vinterbetesland att om möjligt förflytta renhjorden till.³ Ingenstans var dock snödjupet bättre, på det flesta håll snarare än värre. (Gåltjärn, beläget ca tre mil från Graninge/Paljakkas östra ytterkant uppmätte vintern 2017-18 alla tiders snödjupsrekord i Västernorrland. Snötäcket mätte där 175 cm.)

Den 30 januari uppgick snötäcket i Graninge/Paljakka till 120 cm. Samtidigt hade snön i botten packats samman till ett ogenomträngligt lager. Nu slutade de sista oxrenarna i flocken att gräva i snön efter bete. De orkade inte heller att gå mellan träden för att på det sättet försöka finna föda. Renhjorden stod bara helt stilla i snön. *Voere* hade inträtt, den sydsamiska beteckningen för ett snötäcke som är så tjockt och annars av sådan beskaffenhet att renhjorden varken orkar gräva eller förflytta sig. Inte ens vintergruppens normalt sista utväg, att skicka renhjorden till bergen, var tillgänglig. Det var för mycket snö för att renarna ens skulle ta sig fram dit. Och även om renarna klarat av att förflytta sig till bergen var betet även där låst, inklusive i träden (p g a snömängden). Senaste gången *voere* inträffade i Ohredahke (då Frostviken lappby⁴) var 1911. Den vintern blev den vintergruppens renskötare närmast renlösa.

Samtidigt plågade järvar renarna. Oförmögna att förflytta sig blev renarna enkla offer för predatorerna.

Vintergruppen hade inget annat val än att försöka börja samla och stänga in renarna. Det arbetet inleddes den 8 februari. Ungefär en månad senare hade gruppen samlat in det som återstod av renhjorden. Mer än hälften av kalvarna var då borta, och många vajor. Ändå är det Åhpetjensijhtes uppfattning att gruppen även denna vinter hade tur i oturen. Det kunde ha gått värre.

För andra vintern i rad, men av helt olika (faktiskt närmast motsatta) skäl, återstod en alldeles för tidig lastbilstransport med renhjorden till utfodringshagen öster om vårlanden. Där väntade i sin tur ännu en kostsam utfordring innan vintergruppen till slut kunde avsluta vårflyttningen till fjällområdena. Ytterligare en katastrofvinter orsakad av "extrema" väderförhållanden var till ända.

1.1.2 Stugun/Rissna landet den senaste sommaren

En annan av Ohredahkes vintergrupper, Nåaransijhte, har under de senaste tre årtiondena huvudsakligen vinterbetat sina renar i Stugun/Rissna landet. Detta är beläget ca 3-4 mil öst om Östersund, i Jämtlands östligare delar.⁵ Stugun/Rissna är egentligen två vinterbetesland. Även om landen är belägna i direkt anslutning till varandra är de från samisk renskötselsynpunkt åtskilda av en dalgång som sträcker sig i nordöstlig-sydvästlig riktning. Dalgången gör det mycket komplicerat för en vintergrupp att bruka båda halvorna av landet samtidigt.

Båda halvorna av Stugun/Rissna landet är fragmenterade. Framför allt splittras landet upp av omfattande områden med contortatall och berg. Mellan dessa finns "insprängt" arealer som tillhandahåller gott renbete. Den nordöstra halvan är ändock den jämförelsevis mer

³ Ett sådant potentiellt vinterbetesområde som gruppen inspekterade för beskrivet syfte var Ljustorplanet. Jfr avsnitt 6.2.1, nedan.

⁴ Beträffande renskötarsamhället Ohredahkes organisatoriska historia (inklusive om beteckningen Frostviken lappby), se avsnitt 2, nedan.

⁵ Se vidare kartbild 7 på s. 28, nedan.

sammanhängande, och även den arealmässigt större av de två. Kvaliteten på vinterbetet är på båda sidor dalgången rejält nedsatt av omfattande skogsbruk.

Oaktat att den sydvästra halvan av Stugun/Rissna landet är den mindre och mer uppsplittrade är den som utgångspunkt fungerande som vinterbetesland för en vintergrupp. Mycket beror det på att den östliga delen av denna halva erbjuder bra och inte särskilt fragmenterat bete. Som diskuterats i förhållande till Graninge/Paljakka utgör förekomsten av ett sådant område inom ett vinterbetesland en stor fördel, inte bara ur ren betessynpunkt. Den östliga delen av den sydvästra halvan av Stugun/Rissna landet fungerar, utöver att tillhandahålla bra bete, som en naturlig uppsamlingsplats. Hit kan vintergruppen driva renhjorden inför flyttningen tillbaka upp till vårlanden i fjällområdena. Renhjorden stannar naturligt upp i den östliga delen och betar mer koncentrerat och kan därefter relativt enkelt samlas. Förekomsten av det beskrivna östliga området utgör således närmast en förutsättning för att den sydvästra halvan av Stugun/Rissna landet i dess helhet ska utgöra ett fungerande vinterbetesland för samisk renskötsel. Annorlunda uttryckt innebär en förlust av den östliga delen att halvan söder om dalgången att hela området förlorar mycket av sitt värde som vinterbetesland.

Sommaren 2018 dominerades av långa perioder med konstant höga temperaturer kombinerat med liten eller ingen nederbörd. Detta medförde torka i stora delar av Sverige, inklusive i de centrala delarna av mellersta Norrland. Torkan orsakade i sin tur flera och omfattande skogsbränder.

En sådan skogsbrand utbröt i östra Jämtland, och omfattade därvid delar av Stugun/Rissna landet. Mer specifikt brandhärjades just den beskrivna östra delen av landets sydvästliga halva. Upp brann inte bara skog till stora värden. Från samisk renskötselsynpunkt totalförstörde skogsbranden denna areal som vinterbete för åtskillig tid framöver. Därmed inkapaciterades dock inte bara just den östliga delen som brandhärjades. Som beskrivits utgjorde denna en central del av ett sammanhängande vinterbetesland. Utan den östliga komponenten blir hela halvan nedanför dalgången svår använd. Hela landet blev således kraftigt nedsatt som samiskt vinterbetesområde. Så kommer att vara fallet intill dess att betet i den östliga delen återhämtat sig.

”Extrem”väder under en sommar med skogsbrand som följd har medfört att beskrivningen ovan av Stugun/Rissna landets beskaffenhet som vinterbetesland för samisk renskötsel i ett slag är förlegad, i vart fall för överskådlig tid.

1.1.2 Ohredahkes reaktion på de senaste två årens ”extremväder”

Som indikerats ovan och som utvecklas utförligt nedan har Ohredahke under en tid tydligt erfarit hur förändringar i klimatet allt mer kommit att inverka på förutsättningarna för samebyns renskötsel. Aldrig tidigare har dock effekterna av det nya klimatet varit så handfasta som under de senaste två vintrarna och den senaste sommaren. Samebyn förstår (eller i vart fall hoppas) att så dramatiska händelser är ovanliga (tidigare hade man nog sagt extrema) även för den nya tidens klimat. Ändå betraktar samebyn de senaste två årens ”extremväder” som en otrevlig bekräftelse på att denna nu verkar i ett nytt landskap.

Oönskad eller inte måste samebyn förhålla sig adaptiv till den nya verkligheten. Något val har samebyn inte om denna ska lägga förhållandena till rätta för att också kommande generationers renskötare ska kunna bedriva hållbar samisk renskötsel inom det land som alltid varit

renskötarsamhället Ohredahke. Under inga förhållanden har samebyn råd att chansa på att "extremvädret" faktiskt är extremt, snarare än (i bästa fall) ovanligt.

Klimatförändringarna skrämmer. Helt klart utgör dessa en annorlunda utmaning som ställer krav på andra sorters omställningar jämfört med vad samebyn varit med om tidigare.

Samtidigt är krav på adaptivitet och anpassningsförmåga inte något nytt för samebyn, precis som de inte är för den samiska renskötseln i allmänhet.

Klimatförändringarna innebär att samebyn har ett jobb att göra; precis som den har i förhållande till exploateringar i form av predatorer och industrietableringar etc. och andra externa faktorer som påverkar samebyns renskötsel. Klimatförändringarna är på många sätt mindre överblickbara jämfört med andra externa faktorer som samebyn har att förhålla sig till. De skiljer sig också från dessa genom att de inte går att påverka (för samebyn). Samebyns förhållningssätt till klimatförändringarna kan således, i motsättning till andra externa faktorer, därför bara vara adaptivitet; den har att ta dessa "som de är". Inte desto mindre måste samebyn samtidigt förhålla sig proaktiv till klimatförändringarna, såsom den gör till alla externa faktorer som påverkar samebyns renskötsel. Samebyn måste aktivt anta strategier för att tackla också de utmaningar som klimatförändringarna för med sig.

Av beskriven anledning har Ohredahke tagit fram denna "Klimatstrategiplan".⁶

(Just denna Klimatstrategiplan innefattar inte någon diskussion kring vad samebyn själv kan göra för att minska sin egen klimatpåverkan. Det innebär inte att samebyn är omedveten om att dess verksamhet innefattar relativt omfattande bruk av fordon och andra maskiner som inte är klimatneutrala. Samebyn avser se över vilka åtgärder den kan vidta för att minimera sina egna utsläpp av växthusgaser.)

1.2 *Klimatstrategiplanens innehåll*

1.2.1 Allmänna utgångspunkter

Klimatförändringarna: En central men likafullt "bara" en yttre faktor som inverkar på förutsättningarna för samebyns renskötsel

Som beskrivits ovan har de två senaste vintrarna och den senaste sommaren brutalt visat på dimensionen av de utmaningar klimatförändringarna utgör för Ohredahke. Dessa händelser har understrukit vad samebyn sedan en tid redan insett; att klimatförändringarna starkt inverkar på förutsättningarna för samebyns renskötsel och att det är osannolikt att denna inverkan kommer att minska. Denna nya situation måste som sagt Ohredahke förhålla sig till och hantera.

⁶ Klimatstrategiplanen har tagits fram som en del av Sametingets "Projekt avseende klimat-sårbarhetsanalys och handlingsplan för utvalda samebyar". Ohredahke har ingått som en av flera samebyar i detta pilotprojekt. Snarare än att kalla det dokument Ohredahke tagit fram inom ramen för projektet en "klimat- och sårbarhetsanalys" har dock samebyn valt att ta fram en klimatstrategiplan. För samebyn är det viktigt att inte stanna vid att analysera på vilka sätt denna är sårbar inför klimatförändringarna. Samebyn måste även ha en strategi för hur den ska ta sig an de utmaningar klimatförändringarna för med sig.

Som ovanstående också varit inne på är det samtidigt ett faktum att klimatförändringarna, oaktat magnituden av deras effekter, ”enbart” utgör en av flera externa faktorer som påverkar samebyns rensköttsel.

Klimatförändringarna tar betesland från Ohredahke och gör betesförhållandena i andra land sämre, mer oförutsägbara samt beteslanden mer svårarvända och mera tungarbetade. Det är dock i sig inget unikt för klimatförändringarna. Det gäller även för andra externa faktorer som påverkar samebyns rensköttsel, såsom exempelvis exploateringar i form av predatorintensitet eller industriprojekt. För samebyn är det de samlade och samverkande effekterna av samtliga yttre faktorer som är relevanta. Oavsett om samebyn förlorar betesland till exploateringar eller klimatförändringar har det samma effekt på samebyn. Det är således inte meningsfullt för denna att förhålla sig till klimatförändringarnas inverknings på samebyn betraktade isolerade. Det är istället dessa förändringars effekter förstådda *tillsammans med effekter av andra yttre faktorer* som Ohredahke måste analysera för att kunna anta en relevant strategi för hur samebyn ska förhålla sig till klimatförändringarna.

Av beskriven anledning fokuserar denna Klimatstrategiplan inte bara på klimatförändringarnas inverkan på samebyn. Planen analyserar istället hur dessa i samverkan med andra yttre faktorer – främst exploateringar av samebyns marker genom industriprojekt och predatorintensitet – inverkar på samebyns rensköttsel. De adaptiva strategier som planen kommer fram till samebyn behöver anta tar således hänsyn också till sådana andra externa faktorer. Klimatstrategiplanens upplägg är därvid i linje med professor Johan Rockströms slutsats att ”rennäringen behöver mer marker för att klara den globala uppvärmningen”.⁷ På samma tema har även länsstyrelsen i Jämtland kommit fram till att markexploatörer måste närma sig renskötselets betesland med försiktighet om den senare ska kunna vara tillräckligt flexibel och adaptiv för att klara klimathotet.⁸ (Som antytts och som kommer att utvecklas närmare nedan räknar Ohredahke i ”markexploatörer” in staten och som ”markexploatering” statens rovdjurspolitik.)

Ohredahkes verksamhet fokuserar uteslutande på rensköttsel⁹

Ohredahke bedriver egentligen ingen annan verksamhet än rensköttsel. Några planer på att utvidga denna till att omfatta andra näringar föreligger heller inte. Följaktligen fokuserar Klimatstrategiplanen uteslutande på den rensköttsel samebyn bedriver. När strategiplanen talar om att öka samebyns adaptivitet är det således inte fråga om att ”öka flexibiliteten” genom att komplettera renskötselet med andra näringar. Ohredahke och dess renskötare bedriver traditionell samisk rensköttsel på samebyns historiska marker. Det har denna och dessa rätt att fortsätta med. Något intresse för – eller skyldighet att – vara flexibel i den meningen att renskötselet kompletteras med annan verksamhet finns inte.

⁷ Sameradion 24 augusti 2018 (<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=7025520>) (Senast besökt 24 september 2018).

⁸ Länsstyrelsen i Jämtlands län: Klimatstrategi, Jämtlands län 2018-2024, s. 38.

⁹ I Projektplanen för Sametingets ”Projekt avseende klimat-sårbarhetsanalys och handlingsplan för utvalda samebyar” ombeds samebyarna redogöra för om deras klimat- och sårbarhetsanalys innefattar annan verksamhet än rensköttsel.

Avgränsning

Klimatstrategiplanen fokuserar uteslutande på Ohredahkes vinterbetesområden, inklusive tillgängligheten till dessa. Som indikerats ovan och som kommer att framgå ytterligare nedan är det där samebyn (i dagsläget) i första hand känner av klimatförändringarna. Samebyns vår- sommar- och höstland omfattas således enbart i mindre utsträckning och i första hand indirekt av Klimatstrategiplanen. Det innebär inte att samebyn inte är observant beträffande hur klimatförändringarna inverkar också på de senare landen. Men samebyn bedömer som anförts att det är mest angeläget och brådskande att formulera strategier i förhållande till vinterlanden, samt att komma igång med arbetet med att genomföra de åtgärder dessa strategier identifierar.

Som beskrivs närmare nedan har Ohredahke för tillfället tre vintergrupper. Denna Klimatstrategiplan omfattar två av dessa. Anledningen till avgränsningen är praktisk (arbetsekonomi, omfattning etc.). Att samebyns nuvarande tredje och eventuella framtida ytterligare vintergrupper inte uttryckligen omfattas av strategiplanen innebär inte att denna inte skulle vara relevant också för dessa övriga grupper. Tvärtom är nog flertalet av Klimatstrategiplanens slutsatser tillämpliga även på samebyns övriga vintergrupper. Det gäller särskilt som ett nyckelområde i Ohredahkes klimatstrategiarbete är en knypunkt nedanför samebyns vår- sommar- och höstland genom vilken samtliga samebyns vintergrupper idag¹⁰ måste passera om de avser att flytta till vinterbeteslanden längs med marken.¹¹

Flera adressater

Klimatstrategiplanen har flera adressater.

I utgångspunkten utgör strategiplanen självfallet ett internt dokument. Den har i första hand upprättats som ett hjälpmedel för Ohredahke själv. I denna sammanfattar samebyn de adaptiva och proaktiva strategier denna har kommit fram till samebyn i första rummet måste genomföra för att kunna möta de utmaningar som klimatförändringarna uppställer på samebyn.

Klimatstrategiplanen utgör även som framgått en del av Sametingets pilotprojekt "Projekt avseende klimat-sårbarhetsanalys och handlingsplan för utvalda samebyar". Ohredahke har följaktligen när samebyn upprättat sin strategiplan haft i åtanke att andra samebyar förhoppningsvis ska kunna ha nytta av denna om de önskar genomföra ett liknande arbete.

Slutligen tänker Ohredahke att olika delar av Klimatstrategiplanen kan vara av intresse för olika externa aktörer. Detta har samebyn också haft i beaktande när denna utformat strategiplanen.

1.2.2 Klimatstrategiplanens upplägg

Klimatstrategiplanen har följande huvudsakliga innehåll.

¹⁰ Som kommer att redogöras för nedan fanns tidigare andra flyttvägar ned till vinterlanden. Dessa har dock förstörts av exploateringar, främst vattenkraftutbyggnaden.

¹¹ Det skulle också innebära ett relativt enkelt arbete att i framtiden upprätta "tillägsklimatstrategiplaner" för samebyns övriga vintergrupper med utgångspunkt i denna "basklimatstrategiplan".

Planens två första avsnitt presenterar en bakgrund till den efterföljande sårbarhetsanalysen samt identifieringen av lösningar för att reducera sårbarheterna och strategierna för att genomföra lösningarna. Avsnitt 2, omedelbart nedan, redogör kortfattat för hur renskötseln historiskt har bedrivits inom det samiska renskötarsamhället Ohredahke. En övergripande kännedom om samhällets historiska utveckling är nödvändig för att förstå förutsättningarna för Ohredahkes renskötsel idag samt hur dessa kan komma att förändras i framtiden. Av än större betydelse i förevarande sammanhang är att Ohredahkes historia ger en bakgrund till en av samebyns huvudstrategier för att möta klimatförändringarna idag. Därpå följande avsnitt 3 beskriver översiktligt och kortfattat hur samebyn ser ut idag.

Avsnitten 4-7 presenterar därefter själva klimatsårbarhetsanalysen samt Ohredahkes strategiplan för att reducera dessa sårbarheter. Avsnitt 4 innefattar en sårbarhetsanalys; det undersöker samebyns sårbarheter inför klimatförändringarna. Avsnittet har två delar. Den första beskriver två av samebyns vintergrupper, Åhpetjensijhtes och Nåaransijhtes, erfarenheter av klimatförändringarna de tre senaste årtiondena. Avsnittets andra del presenterar därefter data från Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI) utvisande hur klimatet etc. förändrats under det senaste halvseket i samebyns vinterbetesområden. Avsnittet redogör också för hur klimatet kan förväntas fortsätta att förändras under de nästkommande femtio åren. Därpå följande avsnitt 5 fokuserar sedan på problemlösning. I detta identifierar samebyn vilka möjligheter denna har för att öka dess flexibilitet i förhållande till klimatförändringarna och minska de sårbarheter avsnitt 4 identifierat. Avsnitten 6 och 7 beskriver därefter de åtgärder samebyn har vidtagit och avser att vidta i syfte att genomföra de problemlösningar avsnitt 5 identifierat. Avsnitt 6 redogör för allmänna sådana åtgärder. Avsnitt 7 lägger sedan fram de särskilda åtgärder samebyn behöver vidta för att kraftigt reducera predatorintensiteten i ett specifikt vinterbetesland. Anledningen till fokus på detta land är att samebyn identifierat detta som ett nyckelområde om denna ska uppnå nödvändig adaptivitet för att kunna möta de utmaningar klimatförändringarna innebär.

Ett avslutande avsnitt 8 innehåller Ohredahkes vision för framtiden.

2. Om förändringen över tid av renskötseln inom det samiska renskötarsamhället Ohredahke

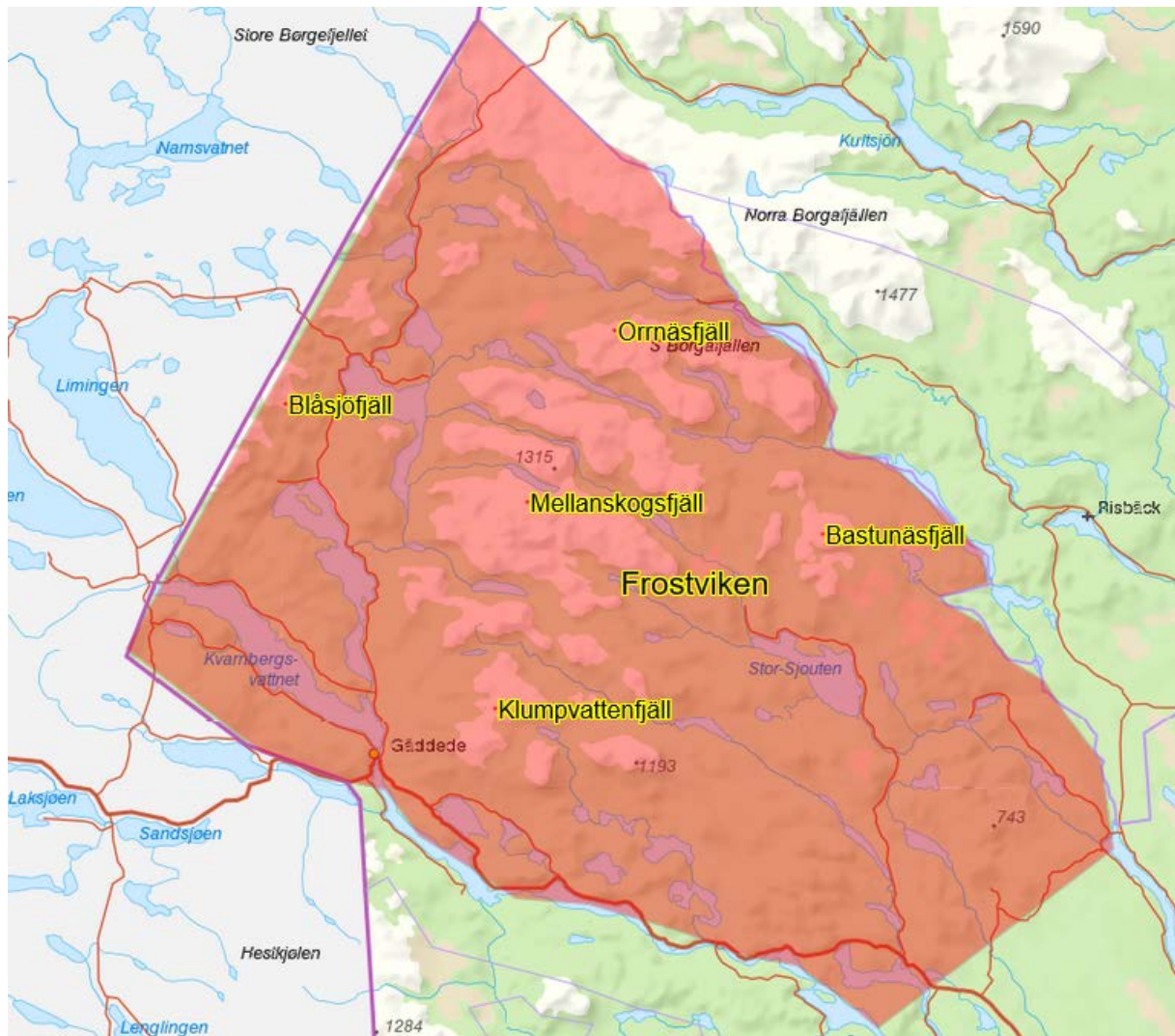
2.1 Inledning

Detta avsnitt redogör övergripande för hur renskötseln inom det samiska renskötarsamhället Ohredahke historiskt har bedrivits. Det beskrivs hur samhällets renskötsel, efter att så långt tillbaka i tiden som någon kan minnas ha bedrivits på ungefär samma sätt, på kort tid under mitten av förra århundradet genomgick två genomgripande förändringar för att anta den form den har idag. Syftet med redogörelsen är att tjäna som bakgrund till de klimatstrategiplaner samebyn identifierat och är i färd med att ta fram, och som presenteras senare i Klimatstrategiplanen.

Avsnitt 2.2 beskriver därvid den ursprungliga intensiva renskötsel som bedrevs av Ohredahkes "föregångare" fram till ungefär efterkrigstiden. Avsnitt 2.3 redogör sedan för de två grundläggande omställningar som därefter genomfördes med relativt kort mellanrum och som lett fram till den

renskötsel Ohredahke bedriver idag. Avsnitt 2.4, slutligen, presenterar kortfattat just den extensiva renskötsel som sedan dess och numera är samebyns verksamhet.

2.2 Det samiska renskötarsamhället Ohredahkes ursprungliga organisering och renskötsel

(Kartbild 1: Frostviken med dess fem skattefjäll/sijte utmärkta. Av dessa är två, Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll, belägna inom vad som idag benämns Ohredahke sameby.)

Kartan omedelbart ovan utvisar den nordvästra delen av Jämtland; Frostviken. Som beskrivs vidare nedan återfinns dagens Ohredahkes centrala delar; samebyns vår-, sommar- och höstland, inom denna region. Detsamma gäller för de samiska renskötarsamhällen som idag är benämnda Voernes¹²

¹² Voerneses vår-, sommar- och höstland sträcker sig i tillägg norr och väster om Frostviken, in i Norge respektive Västerbotten.

respektive Raedtievaerie samebyar. Förstnämnda är Ohredahkes granne i norr medan Raedtievaerie är beläget omedelbart söder om samebyn. (Gränserna mellan de tre Frostvikensamebyarna är inte utmärkta på Kartbild 1.)

De samiska renskötarsamhällena i Frostviken har inte alltid hetat Ohredahke, Voernese och Raedtievaerie. Så långt tillbaka någon kan minnas utgick renskötseln i Frostviken (i likhet med vad som var vanligt i stora delar av det samiska renskötseområdet) ifrån *sijte* och lappby. Förstnämnda kan från ett samhällsorganisatoriskt perspektiv beskrivas som familjegrupper. Från geografisk synvinkel hade sijte ensamrätt till sina respektive land. Sijte var m a o både ett lokalsamhälle och ett geografiskt område.

Sijte var i Frostviken till antalet fem. När Frostviken införlivades i den svenska statsbildningen kom dessa, liksom sijte (nordsamiska siida) i allmänhet, i den svenska fiskala och rättsliga ordningen att betecknas som skattefjäll (i Norr- och Västerbotten lappskatteland).¹³ Som framgår av Kartbild 1 var de fem sijte/skattefjällen i Frostviken Klumpvattenfjäll, Blåsjöfjäll, Orrnäs-fjäll, Mellanskogs-fjäll samt Bastunäs-fjäll. Av dessa är de två sistnämnda belägna inom dagens Ohredahke. Sijte/skattefjällens yttre gränser är inte markerade på kartan. Det bör noteras att några av dessa sträckte sig utanför vad som nu betecknas som Frostviken. Bl a Bastunäs-fjäll omfattande områden en bra bit öster och söder om dagens Frostviken.

1889 fick den lappby i vilken de fem sijte/skattefjällen ingick formellt namnet Frostviken lappby.

(Från kyrklig organisatorisk utgångspunkt ingick Frostvikensamerna i Frostvikens lappförsamling, vilken vid denna tid hade ett par hundra församlingsbor. Frostvikensamerna utgjorde därmed ungefär en fjärdedel av invånarna i Frostviken socken.)

De fem sijte/skattefjäll som ingick i Frostviken lappby var i sin tur uppdelade i ungefär 15-20 (antalet fluktuerade över tid) mindre grupper. Dessa grupper bedrev sin respektive renskötsel enskilt, också om sommaren. De flyttade med sina renhjordar från fjällområdena inne i Norge¹⁴ i väster till i många fall bottenvikskusten i öster. I sydlig riktning kunde dessa vinterflyttningar ske ned till Hudiksvallstrakten.

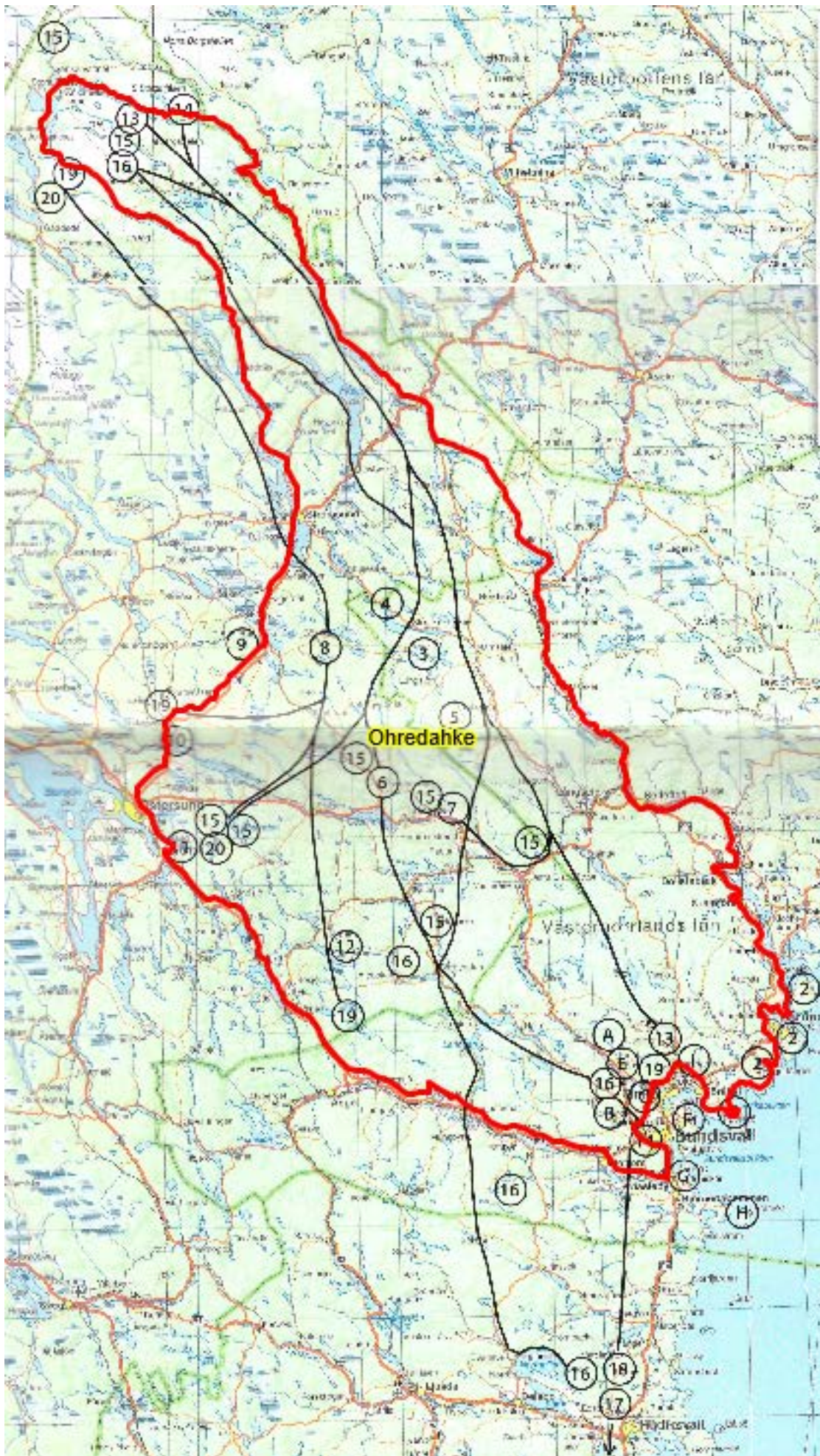
Kartbild 2¹⁵ på nästa sida illustrerar huvuddragen i Frostviken lappbys vinterflyttningar under denna tidsperiod. På kartan är Ohredahkes nuvarande gräns markerad i rött. På kartan framgår sedan de olika vinterflyttningsslederna (markerade i svart) som användes ned till några av de vanligast nyttjade vinterlanden. Särskilt bör noteras de tre traditionella huvudflyttlederna i väster från fjällområdena ned till vinterlanden, innan flyttlederna därefter förgrenade sig där.¹⁶

¹³ Beträffande hur den svenska staten när denna införlivade samiska sijte i den svenska statsbildningen betecknade dessa som skattefjäll (lappskatteland) med ensamrätt till sina områden, se bl a SOU 2006:14, Samernas sedvanemarker, s. 110-112 och Bertil Bengtsson, Samerätt, s. 19, 31-32.

¹⁴ Fram tills dessa att gränsen till Norge stängdes 1905.

¹⁵ Källa: Ingvar Åhrén, Frostvikensamernas vinterflyttningar.

¹⁶ Det kan bortses från numren i ringarna. Dessa saknar betydelse i detta sammanhang.

Som nämnts var den renskötsel som bedrevs inom lappbyns ramar under denna tid intensiv. De olika familjegruppernas undergrupper genomförde sina vinterflyttningarna i nära anslutning till sina respektive renhjordar. Renrajd brukades för förflyttning av husgeråd etc. Inte bara köttproduktion, utan även mjölkning, utgjorde en viktig del av hushållsekonomin, vilken väsentligen var självförsörjande.

Tillsammans innehade de 15-20 familjeundergrupperna kring 10 000 ren (antalet skiftade). (Vid lappfogdens renräkning 1910 uppgick det totala renantalet i Frostviken till ca 11 000.) Det antal renar som varje undergrupp innehade kunde dock variera ordentligt dem emellan.

Under det tidiga 1900-talet inträffade några för Frostviken lappby viktiga händelser.

1905 upplöstes unionen mellan Norge och Sverige. Det medförde att lappbyn förlorade tillgången till sommarbetesland belägna på den norska sidan av gränsen. Det blev trångt i Frostviken. En hel del av Frostviken lappbys medlemmar lämnade denna (och Frostviken) för att istället bli medlemmar i andra lappbyar. Bidrog till utflyttningen gjorde den inledningsvis berörda katastrofvintern 1911. Denna resulterade i att flera av renskötarna i Frostviken lappby förlorade nästan hela sitt reninnehav. (De som blev kvar i lappbyn och fortsatte med renskötsel byggde så småningom upp sina renhjordar igen. Nämda toppnotering på 11 000 ren har dock Frostviken aldrig varit i närheten av sedan dess.)

1915 delades Frostviken lappby i tre lappbyar; Frostviken Norra lappby (Voernese), Frostviken Mellersta lappby (Ohredahke) och Frostviken Södra lappby (Raedtievaerie). Bakgrunden till uppdelningen är inte helt klar. Känt är dock att den inte initierades inifrån av Frostviken lappby själv eller av dess medlemmar.

Gränsstängningen 1905, katastrofvintern 1911, och delningen av Frostviken lappby, och det samtida bildandet av Frostviken Mellersta lappby 1915, var som anförts samtliga viktiga händelser med stor inverkan på de samiska renskötarna i Frostviken. Någon mer påtaglig inverkan på de grundläggande dragen i den renskötsel som där bedrevs hade dock inte dessa händelser. Inom ramen för de nu tre lappbyarna fortsatte familjeundergrupperna att såsom tidigare bedriva intensiv renskötsel enskilt. Vinterflyttningarna skedde även fortsättningsvis med renrajd i nära anslutning till renhjordarna längs i allt väsentligt samma flyttleder som tidigare. Mjölkning fortsatte att vara en viktig del av renskötseln och självhushållningen.

2.3 "Övergångsperioden"

2.3.1 Inledning

Från så långt tillbaka i tiden som någon känner till fram till mer eller mindre andra världskrigets utbrott bedrev således det samiska renskötarsamhället Ohredahke sin renskötsel på i grund och botten samma sätt. Därefter inträffade inom kort tid två omvandlingar som i grunden förändrade Ohredahkes renskötsel. (Det tidsmässiga sammanträffandet med kriget och krigsutbrottet är nog slumpmässigt. Inget visar att detta utgjorde någon omedelbar anledning till händelseutvecklingen.) Den ena omvandlingen var internt initierad. Den andra framtvängades av externa faktorer.

2.3.2 Internt beslutad omvandling: Övergången från intensiv till extensiv renskötsel

Mot slutet av 1930-talet och in på 1940-talet övergick Frostviken Mellersta lappby från intensiv till extensiv renskötsel. Vad mer precist som låg bakom förändringen är inte dokumenterat. Klart är dock att beslutet var lappbyns och dess medlemmars eget. Troligen spelade tidsandan och den allmänna samhälls"utvecklingen" in. Lappbyns medlemmar fann det gynnsamt att övergå från i allt väsentligt självhushållning till blandhushållning med ett större inslag av köttproduktion för försäljning. Den tidigare så betydelsefulla mjölkningen upphörde därigenom mer eller mindre.

Den interna omvandlingen från intensiv till extensiv renskötsel medförde inte någon egentlig förändring av lappbyns samlade renantal. Snarare slogs de olika familjeundergruppernas flera mindre renhjordar ihop till färre större. Undergrupperna började samarbeta om att övervaka de större hjordarna inom större enheter. Sommarsijte försvann. Istället höll lappbyn hela sin renhjord samlad under sommarhalvåret. Först inför vinterflyttningarna österut om hösten delades renhjorden upp i vintergrupper. Även dessa var dock färre och samtidigt större än innan övergången till den extensiva renskötseln.

2.3.3 Omvandling framdriven av externa faktorer: Vattenkraftutbyggnaden; övergång från vinterflyttningar längs marken till flyttningar medelst lastbilstransport

Frostviken Mellersta lappbys traditionella flyttleder innan vattenkraftutbyggnaden

Närmast samtidigt med övergången från intensiv till extensiv renskötsel tog Frostviken Mellersta lappbys vintergrupper en paus i de långa bottenviksnära vinterflyttningarna. Det ändrade flyttmönstret berodde dock knappast på den omvandlade renskötselns formen. Större betydelse hade nog krigsutbrottet och den osäkerhet det medförde in. Av denna anledning fick de bottenviksnära vinterlanden, som annars allmänt uppfattades som lappbyns bästa, "stå i träda" en tid. Istället valde samtliga vintergrupper att stanna redan vid lappbyns mer västliga vinterland. (Jfr de kortare markerade vinterflyttningarna på Kartbilden 2 på s. 16.)

Under de tidsperioder när lappbyns vintergrupper flyttade hela vägen ned till olika områden vid Bottenvikskusten nyttjade grupperna under den första delen av flyttningen tre huvudsakliga traditionella flyttleder för att nå vinterlanden. (Dessa framgår som sagt tydligt på Kartbilden 2 på s. 16.) När nu istället vintergrupperna under en period valde att stanna vid lappbyns västligare vinterland kom vinterflyttningarna att koncentreras till den nordligaste av dessa tre flyttleder. Denna utgör, enligt vad som närmare kommer att beskrivas nedan, en viktig del även av dagens Klimatstrategiplan. Denna den nordligaste av de traditionella flyttlederna återges i detalj på Kartbild 3 på nästa sida.

(Kartbild 3. En av renskötarsamhället Ohredahkes tre huvudsakliga traditionella historiska flyttleder (den nordligaste, jfr Kartbild 2 på s. 16) syns markerad i turkos. Som framgår sträcker den sig från fjällområdena kring Bastunäsfjäll i väster till Stornäset, beläget strax öster om dagens E 45 ett några mil norr om Strömsund, i öster.)

Den nordliga flyttleden utgick ifrån det nordöstra hörnet av lappbyns traditionella fjällområden. Ohredahkes vår-, sommar och höstland består närmast enbart av högfjällsområden. Sådana låglänta fjällområden med sluttning åt öster som utgör typiska vår- och höstland för många samebyar norr om Ohredahke finns inte. Tvärtom sker en relativt skarp och omedelbar övergång från fjäll till skog. Som en följd av dessa naturliga betingelser är inte bara sommarlanden, utan även vår- och höstlanden, koncentrerade till högfjällsområden. Inom dessa fjällområden drar sig framåt hösten renarna som indikerats gärna mot Bastunäsfjällområdet¹⁷ i nordöst, varifrån således den traditionella flyttleden utgick.

¹⁷ Jfr Kartbild 1 på s. 14.

När vinterflyttningen inleddes kom vintergrupperna, p g a den beskrivna avsaknaden av låglänta fjällområden, således relativt omgående ned i skogsområdena. Beskaffenheten av de skogsland som är belägna mellan vår-, sommar- och höstlanden i väster och vinterlanden i öster bestämde hur lappbyns vintergrupper genomförde sina vinterflyttningarna då och bestämmer fortfarande hur Ohredahke måste genomföra sina vinterflyttningar idag, om samebyns vintergrupper väljer att genomföra dessa längs marken. Landets beskaffenhet, och vad detta innebär för flyttningarnas bedrivande, är därför direkt relevant för Klimatstrategiplanen (av skäl som närmare kommer att framgå nedan).

Direkt öster om fjällområdena följer ett skogsområde (Gierhkernområdet) som alltid varit och fortfarande är rikt på hänglav. Landet är dock samtidigt mycket oregelbundet och bergigt. Det är som en följd av denna kupering också naturligt trivsamt för predatorer.¹⁸ Gierhkernområdet sträcker sig från fjällområdena till strax väster om västra ändan av Flåsjön (jfr Kartbild 3).

Från fjällområdena kring Bastunäsfjäll brukade Frostviken Mellersta lappbys vintergrupper, oaktat predatorerna, inleda vinterflyttningen österut in det skogliga Gierhkernområdet i "normal takt". Man passerade norr om Inviken och vidare till Nåsjön och Bergvattnet, där uppehåll gjordes för natten. Här fanns gott nattbete för renarna, även om predatorerna orsakade skada. (Nåsjön och Bergvattnet är belägna ungefär vid flyttledens första kraftiga krök på Kartbild 3).

Även öster om Bergvattnet finns visserligen platser med i utgångspunkten dugligt nattbete. Efter att ha lämnat Bergvattnetområdet drev dock lappbyns vintergrupper oaktat betesförhållandena i princip på flytten i så rask takt som renarna mäktade med. Orsaken var predatorerna. Vintergruppernas medlemmar vaktade även över hjordarna nattetid.

Från Bergvattnet gick vinterflyttningen på detta vis längs efter Sjutälven förbi Korsselet och ut på Tåsjön. Ungefär mitt på denna sträcka (i höjd med ca en bit väster om Flåsjöns västra ände på Kartbild 3) lämnade vintergrupperna Gierhkernområdet och vandrade in i ett område som aldrig kunnat fylla något egentligt syfte inom renskötarsamhället Ohredahkes renskötsel. Det erbjuder begränsat till dåligt bete och är habitat för predatorer. Detta "icke-område" har därför alltid utgjort en "transportsträcka" som vintergrupperna försöker passera så snabbt som möjligt vid flyttningar i endera riktningen.

Vintergrupperna fortsatte flyttningen genom "icke-området" efter den smala och långsträckt Tåsjön. Sjön följdes hela vägen ned till Stornäset, beläget strax öster om då Riksväg 45 (idag E 45), en bit söder om Hoting (slutet på den markerade flyttleden på Kartbild 3).

Väl framme i Stornäset hade vintergrupperna nått ingången till lappbyns (numera samebyns) vinterbetesområden. I Stornäset delade vintergrupperna på sig och gjorde därefter olika vägval. Någon grupp kunde i princip avsluta flyttningen här, och låta sin vinterhjord vandra vidare fritt i sydostlig riktning in i Nagasjö/Vängellandet.¹⁹ En annan vintergrupp kunde fortsätta flyttningen ytterligare ett stycke i sydostlig riktning för att först efter att ha passerat Fjällsjöälven släppa renhjorden och där låta denna sprida sig i området norr om Backe-Junsele.²⁰ Ytterligare vintergrupper kunde röra sig ännu en bit längre ned, exempelvis mot trakterna kring Ramsele.

¹⁸ Klimatstrategiplanen återkommer till betydelsen av detta förhållande nedan. Se framför allt avsnitt 4.

¹⁹ Jfr avsnitt 5.4 och Kartbild 8.

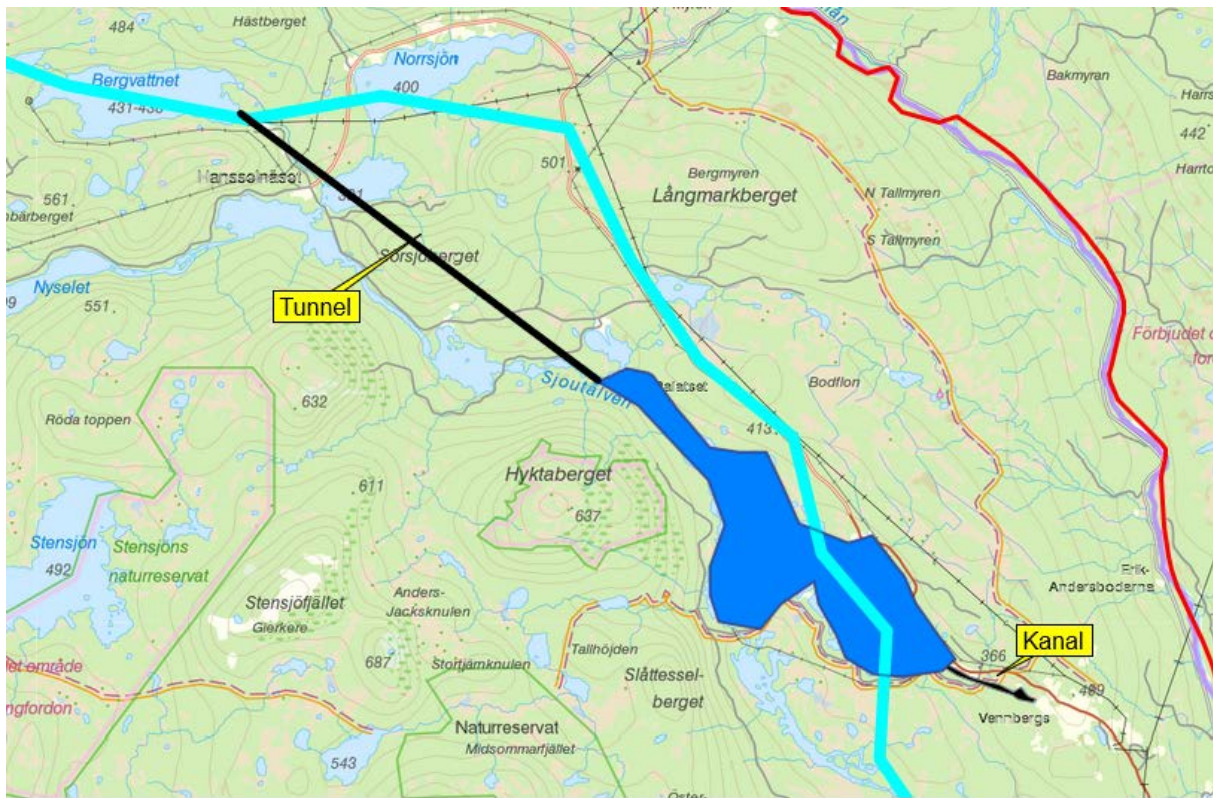
²⁰ Jfr avsnitt 6.2.1 och Kartbild 9.

Beskriven vinterflyttning genomfördes normalt under andra halvan av december. Avgörande för när flyttningen mer bestämt genomfördes var när vattenvägarna längs med flyttleden hunnit frysa till ordentligt. Isar som kunde bära renhjordarna var en förutsättning för flyttningarnas genomförande.

De olika vintergrupperna höll efter genomförd vinterflyttning respektive renhjord nere på vinterlanden så nära inpå kalvningen som möjligt. På vårarna låg isen då alltid kvar till långt in i maj månad, så bärande is på vattenlederna utgjorde inte någon faktor vad avsåg när vårflyttningen tillbaka mot Gierhkernområdet och vidare upp mot fjällområdena kring Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll genomfördes. En ordnad och samlad vårflyttning var att föredra. Men beroende på omständigheterna var en sådan inte alltid möjlig att få till. Vid de tillfällen en samlad vårflyttning inte kunde genomföras utgjorde det inte heller någon katastrof. Större delen av de renar som inte kom med flyttlederna kunde ändå själv finna sin väg tillbaka västerut till fjällområdena för att där ansluta sig till den samlade hjorden. Klimatstrategiplanen återkommer till hur klimatförändringarna åter ökat betydelsen av att renhjorden och renarna på detta sätt känner sina marker, naturligt kan orientera sig och vet var den hör hemma.

Vattenkraftutbyggnadens effekter på de traditionella flyttlederna

Efter övergången till den extensiva renskötseln hann Frostviken Mellersta lappbys vintergrupper inte använda den beskrivna historiska (nordliga) flyttleden många år ytterligare. Den vattenkraftutbyggnad som tog fart under efterkrigstiden fick en fundamental inverkan på förutsättningarna för renskötarsamhället Ohredahkes renskötsel. Vattenkraften kom närmast omedelbart att ödelägga den beskrivna nordliga flyttleden och efter hand de övriga två. Vad avser den nordliga flyttleden åskådliggörs de mest centrala elementen av utbyggnaden på Kartbild 4 på nästa sida.

(Kartbild 4. Översikt över den del av vattenkraftutbyggnaden som ödelade den nordliga av renskötersamhället Ohredahkes tre traditionella flyttleder. Markerat i blått syns den konstgjorda Korselbrännasjön blockera den återigen i turkost markerade flyttleden.)

Inledningsvis anlades en längre underjordisk tunnel österut från sjön Storsjouten till den västra änden av Bergvattnet. (Denna tunnel finns inte med på Kartbild 4.) Tunnelutloppet i Bergvattnet innebar att isen ej längre lade sig på den sjön. Det fick som resultat att det inte längre gick att såsom tidigare flytta över denna. Det komplicerade och fördröjde lappbyns vintergruppers flyttningar. Dessa kunde fortfarande ta sig vidare längs flyttleden, men tvingades att färdas den krångligare och mer tidskrävande vägen efter sjökanten. Vintergrupperna kunde även fortsättningsvis nattasta renhjordarna i betesområdena omkring Bergvattnet.

Från Bergvattnet kunde vintergrupperna därefter såsom förr fortsätta den traditionella flyttleden ned mot Korsselet, och därifrån vidare över den i nordväst-sydöstlig riktning mycket långsträckt Tåsjön fram till Stornäset. (Tåsjön sträcker sig i sydöstlig riktning från det nedre högra hörnet av Kartbild 4.) Den beskrivna inledande etappen av vattenkraftutbyggnaden medförde visserligen att Tåsjön isbelades senare och att vattenmassor ofta samlades på isen, framför allt på våren. Det medförde att sjön blev svåränvänd och oberäknelig. Fortfarande tog sig dock lappbyns vintergrupper fram längs den traditionella flyttleden, om än med större möda.

Dock anlades ytterligare en längre tunnel. Denna sträckte sig från den östra änden av Bergvattnet i sydöstlig riktning med utlopp i Sjoutälven, strax väster om Korsselet. (Denna tunnel är markerad på Kartbild 4.) Vid tunnelutloppet vid Korsselet anlades en konstgjord sjö. Den sjön fryser aldrig. Från den konstgjorda sjön drogs en kanal till ett vattenkraftverk vid Tjärnmyrberget. (Såväl den konstgjorda sjön som kanalen är markerade på Kartbild 4.)

Den beskrivna andra etappen av vattenkraftutbyggnadsprojektet blockerade fullständigt renskötarsamhället Ohredahkes traditionella flyttled. Det gick fortfarande att genomföra vinterflyttningen fram till Bergvattnet, och därifrån till Korsselet. Där tog det dock ohjälpligt stopp (och gör så fortfarande). Det finns ingen möjlighet att ta sig över/förbi den konstgjorda Korselbrännasjön.

En (den nordliga) historisk flyttled vilken så långt tillbaka någon vet hade utgjort en av tre passager mellan renskötarsamhället Ohredahkes vår-, sommar- och höstland i fjällområdena i väster, och samhällets vinterland i öster, var borta. Som berörts orsakade andra delar av vattenkraftutbyggnaden i tillägg omfattande skada på de andra två (den mellersta och den södra) historiska flyttlederna. Det gick nu endast precis att hanka sig fram längs dessa. Sammantaget så gott som klöv vattenkraftutbyggnaden renskötarsamhället i två delar.

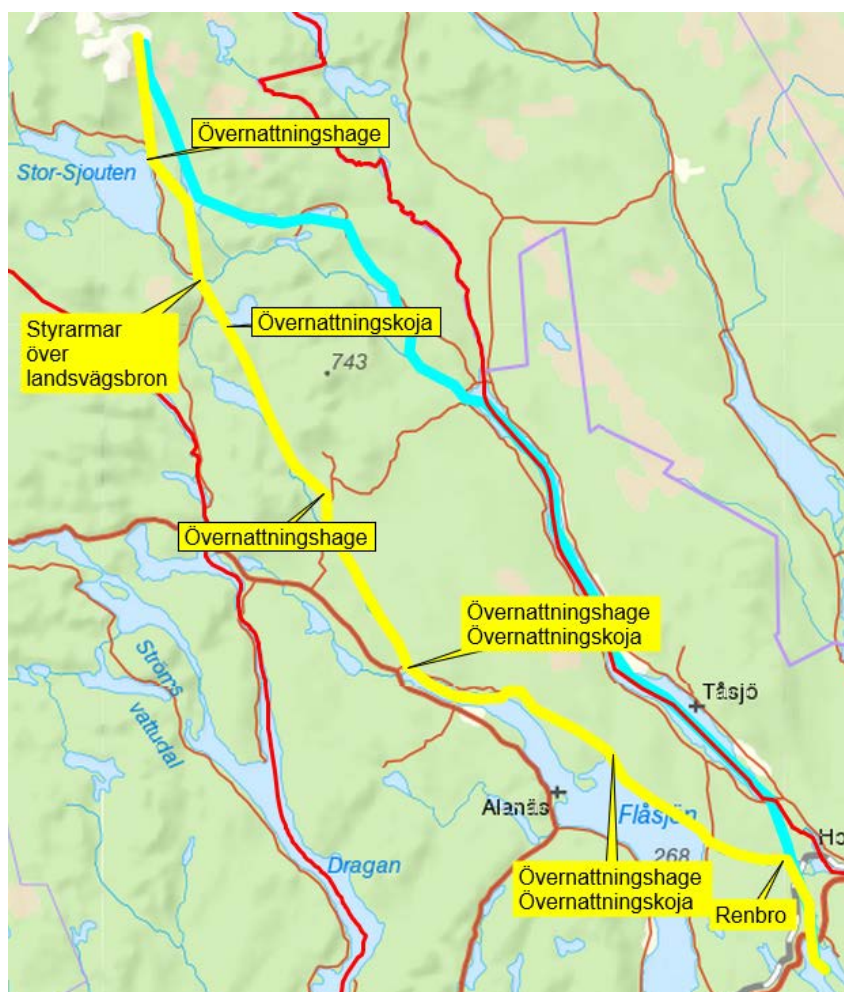
De beskrivna förhållandena är ännu idag av central betydelse för samebyns adaptivitet i förhållande till klimatförändringarna. Klimatstrategiplanen återkommer till detta nedan.

Kompensationsflyttleden

Vattenkraftbolagen var medvetna om och tillstod också att vattenregleringarna närmast klyvt lappbyn i två delar, där endast två mycket svårframkomliga flyttleder (de historiska södra och mellersta) fortfarande sammanband renskötarsamhällets fjällområden med dess vinterland i skogsområdena.

Vad som följde bar prägel av tidsandan. Vattenkraftbolagen bestämde själva vad lappbyn behövde och hade rätt till. Lappbyn fick "låna" vattenkraftbolagens advokat.²¹ Efter att bolagen därefter rådgjort med "lappbyns" advokat och lappfogden åtog sig vattenkraftbolagen att som kompensation för den skada de åsamkat lappbyn anlägga en ny, alternativ, flyttled. Vattenkraftbolagen skulle bli utrusta den nya flyttleden med infrastruktur. Hit hörde rasthagar, renvaktarkojor och en renbro. Den nya alternativa flyttleden fick den sträckning och de nödvändigheter som framgår av Kartbild 5, på nästa sida.

²¹ Detta finns dokumenterat. Se vidare avsnitt 6.3, nedan.

(Kartbild 5. Den alternativa flyttled som anlades av vattenkraftbolagen efter att dessa helt förstört Frostviken Mellersta lappbys nordliga traditionella flyttled och kraftigt skadat de övriga två historiska flyttlederna.)

Som framgår av Kartbild 5 hade den alternativa flyttleden inledningsvis motsvarande sträckning som den förstörda traditionella norra flyttleden. (De västliga vattendragen i vattenledsystemet hade som beskrivits tagit skada men inte förstörts av vattenregleringarna.) Också enligt den nya flyttleden påbörjades således vinterflyttningen i fjällområdena kring Bastunäsfjäll. Därifrån gick flytten såsom tidigare förbi Inviken till Nåsjo. Nytt var dock att denna del av flyttleden nu röjdes. Vid Nåsjo tog den alternativa sträckningen av flyttleden sin början.

Istället för att såsom tidigare flytta i ost-sydostlig riktning mot Korsselet, fick lappbys vintergrupper nu ta en nästan helt sydlig riktning till Svansele. För att denna flyttväg skulle vara möjlig röjdes även här en flyttledsgata. Vidare anlades styrarmar vid en landsvägsbro över ett vattendrag som vintergrupperna måste passera på väg mot Svansele. Därifrån fortsatte vinterflyttningarna till Stensjön. Där anlades en första renvaktarkoja. Här kunde vintergruppernas renskötare vila medan renhjorden nattbetade (se kartbild).

Från Stensjön fortsatte vinterflyttningarna längs efter ytterligare en röjd flyttledsgata ned till och längs med Flåsjön och till sjöns östra ände. Härifrån gick flyttningarna vidare efter Fånån till Harrsjön. Vid Harrsjön anlades en rashage (se kartbild), så att renarna (och renskötarna) kunde vila ordentligt innan flytten fortsatte.

Så skedde genom att vintergrupperna drev renhjordarna längs efter Fånån till åns utlopp i Flåsjön. Här uppfördes en till rasthage. Från rasthagen i Fånån fortsatte vinterflyttningen längs efter ännu en röjd flyttledsgata till Alaviken. Här erbjöd nästa rasthage nattvila för renhjordarna (se kartbild). Från Alaviken fortsatte lappbyns vintergrupper sina flyttningar efter norra sidan av Flåsjön och efter sjöns slut i öster längs med Flåsjöälven. En bit ned efter älven anlades en renbro med styrarmar (se kartbild). En sådan bro var lappbyns vintergruppers enda möjlighet att kunna passera älven. På grund av vattenregleringarna fryser Flåsjöälven liksom den anlagda Korselbrännasjön inte till ordentligt.

Efter älvpasset återstår ca en halvmil till Stornäset. Den alternativa flyttleden har således samma slutdestination som den traditionella. Från Stornäset kunde lappbyns vintergrupper liksom tidigare dela på sig och fortsätta sina flyttningar till respektive vinterland.

2.4 Renskötarsamhället Ohredahkes renskötsel idag; extensiv renskötsel med vinterflyttningar medelst lastbilstransport

Genom den beskrivna alternativa flyttleden kunde Frostviken Mellersta lappbys vintergrupper i princip fortsätta att markflytta sina renhjordar från fjällområdena kring Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll ned till vinterbeteslanden. Efter inte så många år visade det sig dock att den alternativa konstruerade flyttleden i praktiken ändå inte kunna ersätta den traditionella. Vintergrupperna tog sig visserligen rent faktiskt fram längs den alternativa sträckningen. Men det var mycket mödosamt, främst för renarna som utmattades och anlände så pass försvagade till vinterlanden att de var dåligt rustade att klara vintern. (Det ska ha i åtanke att de tekniska hjälpmedel, och framför allt de utfodringsmetoder, som stod till buds på 1960-talet inte är desamma som idag).

Mot slutet av 1960-talet såg Frostviken Mellersta lappby ingen praktisk möjlighet att fortsätta med sina vinterflyttningar längs marken efter den alternativa flyttleden. Mer eller mindre samtidigt gav man även upp att kämpa sig fram längs de rejält skadade mellersta och södra historiska flyttlederna.

Som en av de första lappbyarna i Sverige började Frostviken Mellerstas vintergrupper att lastbilstransportera sina vinterhjordar ned från vår-, sommar- och höstlanden i fjällområdena till vinterlanden i skogsområdena. Vattenkraftutbyggnaden hade i praktiken omöjliggjort för lappbys vintergrupper att ta sig fram längs marken igenom Gierhkernlandet och icke-området ned till vinterlanden.

Så ser förhållandena fortfarande ut för renskötarsamhället Ohredahke. Samebyn bedriver idag extensiv renskötsel med lastbilstransport från vår-, sommar- och höstlanden i fjällområdena kring Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll i väster ned till vinterlanden öster om icke-området (i praktiken öster om E 45). I och med införandet av lastbilstransporter har samebyn även återupptagit bruket av de samebyns östliga vinterland närmare Bottenviken som "lades i träda" i samband med kriget.

2.5 Sammanfattning

Som framgått bedrev de sijte som "blev" Mellanskogs och Bastunäs skattefjäll, dessa skattefjäll, (delar av) Frostviken lappby samt Frostviken Mellersta lappby – d v s renskötarsamhället Ohredahke – sin renskötsel på i allt väsentligt samma sätt från så långt tillbaka någon vet fram till slutet av 1930-talet. Därefter inträffade inom ramen för ungefär ett kvartssekel två omställningar med genomgripande inverkan på den renskötsel renskötarsamhället bedriver idag.

Den första omställningen var resultatet av ett eget beslut. Renskötarsamhället Ohredahke övergick från intensiv till extensiv renskötsel. De tidigare mindre familjegruppernas renhjordar slogs ihop till större. Om sommaren hade nu hela lappbyn sina renar samlade i en sommarhjord. Övergången till extensiv renskötsel innebar även att de tidigare vinterflyttningarna i direkt anslutning till renhjorden med renrajd upphörde. Sommarhjorden delades upp i vinterhjordar men större sådana än tidigare. Det innebar samtidigt en övergång till mer omfattande arbetsenheter. Om somrarna samarbetade samtliga lappbyns renskötare om att vakta hjorden. Under vintern slogs de tidigare underfamiljegrupperna samman till större vintergrupper. Vinterflyttningarna genomfördes dock fortfarande såsom tidigare längs marken.

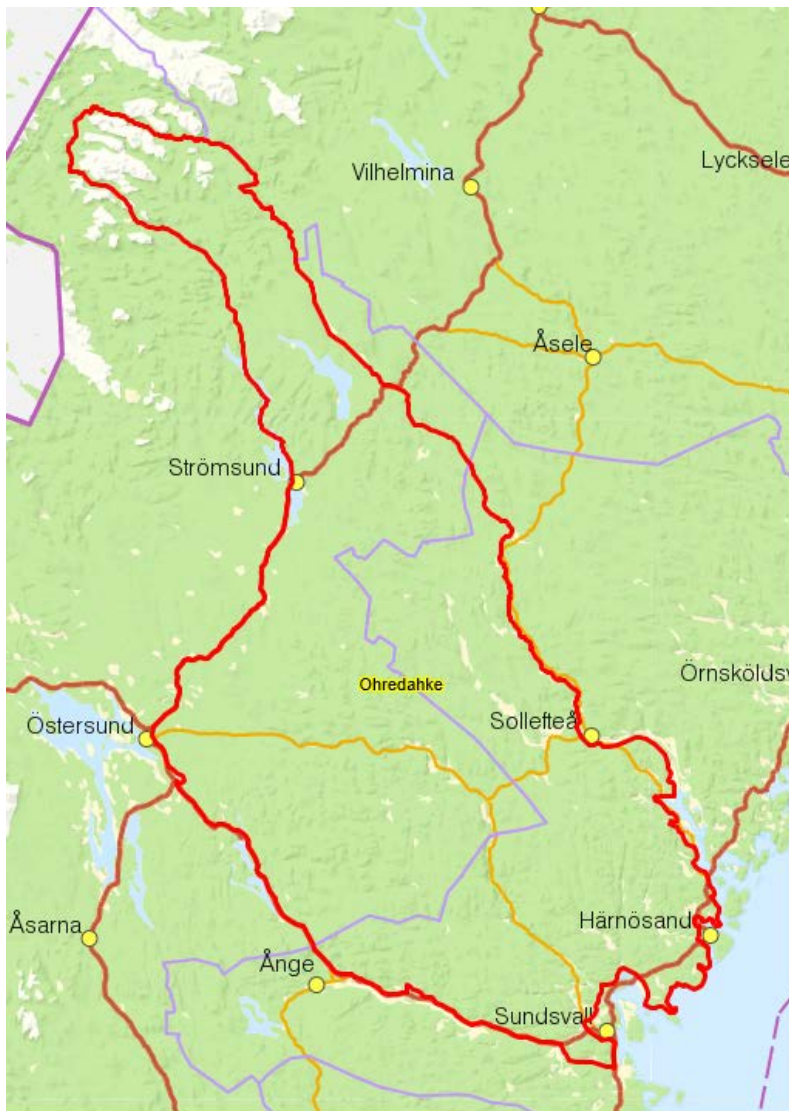
Vintergruppernas markflyttningarna upphörde dock strax senare som ett resultat av den andra genomgripande omställningen. Denna var inte intern, utan påtvingades renskötarsamhället utifrån. Vattenkraftutbyggnaden ödelade Frostviken Mellersta lappbys nordliga traditionella flyttled, och skadade som det skulle visa sig ohjälpligt övriga två. Lappbyns vintergrupper prövade ett tag att vinterflytta längs marken efter en alternativ flyttled som vattenkraftbolagen iordningställt till lappbyn som "kompensation" för de flyttleder dessa förstört. I praktiken visade sig dock denna alternativa flyttled ganska snart omöjlig att använda, och vintergrupperna tvingades även ge upp bruket av de "återstående" två historiska flyttlederna. Dessa visade sig trots allt vara allt för illa skadade för att kunna använda utan att utmatta renhjorden.

Vattenkraftutbyggnaden pressade på beskrivet vis fram en övergång från vinterflyttningar längs marken till transport med lastbil från fjällområdena kring Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll ned till vinterbeteslanden.

De grundläggande drag som renskötarsamhället Ohredahke fick genom övergången först till extensiv renskötsel och sedan till vinterflyttningar medelst lastbilstransport består fortfarande idag.

Som framgått tog omvandlingen från ett i allt väsentlig självhushållande renskötarsamhälle som bedrev intensiv renskötsel och flyttade med renrajd mellan säsongsbetena till ett renskötarsamhälle med blandhushåll som bedriver extensiv renskötsel och lastbilstransporterar renhjordarna mellan beteslanden inte mer än ett kvartssekel. Den korta tid som omvandlingen av renskötarsamhället Ohredahke tog innebar att flera av samhällets renskötare hann vara verksamma inom båda de enda två egentliga strukturer detta haft. Som illustration av tidsspannet tog det för någon av samhällets renskötare 24 år från det att denne sista gången flyttade renhjorden med renrajd tills det att han för första gången drev hjorden framför sig med helikopter.

3. Ohredahke idag

(Kartbild 6. Ohredahke samebys gränser idag, markerade med rött på kartan)

I samband med antagandet av rennäringslagen 1971 bytte Frostviken Mellersta lappby namn till Frostviken Mellersta sameby. 1995 återtog samebyn officiellt sitt egentliga namn; "Ohredahke". Även om "Ohredahke" inte dessförinnan förekom i officiella dokument etc. har detta sedan lappbyn/samebyn kom till varit dennas egentliga namn. Det har samebyn alltid hetat hos egna renskötare och grannar. Någon inverkan på samebyns renskötsel hade ingetdera namnbyte.

Under vår-, sommar- och höstsäsongerna har Ohredahke hela renhjorden samlad i fjällområdena kring Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll. Samebyn bedriver under denna period sin renskötsel gemensamt med Raedtievaerie (tidigare Frostviken Södra) sameby. Som nämnts är ett av samebyns kännetecken att denna saknar låglänta fjällområden. Högfjällen övergår istället närmast omedelbart i skog. Som ett resultat av detta utgör en relativt liten del av samebyns yta (jämfört med

fjällsamebyarna i Väster- och Norrbotten) s k åretruntmarker.²² Av staten i administrativ ordning bestämd gräns för dessa följer i princip trädgränsen. Den officiella definitionen av åretruntmarkerna stämmer m a o inte alls överens med Ohredahkes sedvanemässiga (och därmed rättighetsbildande²³) markanvändning.

Som vidare beskrivits och som utvecklas ytterligare nedan använder Ohredahke för tillfället knappast alls området omedelbart sydost om fjällområdena och fram till samebyns vinterbetesområden söder och sydöst om E 45 (E 45:n syns som en orange linje som skär rakt igenom samebyn på Kartbild 6).

Ohredahkes vinterbetesområden är som också indikerats geografiskt relativt omfattande. Orsaken är, såsom också beskrivits, naturlig. Samebyns samlade vinterbetesområde är och har alltid varit (således redan innan exploatering etc.) mycket osammanhängande och fragmenterat. Stora delar av detta fungerar sålunda dåligt för vinterbete. Eftersom så pass stora ytor är oanvändbara för renbete måste varje vinterland vara av ordentlig geografisk storhet för att kunna bära en vinterhjord.

Ohredahke delar inför vintern just nu upp sin sommarhjord i tre stycken vinterhjordar. Samebyns vintergrupper flyttar individuellt (med lastbil) ned till respektive vinterland.

I förhållande till den svenska geografiska administrativa ordningen spänner samebyns traditionella renskötselområde över två län (Jämtland och Västernorrland) och åtta kommuner (Bräcke, Härnösand, Ragunda, Sollefteå, Strömsund, Sundsvall, Timrå och Östersund).

Ohredahke har idag ett högsta renantal om 3 500. Vid den senaste renräkningen (2018) hade samebyn ett faktiskt renantal om 3 167. (Totalt finns idag ca 8 000 ren i Frostviken, vilket kan jämföras med toppnoteringen på 11 000 ren för ungefär ett sekel sedan).

Vid slutet av 1990-talet hade samebyn knappa tio renskötsel företag. Under slutet av 1990- och början av 2000-talet plågades dock samebyn av en våldsam predatorintensitet, även med dess mått mätt. Dessa år i princip halverade antalet renskötsel företag i samebyn. Den nivån består ännu idag. Utöver renskötsel företagen och deras kärnfamiljer har Ohredahke ett femtontal medlemmar med mindre reninnehav.

²² Jfr rennäringslagen 3 §.

²³ Jfr Högsta domstolens domar i Skattefjälls- (NJA 1981 s. 1) och Nordmalingmålen (NJA 2011 s. 769).

4. Problemidentifiering: Sårbarhetsanalys vinterlanden Graninge/Paljakka och Stugun/Rissna

4.1 Inledning

(Kartbild 7. Översigtskarta utvisande Ohredahkes samlade vinterbetesområde (röda yttergränser, ljusgrönare skugga). Graninge/Paljakka och Stugun/Rissna vinterlanden syns utmärkta med blågrå skugga.)

Som redogjorts för har Ohredahkes vintergrupper sedan omkring ett halvsekel tillbaka genomfört sina vinterflyttningar från fjällområdena kring Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll ned till vinterlanden öster om E 45 medelst lastbilstransport. Som vidare beskrivits har därvid de av samebyns vintergrupper som omfattas av denna Klimatstrategiplan, Åhpetjensijhte och Nåransijhte, de senaste årtiondena huvudsakligen nyttjat Graninge/Paljakka respektive Stugun/Rissna landen för vinterbete.

De två senaste vintrarna och den senaste sommaren har på ett högst påtagligt sätt understrukt för Ohredahke hur sårbar samebyn och dess vintergrupper är inför klimatförändringarna. Klimatstrategiplanen har dock samtidigt betonat att de senaste årens händelser *just bekräftat* detta. Åhpetjensijhte och Nåransijhte hade en god stund innan de två senaste årens "extrem" väder tydligt märkt av hur det förändrade klimatet märkbart inverkar på förutsättningarna för att finna dugligt vinterbete åt respektive renhjord inom respektive land.

Ohredahke hade således "egentligen" redan för några år sedan dragit slutsatsen att något måste göras. Det har under en tid funnits en insikt om att de nya väderförutsättningarna helt enkelt inte går att ignorera; att det inte går att fortsätta som om allt är som "vanligt". Tankar kring vad som

skulle kunna göras för att förhålla sig till det nya klimatet har också närts. I den meningen innebar de senaste årens dramatiska väder inte något uppvaknande för vintergrupperna eller samebyn. Snarare knuffade dessa erfarenheter samebyn över kanten. Samebyn måste gå från överväganden till handling.

Merparten slutsatser beträffande på vilka sätt samebyn är sårbar inför klimatförändringarna utgår ifrån Åhpetjensijhtes och Njaaransijhtes erfarenheter från bruken av Graninge/Paljakka respektive Stugun/Rissna landen de senaste årtiondena. Detsamma gäller samebyns konklusioner avseende vad den behöver göra för att öka sin adaptivitet i syfte att reducera eller helst eliminera sålunda identifierade sårbarheter. Dessa erfarenheter är således inte bara, ja inte ens huvudsakligen, de, från "extrem"åren 2017 och 2018. Tvärtom är för de klimatstrategier som presenteras i denna strategiplan vintergruppernas erfarenheter av hur "normal"året förändrats viktigare. Dessa erfarenheter redogörs för i avsnitt 4.2, nedan.

För att få ytterligare fakta att basera klimatstrategierna på har Ohredahke låtit inhämta sådan data från SMHI som utvisar hur vädret förändrats det senaste halvseklet. Samebyn har vidare från SMHI inhämtat klimatscenarier beträffande hur vädret kan förväntas fortsätta att förändras under det kommande halvseklet. Den information samebyn därvid intresserat sig för är, naturligt nog, sådan som avser väderförhållanden o dy som samebyn utifrån egen erfarenhet vet påverkar dess renskötelse mest. Dessa är beträffande vintern hur länge denna varar, d v s hur länge det finns snö på backen, samt väderleksförhållanden som påverkar skar- och isbildning. Samebyn har även kort tittat på förändringar i vinternederbördsmängden, för att se om något går att säga om sannolikheten för s k snökanoner i framtiden. Som ett direkt svar på skogsbranden i Stugun/Rissna landet den senaste sommaren har samebyn även inhämtat data avseende markens torrhet denna årstid. Nämda SMHI data etc. redogörs för och analyseras i avsnitt 4.3, nedan.

Avsnitt 4.4, avslutningsvis, drar vissa slutsatser.

4.2 Sårbarhetsanalys: Vintergruppernas erfarenheter och observationer

4.2.1 Åhpetjensijhtes erfarenheter och observationer från bruket av Graninge/Paljakka vinterlandet de senaste årtiondena

Förutsättningarna för vinterbete i Graninge/Paljakka med det "gamla klimatet"

Som framgår av Kartbild 7 på föregående sida är Graninge/Paljakka landet beläget på gränsen mellan Ångermanland och Medelpad, i krysset av Timrå, Sundvall, Ragunda och Sollefteå kommuner.

Klimatstrategiplanen har ovan varit inne på Graninge/Paljakka landets beskaffenhet som område för vinterbete för samisk renskötelse.²⁴ Här kan göras följande understrykningar, tillägg och förtydliganden.

Som redogjorts för är Graninge/Paljakka osammanhängande och fragmenterat men spänner därvid samtidigt över ett relativt omfattande geografiskt område. Landet är bergigt och kraftigt kuperat, med sluttningar som lutar åt alla väderstreck. Från ett samiskt renskötselersperspektiv innebär detta att – åtminstone såsom väderleksförhållandena har brukat vara – landet tål ett brett spann av

²⁴ Se avsnitt 1.1.1.

vinterväder utan att hela detta förlorar hela sin kapacitet som vinterbetesområde. Varken rejäla blidväder eller omfattande snömängder har brukat kunna medföra riktigt dåligt bete i hela Graninge/Paljakka. Landets geografiska utbredning kombinerat med topografin har normalt "garanterat" lokala vädervariationer. Dessa har i sin tur försäkrat skiftande snödjup, typer av snö, och isförhållanden i vinterbeteslandets olika delar. Sålunda har alltid renarna haft tillgång till bete någonstans i Graninge/Paljakka. Vinterbetet har egentligen aldrig låst sig helt i hela landet samtidigt.

Som även påtalats inledningsvis innebär dock samtidigt den omständigheten att Graninge/Paljakka är osammanhängande och fragmenterat att även under vintrar med de bästa väderförhållanden etc., Åhpetjensijhte måste tillåta renhjorden att sprida sig inom landet. I den utsträckning det ens skulle vara möjligt att hålla vinterhjorden samlad inom en begränsad del av Graninge/Paljakka så skulle betet där inte räcka hela vintern.

Att Graninge/Paljakka landet saknar ett större, sammanhängande, ofragmenterat betesområde innebär även att där inte finns någon areal som fungerar som naturlig uppsamlingsplats för renhjorden. Det finns inget område, såsom en flat tallhed, dit vintergruppen kan driva renarna och förvänta sig att hjorden naturligt stannar upp och betar någorlunda koncentrerat varefter det enkelt går att samla denna för vidare flytt därifrån.

Att det är nödvändigt att låta renhjorden sprida sig på beskrivet sätt utan att det finns något enkelt sätt att snabbt återsamla hjorden har dock, som det har varit, inte brukat utgöra något större bekymmer. Då förhållandena för vinterbete i Graninge/Paljakka varit stabila och väderoberoende har vintergruppen kunnat vara förhållandevis trygg i att när gruppen släppt renhjorden på hösten och låtit denna sprida sig, det inte ska behöva uppstå något plötsligt behov att oplanerat återsamla denna innan vårflyttningen. Snarare har Åhpetjensijhte kunnat vänta till snösmältningen med att samla renhjorden, och då metodiskt och i den takt vinterlandets beskaffenhet tillåter, för vidare flytt till vårlanden kring Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll.

Årstidernas ankomst i de olika årstidsbeteslanden har som det har varit brukat sammanfalla någorlunda.

Som redogjorts för ovan har skogsområdena direkt nedanför Ohredahkes fjällområden en mycket hög predatorintensitet. Av denna anledning har Åhpetjensijhte velat flytta ned till vinterlanden innan det blir snö till fjälls och dåliga betesförhållanden där. Vid sådana förhållanden drar sig renarna gärna ned mot skogsområdena och betet där men då också samtidigt mot predatorerna. Att flytta från höstlanden innan dessa blir snöiga har fungerat bra så länge det vid tidpunkten för vinterns ankomst i fjällen det också varit vinter och snö på gång i Graninge/Paljakka.

Också om våren har årstiderna brukat "stämna någorlunda tidsmässigt överens". Som beskrivits måste Åhpetjensijhte samla renhjorden i Graninge/Paljakka medan där ännu är snö. När vintergruppen sålunda har samlat hjorden där för vidare lastbilstransport upp till och släpp i vårlanden har snösmältningen brukat vara igång i de landen också. Där har således funnits tillräckligt med bete tillgängligt för att renarna ska stanna till fjälls och inte söka sig nedåt skogslanden i jakt på föda.

Som indikerats har dock Åhpetjensijhte allt tydligare erfarit att de beskrivna "normala" vinterbetesförhållandena allt mer kommit att förändras.

Förutsättningarna för vinterbete i Graninge/Paljakka landet med det ”nya klimatet”

De förändringar Åhpetjensijhte under senare tid har kunnat observera i Graninge/Paljakkas beskaftenhet som vinterbetesland för samisk renskötsel är huvudsakligen två. Dels bildas där allt oftare, under längre tidsperioder, och i större delar av landet samtidigt, ett hårt lager av skare på snötäcket och/eller is på backen. Beteslandet förlorar därmed i betes kvalitet på ett helt annat sätt än förr om åren. I tillägg har säsongen med snötäcke blivit allt kortare. De två beskrivna förändringarna orsakar två huvudsakliga problem för vintergruppen.

Vad inledningsvis avser den ökande skar- och isbildningen är Graninge/Paljakka inte längre lika tåligt som vinterbetesland som det tidigare var. Medeltemperaturen under vintern har stigit. Det har medfört att under ett ständigt ökande antal vinterdagar når termometern över noll grader. Förut hände det sällan. Den sålunda ökande medeltemperaturen innebär att temperaturen i en helt annan utsträckning än förr, oftare och under längre perioder, kommit att fluktuera kring nollstrecket. Resultatet blir skarsnö och nedisning av betet längs marken.

Vidare har förr om åren Graninge/Paljakkas beskrivna geografiska utbredning, kupering, skiftande altitud etc., medfört att vid de tillfällen temperaturen skiftat kring noll i vissa delar av landet, med följd att där skarsnö bildats och/eller betet på marken blivit nedisat, så har vintergruppen kunnat räkna med varm- eller kallgrader och således skar- och isfritt i andra delar av landet. Så är det inte längre. När temperaturen nu skiftar kring noll så gör den oftare det i större delar av Graninge/Paljakka, med betydligt mer omfattande arealmässig skarbildning och nedisning som följd. Vinterbetesarealer låses i en utsträckning som inte var fallet tidigare.

Som också beskrivits innebär Graninge/Paljakka beskaftenhet vidare att detta enbart fungerar som vinterbetesland genom att vintergruppen tillåter renhjorden att sprida sig inom landet. En samlad vinterjord är varken görlig eller ändamålsenlig där. Det har dock intill nyligen varit fråga om kontrollerad spridning. Renhjorden har inte tillåtits sprida sig obegränsat. Även om denna av nödvändighet betat över ett jämförelsevis omfattande område har det varit ett bestämt område.

Den beskrivna eskalerande skarbildningen och nedisningen av betet under längre tidsperioder och av större arealer håller dock på att ändra på detta. Vintergruppen har under senare tid blivit tvungen att låta renarna sprida sig i ännu större utsträckning än förr om åren, med följd att det blivit svårare att hålla renhjorden under kontroll. Spridningen har börjat anta okontrollerbara och ohållbara former. Vintergruppen har kommit att bli sårbar för att tappa ren på ett sätt den inte var tidigare.

Till detta kommer predatorerna. I likhet med Ohredahkes övriga betesland är Graninge/Paljakka föremål för hög predatorintensitet. Den beskrivna sårbarheten som försämrade betesförhållanden och en ökad spridning av renhjorden innebär amplifieras i proportion till predatorintensiteten i området. Är renarna i sämre kondition på ett dåligt bete och samtidigt mer utspridda faller betydligt fler av dessa offer vid predatornärvaro. Kommer en varg in i flocken såsom under vintern 2017 med nästan bara skare och is på backen står vintergruppen inför randen till katastrof. Den sårbarhetsamplifiering som predatorerna innebär förstärks ytterligare av Graninge/Paljakka landets avsaknad av naturligt uppsamlingsområde. Det är där närmast ogörligt att samla en nästan okontrollerbart utspridd renjord någorlunda snabbt vid plötsligt behov till följd av exempelvis en ohållbar predatorsituation.

Vad sedan avser den kortare snösäsongen var för inte länge sedan mars en vintermånad i Graninge/Paljakka. Det gick utan problem att vänta till slutet av den månaden eller inte sällan in i april

innan vintergruppen behövde samla ihop renhjorden för lastning och vidare lastbilstransport upp till vårlanden i fjällområdena kring Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll. Gradvis håller dock mars på att förvandlas till en vårmånad. Från ett snöförhållandeperspektiv präglas numera mars av ett hårt skarsnölager med ett försvinnande snötäcke under denna skorpa. Det nya "normala" är att det redan i slutet av månaden eller i vart fall i början av april är så lite snö att det är förenat med stora svårigheter att då samla en (allt mer) utspridd renhjord. Och lyckas vintergruppen med detta utgör det ytterligare en utmaning att därefter hålla hjorden samlad. Klarar gruppen inte att samtidigt samla renhjorden och att därefter hålla den samlad sprids denna okontrollerbart. Stora delar av hjorden riskerar under sådana förhållanden att bli kvar i vinterlandet när flytten med de renar gruppen klarat samla går till vårlanden. Den del av hjorden som på detta sätt blir kvar klarar inte själv att på egen hand finna vägen tillbaka till vårlanden (eftersom den lastbilstransporterats ned).²⁵ Inte många av de renar som sålunda blir kvar i vinterlandet kan förväntas finnas kvar när vintergruppen vänder åter till Graninge/Paljakka på följande vinter.

Sammanfattningsvis är det nya "normala" att Åhpetjensijhte tidigare och tidigare under mars månad måste samla renhjorden för att genomföra vårflyttningen tillbaka till fjällområdena kring Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll. Vårflyttningen genomförs hellre "lite för tidigt" än "lite för sent". Att "chansa" och stanna något längre är inget alternativ givet konsekvenserna av en misslyckad samling. Detta gäller särskilt mot bakgrund av Graninge/Paljakka landets beskrivna avsaknad av ett naturligt uppsamlingsområde.

Problemet med att vårflyttningen gradvis flyttas framåt är inte att vintergruppen förlorar betestid i Graninge/Paljakka. Den huvudsakliga olämpan med att våren infaller allt tidigare i vinterlandet är istället att Åhpetjensijhte erfar att tidpunkten för vårens ankomst inte flyttats fram på motsvarande sätt i de fjällområden där Ohredahke har sina vårländ och dit gruppens renar i utgångspunkten ska flyttas efter att ha samlats och lastats i Graninge/Paljakka. I vårlanden råder istället såsom tidigare i mars fortfarande full vinter.

Den kalendermässiga disharmoni som uppstått mellan vårens ankomst i vinter- jämfört med vårlanden ställer till stora problem för Åhpetjensijhte. Att vinter fortfarande råder till fjälls när vintergruppen är tvungen att lämna Graninge/Paljakka innebär att det inte längre finns något vårländ tillgängligt där det är naturligt att släppa renhjorden efter vårflyttningen. Det ställer gruppen inför tre dåliga val.

Vintergruppen kan prova att släppa renhjorden i vårlanden även om där fortfarande råder full vinter och inte vår. Att släppa renarna där oaktat de vintriga förhållandena görs i så fall utifrån kalkylen att renarna trots allt ska finna bete där som är tillräckligt för att bära dem fram till snösmältningen och som förhindrar att renarna vandrar ned i skogsområdena. Risken är dock uppenbar att om full vinter råder till fjälls, renhjorden ger upp försöken att finna tillräckligt bete där och istället just drar sig ned mot Gierh kernlandet för att finna föda. Som beskrivits finns där relativt gott om hänglav. Men som också påpekats är där i tillägg en mycket hög predatorintensitet. Om vintergruppen väljer att släppa renhjorden i fortfarande snöiga fjällområden efter vårflyttningen föreligger följaktligen en uppenbar risk (närmast en säkerhet) att gruppen lider omfattande förluster till predatorerna.

Ett andra alternativ är att vintergruppen gör bedömningen att det är så mycket snö kvar i fjällområdena att det inte ens är lönt att prova att släppa renhjorden där. Gruppen kan då istället välja

²⁵ Jfr avsnitt 6.3, nedan.

att släppa hjorden direkt i Gierhkernlandet, och hänglavsbetet där. Väljer Åhpetjensijhte det alternativet är predatorscenariot enligt alternativ ett garanterat. Vintergruppen kommer då närmast med säkerhet att lida påtagliga predatorförluster. Detta gör även alternativ två oattraktivt.

Återstår gör då det tredje alternativet, vilket av beskrivna skäl i ökande utsträckning kommit att bli det enda praktiskt tillgängliga. De år (vilka som sagt blir vanligare och vanligare) då vintergruppen p g a den tidiga våren (eller av andra skäl såsom de två senaste vintrarna) tvingas att samla renhjorden och lämna Graninge/Paljakka flera veckor innan våren anlant i fjällområdena återstår egentligen bara ett alternativ om inte gruppen ska åsamka renarna fruktansvärt lidande och sig själv omfattande predatorförluster. Det är att lastbiltransportera hjorden inte till något vårländ utan istället till en utfodringshage nedanför detta.

Där tvingas därefter gruppen utfodra renhjorden under flera veckor i avvaktan på att det ska bli tillräcklig vår i vårländerna i fjällområdena kring Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll. Först då kan gruppen avsluta vårflyttningen genom att driva hjorden längs marken från utfodringshagen och upp till fjälls.

Att falla tillbaka på utfodringslösningen är som anförts ett riktigt dåligt alternativ. Dels är det dyrt. Det kostar gruppen omkring 250 000 kr i månaden att utfodra vinterhjorden. Än värre är dock att det är uppenbart att renarna inte trivs i en utfodringshage. Det märks tydligt på renen att stå i hage i veckor i sträck inte är någon naturlig miljö för den. Att utfodra renhjorden är verkligen ett beslut som Åhpetjensijhte tar först när situationen är riktigt desperat, och inga andra alternativ står till buds. Oaktat sin starka aversion mot och de stora olämporna med utfodring har gruppen ändå således "valt" detta alternativ flera gånger de sista åren. Det talar klarspråk om klimatförändringarnas inverkan på den samiska renskötseln.

Den ökande tidsskillnaden mellan årstiderna märks som antytts även av på hösten. Under denna säsong är det dock "omvända förhållanden" jämfört med om våren. Vintern kommer numera senare i vinterlandet jämfört med i fjällområdena. Som beskrivits brukade tidigare Åhpetjensijhte, för att undvika att renhjorden skulle sprida sig ned i det predatoritäta Gierhkernlandet, flytta till Graninge/Paljakka innan det att gruppen riskerade att tappa hjorden till fjälls, normalt i oktober. Det går dock inte längre. I oktober finns numera ingen snö i Graninge/Paljakka. Transporterar man ändå vinterhjorden dit och släpper den där sprider den sig omedelbart i oönskad utsträckning, kanske okontrollerat. Att årstiderna glider isär även om hösten utgör också det en påtaglig olämpa för Åhpetjensijhte. Detta bekymmer är dock inte lika svårhanterligt som det om våren.

4.2.2 Nåransijhtes observationer och erfarenheter från Stugun/Rissna landet

Förutsättningarna för vinterbete i Stugun/Rissna landet med det "gamla klimatet"

Som framgår av Kartbild 7 på s. 29 är Stugun/Rissna landet beläget i centrala Jämtland, söder om Riksväg 87, mellan Östersund och Stugun.

Klimatstrategiplanen har ovan kortsiktigt beskrivit Stugun/Rissna landets beskaffenhet som ett vinterbetesområde för samisk renskötsel.²⁶ Här kan göras följande understrykningar, tillägg och förtydliganden.

Som beskrivits inledningsvis är Stugun/Rissna landet i likhet med Graninge/Paljakka topografiskt kuperat och bergigt, om än inte i motsvarande utsträckning som det senare landet. Stugun/Rissna har i tillägg gemensamt med Graninge/Paljakka att landet är osammanhängande och fragmenterat. Förutom just bergiga områden begränsat med bete splittrar framför allt ett stort inslag av contortatall upp Stugun/Rissna. Mellan berg och contorta finns arealer med gott bete. Landets fragmenterade karaktär har förstärkts genom åren, då detta är föremål för relativt intensivt skogsbruk.

Nåaransijhte har brukat genomföra sina vinterflyttningar ned till Stugun/Rissna så tidigt som möjligt om hösten/förvintern. Det har hänt att vintergruppen skiljt ut och flyttat till vinterlandet redan i oktober. Anledningen har varit att Nåaransijhte om möjligt önskat flytta från fjällområdena kring Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll medan sommarrenhjorden fortfarande är väl samlad, för att undvika att renarna vandrar ned från vintrande fjällområden för att finna bättre bete i det hänglavsrika men samtidigt predatoritäta Gierhkernlandet. Att vinterflytta ned till Stugun/Rissna så pass tidigt gick bra när där låg snö. Med ett snötäcke på marken där stannade renhjorden och betade efter att denna släppts, utan att sprida sig allt för vitt eller t o m okontrollerat.

Oaktat att Stugun/Rissna, främst p g a beskriven fragmentering och exploateringar, inte utgör något idealiskt vinterbetesland för samisk renskötsel har Nåaransijhte ändå brukat kunna finna dugligt bete åt renhjorden här under vintern. Det gäller särskilt den östra delen av landets sydvästliga halva. Denna del av landet har erbjudit renhjorden bra och relativt ofragmenterat bete. Det goda och sammanhängande betet här har delvis kunnat kompensera för det uppsplittrade betet och andra tillkortakommanden i övriga delar av Stugun/Rissna.

Den östra delen av Stugun/Rissna landets sydvästliga halvans beskrivna beskaffenhet som vinterbetesland för samisk renskötsel innebär i tillägg att denna har kunnat fungera som ett naturligt uppsamlingsområde för renhjorden. Vintergruppen har inför vårflyttningen upp till fjällområdena gärna drivit renarna till denna östliga sida. Här har då renarna brukat stanna upp av sig själva för att beta. Gruppen har därefter kontrollerat kunnat samla ihop renhjorden för lastning och flyttning upp till vårlanden. Har behov av någon anledning uppstått för att samla renhjorden innan vårflyttningen har också det relativt snabbt och enkelt låtit sig göras med hjälp av den östliga sidan.

Förutsättningarna för vinterbete i Stugun/Rissna landet med det ”nya klimatet”

Som beskrivits var Nåaransijhtes ambition förr om åren att genomföra vinterflyttningarna ned till Stugun/Rissna i anslutning till vinterns ankomst i fjällområdena. Vinterflyttningar vid den tidpunkten var också ofta möjliga att genomföra, eftersom vintern någorlunda samtidigt anlät till Stugun/Rissna, med ett snötäcke där. Under senare år har det emellertid dröjt allt längre ut på hösten/tidiga vintern innan snön lagt sig i Stugun/Rissna. Permanent snötäcke i oktober händer i princip inte längre. Därmed har vintergruppen, oaktat nackdelarna med att renhjorden sprider sig ned i de fjällnära skogsområdena

²⁶ Se avsnitt 1.1.2.

och därmed till predatorerna där, tvingats upphöra med de tidiga vinterflyttningarna. Skälen till varför det inte går att flytta till Stugun/Rissna utan att där finns snö är huvudsakligen två.

Till att börja med sliter det för mycket på det redan knappa vinterbetet om renarna vinterbetar på bar backe. Renarna betar hårdare på bart bete än sådant som är täckt av snö, varför detta räcker kortare och återhämtar sig sämre.

Därutöver är renhjorden betydligt svårare att hantera och kontrollera när det inte ligger någon snö på backen som bromsar upp hjorden. Renarna sprider sig hastigare, i större utsträckning, och mer oöversiktligt, jämfört med när de måste leta efter bete under ett snötäcke.

För att undvika beskrivet slitage och spridning har det nya klimatet tvingat vintergruppen att anta en närmast motsatt strategi, jämfört med för bara något årtionden sedan. Istället för att flytta tidigt prövar nu gruppen att senarelägga flytten ned till vinterlandet så långt det går. Nåransijhte strävar således efter att hålla renhjorden kvar i fjällområdena kring Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll längst möjligt, samtidigt som gruppen (tillsammans med övriga vintergrupper) prövar att där hindra renarna ifrån att vandra ned i Gierhkernlandet. Det är dock ett utmanande arbete. Det lyckas inte alltid, varvid predatorförluster blir resultatet. Att såsom förr tidigt flytta ned till vinterlandet hade varit att föredra, om där bara varit vinter.

Nåransijhte har inte bara erfart hur vintern anländer senare till Stugun/Rissna än den gjorde förr. Vintergruppen har i tillägg noterat att när snön väl kommer, snötäcket genomgående är tunnare jämfört med tidigare.

Vintermedeltemperaturen i Stugun/Rissna har sakta stigit under de senaste årtiondena, erfar Nåransijhte. Därigenom har dagar med plusgrader också under vintern blivit allt vanligare. Det skedde knappast alls förr om åren. Den stigande medeltemperaturen har i sin tur resulterat i att dygnstemperaturen passerar upp och ned förbi noll grader i en helt annan utsträckning än som var fallet tidigare. Följden blir ofta en hård skorpa av skare på snötäcket och/eller isbildning på backen. Vinterbetet i Stugun/Rissna landet beläggs numera med skare och is på ett sätt och i en utsträckning som helt enkelt inte inträffade för bara något årtionde sedan. Betet låser sig som det aldrig gjorde förr.

Vintergruppens erfarenhet är också att när betet väl låser sig så förblir det låst under längre tidsperioder än förr om åren. Exempelvis låste sig för två vintrar sedan vinterbetet i stora delar av Stugun/Rissna landet på att en hård skorpa av skare bildades på snötäcket. Det gick sedan ca två månader utan att någon snö föll och lade sig som kunde luckra upp det hårda lagret skarsnö och göra betet tillgängligt igen. Vintern efter slutade det tvärtom inte att snöa. Den vintern var det således snötäckets tjocklek som gjorde det mycket svårt för renarna att finna bete. Den beskrivna typen av "extremväder" hände inte förut. Det skedde egentligen inte då som det gör nu att man får en typ av (ur samisk renskötselsynpunkt) dåligt väder tidigt på vintern vilket man därefter tvingas dras med i stort sett vintern igenom.

Som beskrivits kommer vintern senare till Stugun/Rissna jämfört med förr om åren, varför det är barmark där mycket längre ut på hösten/tidiga vintern än som var fallet förr. Men även efter vinterns ankomst kan nämnda temperaturer kring och över noll medföra att även under själva vintern, det delvis inte ligger snö eller ens is på marken. På kort sikt är ett sådant före att föredra framför skare och isbeläggning som låser betet. Men som anförts slits vinterbetet på ett helt annat sätt när betet inte skyddas av ett snö- eller ens istäcke. Det syns tydligt när betet varit delvis låst av is men med inslag av barmark. När vintern tar slut går det inte att ta miste på var någonstans iskanten gick. Det blir som en "bordskant" mellan var renen betat och där den inte kommit åt. Vinterbetet blir sålunda nedslitet till

botten på ett annat sätt under snöfattiga eller snöfria vintrar. Det återhämtar sig då heller inte alls lika bra. Direkt barmark är sålunda på sikt förödande för ett vinterbetesområde. Det fungerar att vinterbeta på barmark några år, men därefter får det konsekvenser. Inom samisk renskötsel är bland det sista man vill göra att slita ut vinterbetet.

Utöver det genomgående tunnare snötäcket och den betydligt mer frekvent förekommande isbildningen på marken så är den största vädermässiga utmaningen nu jämfört med för ett par år sedan vårens tidigare ankomst i Stugun/Rissna.

Här märks en påtaglig skillnad bara under det senaste årtiondet. Innan detta hände det kanske en vinter på tjugo att vintergruppen var tvungen att samla ihop renhjorden för att flytta upp denna till vårlanden före april månad. Under det senaste årtiondet är närmast det omvända det normala. Det har blivit mer eller mindre regel att gruppen nödgas samla renhjorden och genomföra vårflyttningen upp till fjällområdena i mars. Anledningen är dels den beskrivna; att det normalt ligger ett tunnare snötäcke som ska smälta. Men den snö som trots allt ligger börjar i tillägg också att smälta tidigare.

Med anledning av beskrivna förändringar erfar vintergruppen att denna genomgående har behövt flytta fram vårflyttningen med knappa tre veckor. Det har dock hänt att gruppen varit tvungen att tidigare lägga flyttningen med nästan en månad, jämfört med det tidigare "normala". Nåransijhte intryck är att vårens förskjutning framåt bara fortsätter. Övergången från snö- till barmarkssäsong tidigare läggs konstant.

Den kortare snösäsongen med en förkortad vinterbetessäsong som följd utgör inte ett problem i sig. Bekymret med att vinterbetessäsongen tar fortare slut jämfört med förr är istället att våren i fjällen inte har flyttats fram i korresponderande grad. Den tidsmässiga diskrepansen mellan när våren infaller i Stugun/Rissna landet jämfört med i vårlanden i fjällområdena har tydligt ökat de senaste årtiondena.

Vid den tidpunkt när snötäcket numera börjar försvinna i Stugun/Rissna och Nåransijhte således måste samla renhjorden för att lasta och flytta denna så finns inget vårland tillgängligt att lasta av i. I dessa råder fortfarande full vinter. Förr gällde att när våren anlät i vinterlandet så hade denna även i fjällområdena normalt kommit så pass långt att det gick att släppa renhjorden vid snökanten där visst bete fanns att tillgå. Renhjorden kunde sedan följa snökanten uppåt när denna drog sig tillbaka och betet allt eftersom blev bart längre upp i fjällområdena. Det fungerade även vid vad som enligt det "tidigare normala" utgjorde sena vårar. Renens kapacitet att överleva till fjälls är stor. Den klarar sig om den bara får stå still med minimalt med stenlav att tillgå. Men om, såsom det blivit, inte ens sådant bete finns att tillgå då går det inte, inte ens för renen. Då stannar den inte till fjälls, utan vandrar nedåt till skogen i Gierhkernlandet i jakt på föda.

Den tidsmässiga skillnad som uppkommit mellan när våren infaller i vinterlandet jämfört med vårlandet ställer sålunda Nåransijhte inför samma tre oattraktiva val som Åhpetjensijhte.

Också Nåransijhte kan prova att släppa renhjorden i vårlanden, oaktat att där fortfarande är full vinter och fullt med snö. Risken är dock då som beskrivits överhängande att renhjorden, om den inte finner något bete där, snart vandrar ned i de fjällnära skogsområdena. Där finns bete att tillgå, bl a i form av hänglav. Men där är samtidigt en hög predatorintensitet. Om Nåransijhte väljer detta alternativ finns således en påtaglig risk för att gruppen kommer att utsätta renarna för stort lidande och själv lida omfattande predatorförluster.

Resultatet blir, såsom också beskrivits, med största säkerhet i allt väsentligt det motsvarande om vintergruppen istället väljer att släppa renhjorden direkt i Gierhkernlandet.

Mot ovanstående bakgrund har Nåransijhte, i likhet med Åhpetjensijhte, under allt fler vårar tvingats inse att det tredje alternativet, även om det inte är något man använder innan man är av nöd tvungen, ändå är det enda praktiskt möjliga. Eftersom full vinter fortfarande råder i vårlandet när vinterhorden måste flyttas från vinterlandet ser gruppen allt oftare inget egentligt alternativ till att lastbilstransportera vinterhorden inte till vårlandet utan istället till en utfodringshage nedanför detta. Där har renarna allt oftare fått stå ett par veckor på utfodring i väntan på att det ska bli tillräckligt burt till fjälls, varefter vårflyttningen äntligen kan avslutas.

Även Nåransijhte vill inte se utfodringsalternativet som något annat än en nödlösning. Utöver att det inte är ekonomiskt hållbart så fungerar det inte ur djurhälsoperspektiv. Vintergruppens erfarenhet är att det märks väl på renen att det inte är bra eller trivsamt för den att stå i en utfodringshage. Att en hage inte är renens naturliga habitat understryks på ett plågsamt vis när efter åtta-tio dagar några renar börjar avlida oaktat bra tillgång på föda i form av foder etc.

Avslutningsvis kan tilläggas att för vintergruppen, det ultimata "beviset" för klimatförändringarna inverkan kan sägas bestå i denna tänker på väder i en helt annan utsträckning än förr. Att ständigt vara vaksam i förhållande till och adaptivt anpassa sig till vädret har visserligen alltid varit och kommer alltid att vara en central del av samisk renskötsel. Det kan knappast finnas någon mer väderkänslig verksamhet i Sverige. Men nu har det gått till överdrift. Trots att, eller kanske tack vare, att man tidigare ständigt hade koll på vädret så fanns det inte i ens ständiga medvetande. Annat är det nu när detta blivit fullständigt oberäkneligt.

Förändrade förutsättningar att bruka Stugun/Rissna landet för vinterbete efter att en central del av detta eldhärjats

Som beskrivits inledningsvis eldhärjades en central del av Stugun/Rissna landet under den heta och torra senaste sommaren (2018).²⁷ Det direkt nedbrunna området är naturligtvis oanvändbart som renbetesland intill dess vegetationen där återhämtat sig. Skogsbranden slog emellertid inte enbart ut det omedelbara brandområdet. Som redogjorts för utgör den brandhärjade delen av Stugun/Rissna ett nyckelområde. Det erbjuder landets klart bästa bete och kan därigenom kompensera för sämre bete i andra delar av Stugun/Rissna. Utan den brandhärjade delen har hela den sydvästliga halvan av Stugun/Rissna landets kapacitet som vinterbetesland för samisk renskötsel kraftigt beskurits. Hela landet är svårbrukbart intill dess den brandhärjade delen har återhämtat sig.

Att en skogsbrand på detta sätt skulle kunna allvarligt dekapacitera ett helt vinterbetesland fanns inte i Nåransijhte (eller Ohredahkes i övrigt) kalkyler innan det inträffade. Att ett vinterland kan brandhärjas har samebyn naturligtvis teoretiskt begripit. Någon förberedelse eller liknande inför scenariot har dock inte funnits. Skogsbranden innebar i den meningen – också den – ett abrupt "uppvaknande". Den tydliggjorde i ett slag för samebyn att en relevant Klimatstrategiplan inte bara kan ta höjd för långsamma händelseutvecklingar om vintern. I tillägg måste en beredskap finnas inför plötsliga händelser om sommaren med omedelbara omfattande inverknings på renskötseln.

²⁷ Se avsnitt 1.1.2.

4.3 Sårbarhetsanalys: Klimatförändringar etc. som de kommer till uttryck i data från SMHI

4.3.1 Inledning

Avsnitt 4.2, omedelbart ovan, har redogjort för Ohredahkes erfarenheter av och observationer kring hur vädret förändrats i samebyns vinterbetesland de senaste årtiondena. Ohredahke har utifrån dessa observationer och erfarenheter dragit vissa preliminära slutsatser beträffande samebyns sårbarheter inför klimatförändringarna. För att "testa" dessa tentativa slutsatser, samt för att skaffa sig ett bättre underlag för att identifiera lösningar för att reducera eller helst eliminera observerade sårbarheter, har samebyn inhämtat viss data från SMHI.

I beskrivna syften har Ohredahke tagit in data som utvisar hur:

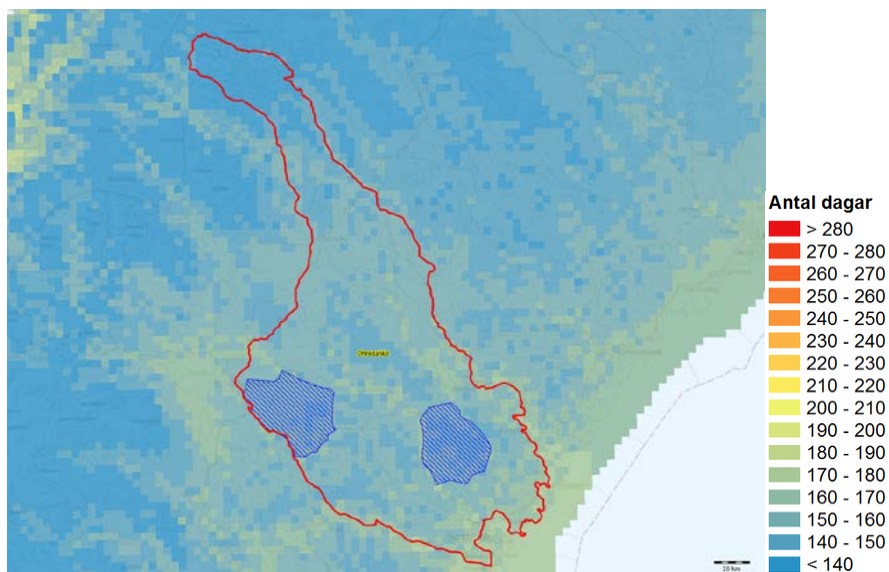
- Snösäsongens längd har förändrats i de relevanta vinterbeteslanden under det senaste halvsekle, samt hur dennas längd kan förväntas fortsätta förändras under nästkommande 50 år.
- Antalet nollgenomgångar²⁸ har förändrats i de relevanta vinterbeteländen under det senaste halvsekle, samt hur antalet sådana kan förväntas fortsätta förändras under nästkommande 50 år.
- Vinternederbördsmängden kan förväntas utvecklas under den närmaste framtiden.²⁹
- Fuktighetsgraden i marken har förändrats i de relevanta vinterbeteslanden under det senaste halvsekle, samt hur perioder av torra kan förväntas fortsätta förändras under de nästkommande 50 åren.

4.3.2 Snösäsongens längd

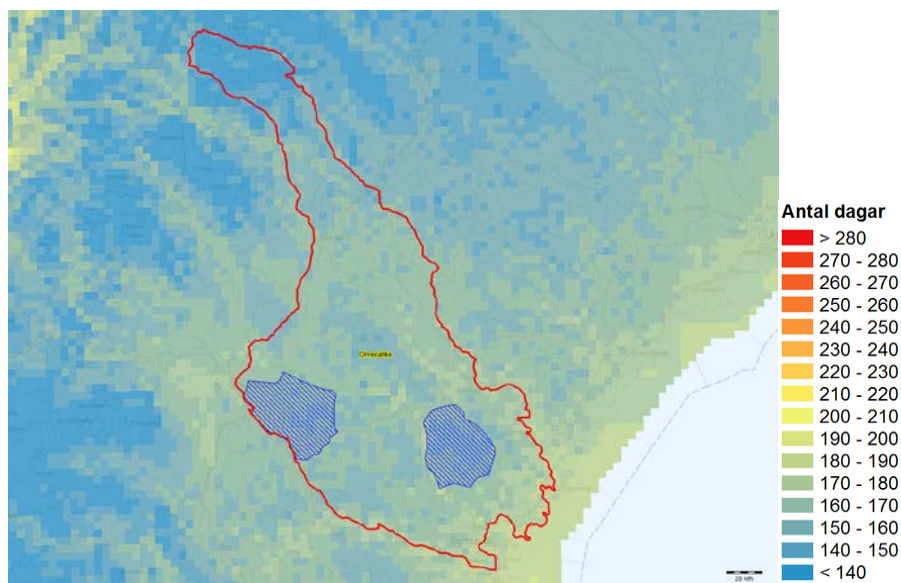
Omedelbart nedan följer tre klimatbilder. Sedda tillsammans utvisar dessa bilder dels hur växtsäsongens längd har förändrats under det senaste dryga halvsekle, dels hur klimatforskarna förutser att denna kommer att fortsätta förändras under de närmaste dryga 30 åren. Växtsäsongens längd är inte den omedelbart intressanta i detta sammanhang, även om denna annars allmänt är av central betydelse inom samisk renskötsel. Av växtsäsongens varaktighet kan dock, utgår samebyn ifrån, närmast motsatsvis dras slutsatser om snösäsongens längd, enligt vad som utvecklas nedan.

²⁸ "Nollgenomgångar" är antalet dygn då dygnets högsta temperatur två meter över marken varit över noll grader under samma dygn som dygnets lägsta temperatur varit under noll grader (Källa: SMHI).

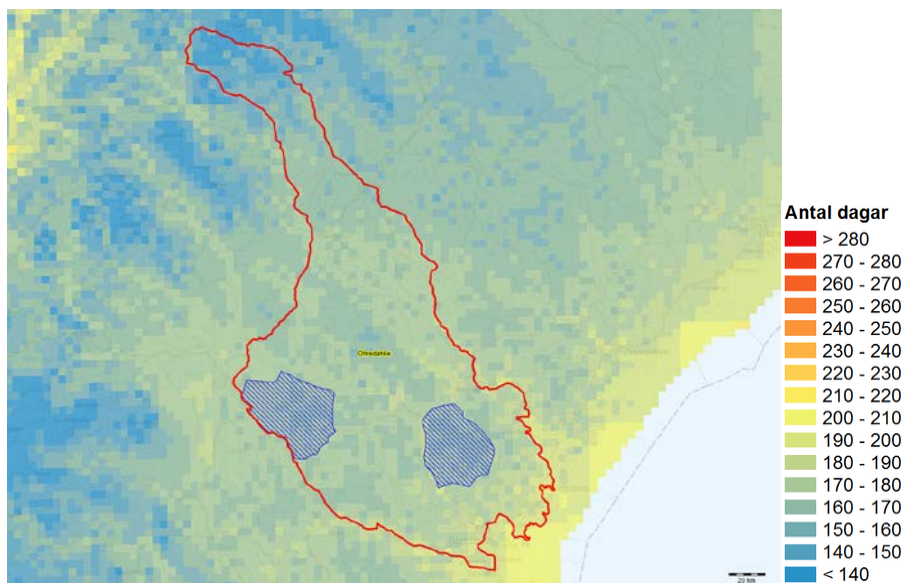
²⁹ Från länsstyrelsen i Västernorrland.

(Klimatbild a. Yttergränsen av Ohredahkes traditionella område är markerat i rött. Graninge/Paljakka och Stugun/Rissna landen finns markerade med blå skugga. Färgsättningen på kartan utvisar växtsäsongens längd antal dagar 1961-1990, enligt skalan till höger.)

(Klimatbild b. Yttergränsen av Ohredahkes traditionella område är markerat i rött. Graninge/Paljakka och Stugun/Rissna landen finns markerade med blå skugga. Färgsättningen på kartan utvisar växtsäsongens längd antal dagar 1991-2013, enligt skalan till höger.)

(Klimatbild c. Yttergränsen av Ohredahkes traditionella område är markerat i rött. Graninge/Paljakka och Stugun/Rissna landen finns markerade med blå skugga. Färgsättningen på kartan utvisar prognoser för växtsäsongens längd antal dagar 2021-2050, enligt skalan till höger (enligt av klimatforskarna framtaget scenario baserat på antaganden om framtida utsläpp (RCP 4.5).)

Jämför man Klimatbild a. med Klimatbild b. framgår tydligt hur under de senaste årtiondena, växtsäsongens längd i Ohredahkes vinterbetsområden förlängts, inklusive i Graninge/Paljakka och Stugun/Rissna landen. Såväl tidsangivelser som färgskalor är relativt grova. Det framgår ändå klart att växtsäsongens längd under den undersökta tidsperioden förlängts med några veckor om året. Som indikerats drar samebyn därav "motsatsvis" slutsatsen att snösäsongens längd förkortats i ungefär motsvarande mån. Det överensstämmer med Ohredahkes vintergruppers egna erfarenheter.

Jämför man Klimatbild b. med Klimatbild c. framgår att klimatforskarna förutser att denna trend kommer att fortsätta. Växtsäsongen kommer att fortsätta att förlängas; med förmodad ungefärlig motsvarande förkortning av snösäsongen.

Även om klimatbilderna som påpekats är grovskaliga framträder vidare att förkortningen av snösäsongen varit något kraftigare i Ohredahkes mera bottenviksnära vinterbetesland jämfört med de som är belägna längre in i landet, och att klimatforskarna förutspår att även denna diskrepans kan förväntas fortsätta sakta förstärkas. (Det rör sig dock om små skillnader. Beteslandens altitud etc. har större inverkan på hur mycket snösäsongen förkortas jämfört med relativ närhet till Bottenviken.)

Samebyns slutsatser från redovisad data avseende att snösäsongen har och kommer att fortsätta att förkortas får stöd i andra källor, data etc. Länsstyrelserna i Jämtland och Västernorrland har pekat på att snösäsongen i respektive län kommer att bli allt kortare.³⁰ I linje med denna konklusion förutser i tillägg båda länsstyrelserna att snötäckesperioderna inte bara blir kortare. Snötäcket kan i

³⁰ Länsstyrelsen i Jämtland räknar med att antalet dagar med snötäcke kan förväntas minska med 45-75 st fram till sekelskiftet (Länsstyrelsen i Jämtlands län: Klimatstrategi, Jämtlands län 2018-2024, s. 10). Länsstyrelsen i Västernorrland anger för sin del att vegetationsperiodens längd kan förväntas öka med ca 1-2 månader under samma period (Länsstyrelsen i Västernorrland: Regional handlingsplan för Klimatanpassning i Västernorrlands län, s. 8).

tillägg under den allt kortare tid det ligger även antas bli tunnare.³¹ Nämnda prognoser överensstämmer med länsstyrelsen i Västernorrlands ytterligare påpekande att i förhållande till årscykeln, den största temperaturuppvärmningen framöver kommer att ske vintertid. Under denna årstid kan dygnsmedeltemperaturen förväntas stiga relativt kraftigt.³² Arctic Climate Impact Assessment (ACIA) har kommit fram till en jämförbar slutsats. Enligt ACIA kommer, jämfört med den prognoserade stigande globala årliga medeltemperaturen, medeltemperaturen i boreala skogslandskap att stiga ytterligare vintertid.³³ Annan forskning kompletterar med att temperaturen kan förväntas öka allra mest i kustnära områden.³⁴

Sammanfattningsvis utvisar SMHI data och andra källor entydigt att snösäsongen i Ohredahkes vinterbetesområden har blivit kortare, i linje med samebyns vintergruppers egna erfarenheter. Samma data och källor utvisar också att denna trend kan förväntas fortsätta och kanske även förstärkas framöver.

4.3.3 Antalet nollgenomgångar³⁵

Klimatbilden nedan utvisar hur antalet dagar per år med nollgenomgångar har ökat och kan förväntas fortsätta att öka i Sverige.

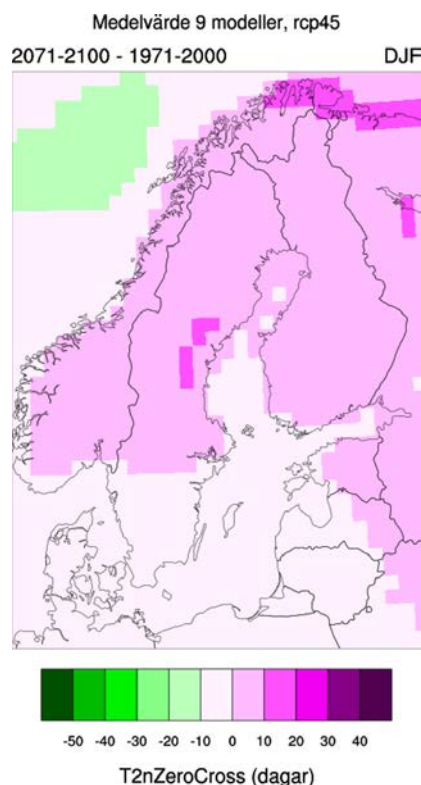
³¹ Länsstyrelsen i Jämtlands län: Klimatstrategi, Jämtlands län 2018-2024, s. 10 och Länsstyrelsen i Västernorrland: Regional handlingsplan för Klimatanpassning i Västernorrlands län, s. 8.

³² Länsstyrelsen i Västernorrland: Regional handlingsplan för Klimatanpassning i Västernorrlands län, s. 8-9.

³³ *Arctic Climate Impact Assessment: Scientific Report (ACIA)* (Cambridge University Press).

³⁴ Kjellström, Hansson, Jones, Nikulin, Strandberg och Ullerstig, "Changes in the wintertime temperature climate as deduced from an ensemble of regional climate change simulations for Europe" (Rossby Centre Newsletter, May 2009:9-15.)

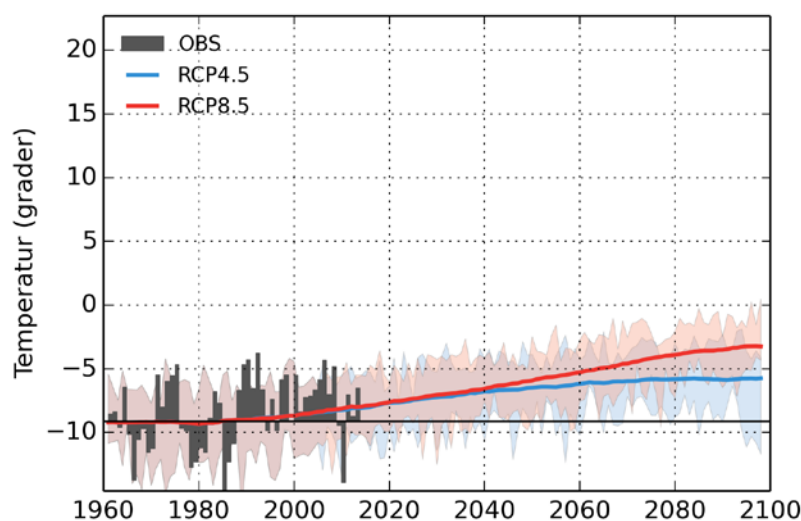
³⁵ Beträffande betydelsen av nollgenomgångar, se fotnot 27, ovan.

(Klimatbild d. Bilden åskådliggör hur antalet dagar med nollgenomgångar i Sverige har ökat sedan 1971 och kan förväntas fortsätta att öka under nästa halvsekel (vad gäller den prognoserade ökningen används igen av klimatforskarna framtaget scenario baserat på antaganden om framtida utsläpp (RCP 4.5).)

Som framgår åskådliggör Klimatbild d. endast överskådligt hur antalet årliga nollgenomgångar kan antas ha förändrats i Sverige under det senaste halvseket samt den förväntade fortsatta utvecklingen de nästa 50 åren. Oaktat grovkornigheten kan det dock utifrån vad som framgår av bilden ändå förutsättas att antalet tillfällen under vintern när temperaturen passerar upp och ned förbi noll i Ohredahkes vinterbetesområden har ökat under det senaste halvseket. Det får vidare förutsättas att denna trend kommer att förstärkas under de närmaste årtiondena. Antalet dygn och perioder när temperaturen växlar mellan plus och minusgrader har rent allmänt blivit fler, dessa kommer av allt att döma att fortsätta att öka, och det får förutsättas att det gäller även för Ohredahkes land.

Klimatbild e., på nästa sida, utvisar en graf som beskriver hur vintermedeltemperaturen har förändrats under de senaste årtiondena (observationer återges som staplar). Grafen åskådliggör även hur denna temperatur kan förväntas fortsätta att förändras under kommande årtionden.

(Klimatbild e. Bilden visar hur dygnsmedeltemperaturen under vintern förändrats sedan 1960. Årliga uppmätta dygnsmedeltemperaturer framgår av de svarta staplarna. Kurvorna inkluderar genomsnittlig prognoserad ökning där den blå kurvan representerar klimatforskarnas scenario (RCP 4.5).

Som framgår utvisar uppmätta temperaturer hur medeltemperaturen om vintern sakta började stiga under 1990-talet och har fortsatt att stiga sedan dess. Temperaturen har således stigit med ca två grader sedan 1990. Det framgår vidare hur denna förändring kan förväntas inte bara fortsätta utan även förstärkas. Förändringen är relativt kraftig, vilket överensstämmer med forskarnas ovan redovisade slutsatser att den globala uppvärmningen märks och kommer att märkas tydligast under vintersäsongen.

Förändringar i medeltemperaturen under vintern kan naturligtvis inte omedelbart översättas i förändringar i antalet nollgenomgångar. Dock kan det förutsättas att ju närmare medeltemperaturen om vintern kommer noll grader, ju jämnare blir balansen mellan dygn med minustemperaturer, å ena sidan, och dygn med plustemperaturer, å den andra. När balansen mellan tillfällena med plus- respektive minusgrader utjämnas får det vidare antas att antalet tillfällen när temperaturen passerar noll grader (uppåt och nedåt) blir fler.

Dragen slutsats stöds av annan forskning etc. Exempelvis har länsstyrelsen i Västernorrland kunnat konstatera att de tillfällen under vintern då nollgenomgångar skapar is på marken i länet ökar.³⁶

Sammanfattningsvis visar SMHI data etc. att medelvintertemperaturen i Ohredahkes vinterbetsområden sakta har stigit under de senaste två årtiondena. Samma källa pekar vidare på att denna förändring kommer att fortsätta. Det får antas innebära att temperaturen under vintern vid allt fler tillfällen kommer att ligga kring samt passera noll grader, med skar- och isbildning på marken som följd. Antalet nollgenomgångar med skar- och isbildning som resultat kan vidare bara förväntas bli än fler under vintersäsongen allt eftersom medeltemperaturen stiger ytterligare. Vad avser dokumenterade temperaturer bakåt i tiden överensstämmer som framgått de förändringar beskriven SMHI etc. data ger uttryck för med Ohredahkes vintergrupps egna erfarenheter.

³⁶ Länsstyrelsen i Västernorrland: Regional handlingsplan för Klimatanpassning i Västernorrlands län, s. 19.

4.3.4 Ökad nederbörd vintertid

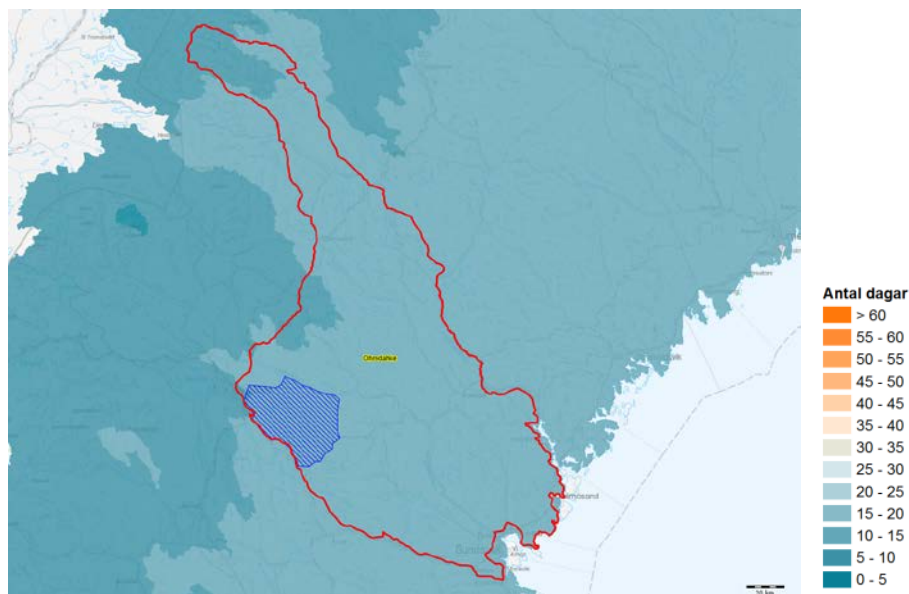
Ohredahke har inte inhämtat data från SMHI som utvisar hur mängden nederbörd i samebyns vinterbetesområden har förändrats under de senaste årtiondena. Inte heller har samebyn tagit del av information som förutser hur sådan nederbörd kan förväntas förändras framöver. Samebyn har oaktat detta ändå kunnat konstatera att länsstyrelsen i Västernorrland redovisar att nederbördsmängden vintertid i länet kommer att stiga rejält under de kommande årtiondena.³⁷

I avsnittet ovan har beskrivits hur medeltemperaturen om vinter kommer att fortsätta att öka under det närmaste halvseklet. Sålunda kan en större del av den ökande vinternederbörden antas komma i form av regn. Oaktat att *medel*temperaturen under vintrarna kommer att öka kan det dock antas att vissa vintrar, temperaturen kommer att vara "normal", d v s genomgående eller huvudsakligen ligga under noll. Om även under sådana vintrar det faller rikligare nederbörd än förr innebär det att antalet vintrar med riktigt tjockt snötäcke kommer att bli fler. Det får således förmodas att framöver, vintrar såsom den 2017-18, d v s med genomgående minusgrader *och* med stor nederbörd, inte nödvändigtvis behöver vara lika udda inslag som tidigare. Sådana vintrar kan m a o om antagandet slår in inte längre att betrakta som extremvintrar.

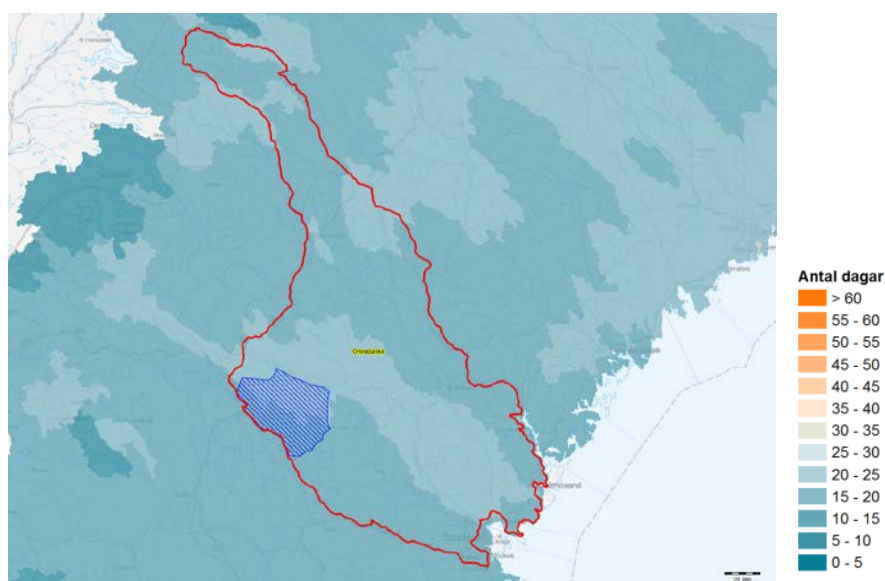
4.3.5 Förändringar i fuktighetsgrad i marken under sommarperioden

Sammantaget utvisar klimatbilderna nedan hur markfuktighetsnivån har förändrats i Ohredahkes vinterbetesområden under det senaste halvseklet, inklusive i Stugun/Rissna landet. Bilderna beskriver även hur klimatforskarna förutser att dessa fuktighetsnivåer kommer att fortsätta att förändras under de närmast kommande årtiondena.

³⁷ Länsstyrelsen i Västernorrland: Regional handlingsplan för Klimatanpassning i Västernorrlands län, s. 8-9.

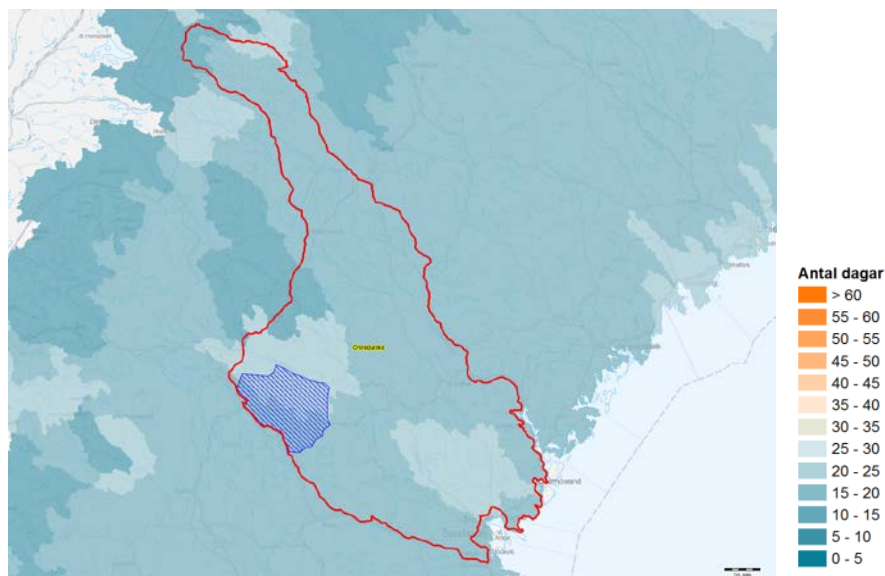
(Klimatbild f. Bilden utvisar yttergränsen för Ohredahkes traditionella land i rött, med Stugun/Rissna landet markerat med blå skugga. Klimatbilden utvisar sedan beräknad markfuktighet³⁸, antal dagar per år med låg fuktighet, tidsperioden 1961-1990, enligt tabellen till höger.)

(Klimatbild g. Bilden utvisar yttergränsen för Ohredahkes traditionella land i rött, med Stugun/Rissna landet markerat med blå skugga. Klimatbilden utvisar sedan beräknad markfuktighet³⁹, antal dagar per år med låg fuktighet, tidsperioden 1991-2013, enligt tabellen till höger.)

³⁸ Med "låg markfuktighet" avses här, i enlighet med SMHI:s definition, referensperiodens medelvärde av varje års lägsta markfuktighet.

³⁹ Med "låg markfuktighet" avses här, i enlighet med SMHI:s definition, referensperiodens medelvärde av varje års lägsta markfuktighet.

(Klimatbild h. Bilden utvisar yttergränsen för Ohredahkes traditionella land i rött, med Stugun/Rissna landet markerat med blå skugga. Klimatbilden utvisar sedan prognoserad markfuktighet⁴⁰, antal dagar per år med låg fuktighet, tidsperioden 2021-2051, enligt tabellen till höger, enligt av forskarna framtaget scenario baserat på antaganden om framtida utsläpp (RCP 4.5).)

Om man jämför Klimatbild f. med Klimatbild g. framgår hur gjorda observationer visar att under de senaste årtiondena, dagar med låg markfuktighet i Ohredahkes vinterbetsområden har blivit fler. Det gäller även för Stugun/Rissna landet, inkluderat den östliga delen av det sydvästliga området som brandhärjades sommaren 2018. Igen är redovisade data relativt grov. Det förändrar dock inte att förändringen framgår tydligt.

Jämför man sedan Klimatbild g. med Klimatbild h. framgår att klimatforskarna förutser att trenden med lägre fuktighet i marken om somrarna kommer att fortsätta och även förstärkas.

Redovisade slutsatser synes vara i linje med länsstyrelsen i Västernorrlands antagande, baserat på SMHI:s forskning, att antalet varma dagar i länet kommer att bli fler. Länsstyrelsen förutser på samma tema därmed också att antalet dagar med markfuktighet i länet kommer att fortsätta att minska med ca 15-30 dagar årligen framåt slutet av seklet.⁴¹ På jämförbart sätt förutsätter länsstyrelsen i Jämtland att värmeböljorna i länet kommer att öka. I linje därmed antar länsstyrelsen även att brandrisksäsongen kommer att förlängas.⁴² Även länsstyrelsen i Västernorrland pekar på att torrare marker etc. ökar risken för skogsbränder.⁴³ I samma riktning påpekar denna att man får vara inställd på att "extremväder" kommer att bli vanligare i länet också om sommaren.⁴⁴

Det går knappast att från redovisad data om markfuktighet etc. dra några mer precisa slutsatser beträffande *i vilken omfattning* risken för skogsbränder kommer att öka i framtiden. Att risken har ökat och kommer att fortsätta öka står dock klart. Det går m a o inte att utgå ifrån att

⁴⁰ Med "låg markfuktighet" avses här, i enlighet med SMHI:s definition, referensperiodens medelvärde av varje års lägsta markfuktighet.

⁴¹ Länsstyrelsen i Västernorrland: Regional handlingsplan för Klimatanpassning i Västernorrlands län, s. 8.

⁴² Länsstyrelsen i Jämtlands län: Klimatstrategi, Jämtlands län 2018-2024, s. 10.

⁴³ Länsstyrelsen i Västernorrland: Regional handlingsplan för Klimatanpassning i Västernorrlands län, s. 18.

⁴⁴ Länsstyrelsen i Västernorrland: Regional handlingsplan för Klimatanpassning i Västernorrlands län, s. 7.

skogsbranden i Stugun/Rissna kommer att vara den sista som drabbar samebyns vinterland inom överskådlig framtid. Snarare gäller det motsatta.

4.4 Slutsatser sårbarhetsanalys

4.4.1 Ohredahkes vintergruppers erfarenheter

Baserat på Ohredahkes vintergruppers erfarenheter från och observationer i Graninge/Paljakka respektive Stugun/Rissna landen de senaste årtiondena drar samebyn följande slutsatser beträffande dess sårbarheter inför klimatförändringarna.

- Medeltemperaturen inom samebyns vinterbetesområden stiger stadigt. Den ligger oftare och under längre tidsperioder nära noll grader. Att *medeltemperaturen* ligger närmare noll innebär samtidigt att *temperaturen* i större utsträckning än förr om åren passerar upp och ned förbi noll grader, d v s antalet nollgenomgångar blir fler. Följden av de nya temperaturförhållandena blir stadigt tunnare snötäcken, samt skar- och isbildning på ett helt annat sätt och i betydligt större utsträckning än tidigare. När betet väl låser sig förblir det också låst under längre tidsperioder än förr; inte sällan i större delar av vinterlandens totala yta. Sammantaget leder de nya väderförhållandena genomgående till betydligt sämre vinterbete än förr om åren. För att tackla det sämre betet tvingas vintergrupperna sprida renhjordarna i väsentligt större utsträckning än tidigare. De beskrivna erfarna förändrade förhållandena föranleder Ohredahke att dra följande slutsatser om sina sårbarheter inför det nya klimatet i samebyns vinterland:
 - o Samebyns vinterland är av sådan beskaffenhet att de i utgångspunkten är väderokänsliga. Som vädret har varit har betet i dessa sällan eller aldrig låst sig helt eller ens i stora delar av landen samtidigt. Med det nya vädret gäller det inte längre. Samebyns sårbarhet för att betet totalt eller nästan totalt låser sig i stora eller hela delar av ett eller flera vinterbetesland har påtagligt ökat med det nya klimatet.
 - o Även när betet inte låser sig helt innebär de nya väderförhållandena att vissa av samebyns vinterland är sårbara för att inte kunna bära en vinterrenhjord p g a den genomgående sämre beteskvaliteten som mera skare, is etc. för med sig.
 - o De sämre vinterbetesförhållandena med ökande skar- och isbildning innebär med nödvändighet att samebyns vintergrupper måste låta renhjordarna sprida sig i vinterlanden i större utsträckning än tidigare. Det medför ökande sårbarhet i form av tapp av renar. Inte minst är vintergrupperna sårbara för att inte vid behov (tillräckligt snabbt) kunna samla renhjorden igen. Det gäller särskilt för de av samebyns vinterland som saknar naturliga uppsamlingsområden.
 - o Den beskrivna ökade sårbarheten amplificeras av predatorintensiteten i vinterlanden. Det nya klimatet med mer utspridda och svagare renhjordar vintertid gör samebyns vintergrupper ännu mer känsliga än tidigare inför predatorerna. Kommer varg in i hjorden eller utsätts denna annars för särskilt hög koncentration av predatorer en

vinter kan resultatet bli katastrof. Det gäller speciellt om vintern är särskilt snöfattig eller snörik, också med de nya förhållandena mätt.

- Våren ankommer tidigare och tidigare i vinterlanden. Förr var det regel att vårflyttningarna tillbaka till fjällområdena kring Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll kunde genomföras i april. Nu pressar det nya klimatet fram vårflyttningarna till allt tidigare i mars månad, och det är inte stanna där. Denna förskjutning av våren i vinterlanden inträffar samtidigt som denna inte anländer tidigare i vårlanden; i vart fall inte i motsvarande mån. Den därigenom uppkomna tidsmässiga diskrepansen mellan vår i vinter- respektive vårlanden innebär att när samebyns vintergrupper måste samla vinterhjordarna i vinterlanden för att transportera dessa därifrån så finns allt mer sällan något tillräckligt snöfritt vårländ att tillgå. Att "kämpa mot vädret" och "tvinga" framåt tidpunkten för vårflyttningarna går inte. Vinterrenhjordarna måste samlas, och därmed flyttas, medan det fortfarande finns snö att samla på. Hinner snön smälta innan renhjorden samlats föreligger uppenbar risk för att när samlingen väl sker, denna inte fångar in stora delar av hjorden. Mycket ren blir då kvar i vinterlandet när flyttlasset går. Få sådana renar kan förväntas finnas kvar när vintergruppen vänder åter påföljande år. De beskrivna erfarna förhållandena föranleder Ohredahke att dra följande slutsatser om sin sårbarheter inför det nya klimatet i samebyns vinterland:
 - Det nya klimatet gör att samebyns vintergruppers sårbarhet inför att genomföra vårflyttningarna med lastbil hela tiden ökar. Denna flyttmetod ger liten tidsmässig flexibilitet vad avser när flyttningen måste genomföras. Vintergrupperna har inget val annat än att genomföra vårflyttningen medan det fortfarande är tillräcklig vinter i vårländet. Om så inte sker eller om samlingen misslyckas är de renar som inte kommer med lastbilslasset i princip förlorade.
 - Samebyns vintergruppers tidsmässiga inflexibilitet i förhållande till när vårflyttning med lastbil måste påbörjas innebär att det sällan finns något tillräckligt snöfritt vårländ tillgängligt att lasta av hjordarna i. Endast tre riktigt dåliga alternativ står till vintergruppernas förfogande vad avser vårbete. Två av dessa resulterar ofrånkomligt i omfattande predatorförluster. Det tredje innebär att vintergrupperna tvingas frångå traditionell samisk renskötsel med skada på renens hälsa och kondition och även ekonomisk sådan som följd. Den uppkomna tidsmässiga diskrepansen mellan vår i vår- respektive vinterlanden innebär sammantaget en påtaglig sårbarhet.
 - På samma tema utgör det ytterligare en sårbarhet att våren nu på ett annat sätt än förr anländer "utan förvarning". När det inte längre går att läsa av vädret, eller när det är mentalt svårt att ställa om till den nya ordningen, riskerar vintergrupperna att "överrumplas" och inte hinna samla renhjorden medan det ännu finns tillräckligt med snö.
 - Ohredahkes sårbarhet inför predatorintensiteten i samebyns traditionella områden, inklusive i vinterlanden, är redan stor. Det nya klimatet amplifierar denna.

- Ett av samebyns vinterbeteslands funktionalitet reducerades kraftigt i ett slag genom skogsbrand. Dekapaciteringen kommer att bestå under många vintrar framöver. Även om denna händelse i och för sig kan beskrivas som en katastrof så känner samebyn att det är farligt att se den som isolerad. Det beskrivna erfarna förhållandet föranleder Ohredahke att dra följande slutsatser om sina sårbarheter inför det nya klimatet i samebyns vinterland:
 - o Samebyn är sårbar om denna hårt förlitar sig på några får vinterbetesland. Den saknar under sådana förhållanden adaptivitet att vid behov skifta land när plötsliga katastrofer såsom skogsbränder gör ett vinterland o- eller svåränvändbart.

- Vintern 2018 föll enorma snömängder över samebyns vinterbetesområde. Allra värst drabbades de mer bottenviksnära vinterlandena. I ett av dessa uppstod *voere*; ett snötäcke av sådant djup och av sådan konsistens att renarna blev stillastående utan att ta sig fram. Även om denna händelse i och för sig kom plötsligt känner samebyn att denna ändå indikerar att samebyn på ett annat sätt än tidigare måste "förvänta sig det extrema". Det beskrivna erfarna förhållandet föranleder Ohredahke att dra följande slutsatser om sina sårbarheter inför det nya klimatet i samebyns vinterland:
 - o Vintrar med "extrema" snötäcken kan förväntas återkomma tätare mellanrum än förr. Samebyn kan inte förutsätta att det igen ska dröja 107 år till nästa vinter med *voere*.

4.4.2 SMHI etc. data

Utifrån den SMHI data etc. Ohredahke låtit inhämta och därefter analyserat drar samebyn följande slutsatser beträffande samebyns sårbarheter inför klimatförändringarna.

- Medeltemperaturen har stigit stadigt det senaste halvsekle, särskilt under vintersäsongen. Prognoserna visar att den kommer att fortsätta att stiga ytterligare under kommande årtionden. Antalet nollgenomgångar vintertid har ökat de senaste årtiondena. Också denna trend kan förväntas fortsätta och förstärkas. Resultatet är allt kraftigare skarsnöbildning samt nedisning av allt mer geografiskt omfattande landområden under allt längre perioder under vintrarna i Jämtland och Västernorrland. Beskrivna data etc. föranleder samebyn att dra följande slutsatser beträffande dennas sårbarhet inför de nya klimatförhållandena:
 - o Dokumenterade förändringar av medeltemperaturen (särskilt om vintern), antalet nollgenomgångar etc. bekräftar och förstärker de slutsatser Ohredahkes vintergrupper kunnat dra utifrån egna erfarenheter om samebyns sårbarhet inför förändrade betesförhållanden om vintern. Klimatforskarnas prognoser att dessa förändringar kommer att fortsätta och förstärkas kan samebyns renskötare inte bekräfta men det överensstämmer med vad de tänkt.

- Dokumentation utvisar att växtsäsongen blivit längre, varför det motsatsvis kan antas att snösäsongen blivit kortare i ungefär motsvarande utsträckning. Prognoserna är att denna trend kommer att fortsätta och förstärkas framöver. Detta föranleder samebyn att dra följande slutsatser beträffande samebyns sårbarhet inför klimatförändringarna:
 - o Data etc. utvisande att våren ankommer tidigare i vinterlanden än förr om åren bekräftar och förstärker de slutsatser Ohredahkes vintergrupper kunnat dra utifrån egna erfarenheter. Prognoserna att dessa förändringar kommer att fortsätta och förstärkas kan inte samebyns renskötare bekräfta, men det stämmer överens med vad dessa tänkt.

- Dokumentation utvisar att under de senaste årtiondena, medeltemperaturen i samebyns vinterbetesområden stigit även under sommaren (om än inte i samma utsträckning som om vintern). Antalet dagar med markfuktighet har blivit färre. Prognoser visar att dessa förändringar kommer att fortsätta och förstärkas under de årtionden som kommer. Beskrivna data föranleder samebyn att dra följande slutsatser beträffande samebyns sårbarhet inför klimatförändringarna:
 - o Samebyn har inga egentliga egna erfarenheter av temperaturförhållandena i vinterlanden under sommaren. Dock har denna precis tvingats erfara hur en skogsbrand kraftigt dekapiterat ett av samebyns vinterland. Även om denna händelse blev lite av en "väckarklocka" för samebyn har denna sedan ställt in sig på att det varmare klimatet etc. ökar risken för skogsbränder. Forskningen bekräftar också att så kan förväntas bli fallet.

- Prognoser utvisar att vinternederbörden kan förväntas öka ordentligt under de närmaste årtiondena i samebyns vinterbetesområden. Även om den stigande medeltemperaturen innebär att delar av den ökande vinternederbörden kommer att komma i form av regn, så kommer vintrar med genomgående eller huvudsakligen minustemperatur inte att upphöra. Under sådana fortfarande kalla vintrar finns risk för snökanoner med omfattande snötäcken i samebyns vinterbetesland som följd. Beskrivna data föranleder samebyn att dra följande slutsatser beträffande samebyns sårbarhet inför klimatförändringarna:
 - o Samebyn har precis drabbats av ett förödande tjockt snötäcke en vinter. Det var 107 år sedan det senast hände. Data etc. bekräftar vad samebyn redan tänkt; att det mest största säkerhet inte kommer att dröja lika länge innan någon eller ett par av dess vintergrupper igen måste förhålla sig till ett snötäcke av tjocklek och slag som under senaste vintern.

4.4.3 Sammanfattande slutsatser sårbarhetsanalys

Ovan genomförd klimatsårbarhetsanalys ger tydligt vid handen att den omständigheten att Ohredahkes vintergrupper så hårt förlitar sig på Graninge/Paljakka och Stugun/Rissna landen för vinterbete gör grupperna samebyn sårbara inför klimatförändringarna på en rad sätt. Även om allt hänger samman kan sårbarheter delas in tre huvudsakliga kategorier.

- a. Sårbarheter hänförliga till att samebyns vintergrupper de senaste årtiondena huvudsakligen nyttjat bara ett par vinterland (oavsett vilka). Som framgått innebär klimatförändringarna att tidigare tjäniliga vinterland snabbt kan bli o- eller svårbrukbara, oavsett deras ursprungliga inneboende kvaliteter. Det utgör därför en påtaglig sårbarhet för samebyn att vara så beroende av några enstaka vinterland.
- b. Sårbarheter hänförliga till Graninge/Paljakka respektive Stugun/Rissna landens specifika beskaftenhet. Det förändrade klimatet med tunnare snötäcken och ökande skar- och isbildning har tvingat vintergrupperna att låta renarna sprida sig i dessa land i betydligt större utsträckning än förr. Det gör vintergrupperna sårbara för att förlora kontrollen över vinterhjordarna samt att inte kunna samla dessa i tid/ordentligt vid behov. Beskriven sårbarhet förstärks av att landen (Stugun/Rissna landet numera) saknar naturliga uppsamlingsområden. Det amplificeras ytterligare av hög predatorintensitet.
- c. Sårbarheter hänförliga till att samebyn de senaste årtiondena nyttjat vinterland som förutsätter lastbilstransport från samebyns kärnområden i fjällområdena och tillbaka (oavsett vilka vinterlanden är). De nya snö- och isförhållandena med spridda renhjordar som följd har gjort det svårare och mer oberäkneligt att ordentligt samla vinterhjordarna inför lastbilsflyttningen tillbaka till vårlanden. Går samlingen inte som den ska riskerar en stor del av hjorden att bli kvar i vinterlandet. Den är då i princip förlorad. Tidsdiskrepansen mellan när våren inträder i vinter- respektive vårlanden resulterar i en ytterligare sårbarhet i form av att inget vårland med betestillgång finns att tillgå när lastbilsflyttningen från vinterlandet av nödvändighet måste ske.

5. Identifiering av problemlösningar: Alternativ för att öka samebyns adaptivitet och eliminera/minska dess identifierade sårbarheter inför klimatförändringarna

5.1 Inledning

I avsnitt 4 har Ohredahke identifierat samebyns sårbarheter inför klimatförändringarna såsom denna idag bedriver sin renskötsel under vintersäsongen. I detta avsnitt går samebyn vidare för att finna de åtgärder denna behöver vidta för att hantera de sårbarheter föregående avsnitt sålunda identifierat. Samebyn utgår därvid ifrån den sammanfattande kategorisering av sårbarheterna som genomfördes i

avsnitt 4.5, omedelbart ovan. Avsnitt 5.2, nedan, behandlar därvid de sårbarheter som faller under kategori a., avsnitt 5.3 de som hör hemma under kategori b., varefter avsnitt 5.4 avslutningsvis tar sig an kategori c. sårbarheterna.

De understryks att de olika alternativen för sårbarhetshantering inte behöver vara ömsesidigt uteslutande. Tvärtom kan samebyn använda dessa i kombination för att maximera sin adaptivitet.

5.2 Identifiering av åtgärder för att eliminera/minska samebyns sårbarheter inför klimatförändringarna: Sårbarheter kategori a. (de hänförliga till samebyns beroende av endast ett par vinterland)

Som framgått ökar klimatförändringarna risken för att ett vinterland snabbt och oväntat blir otjänligt för vinterbete.

Lösningen för att hantera denna sårbarhet synes uppenbar. Samebyns vintergrupper måste helt enkelt minska avhängigheten av Graninge/Paljakka respektive Stugun/Rissna landen. Ohredahke har att identifiera ytterligare vinterland som kan komplettera dessa land. Denna lösning innefattar således öppenhet inför att kunna alternera mellan vinterland, i linje med forskningens slutsats att flexibilitet är den huvudsakliga nyckeln till framgångsrik klimatanpassning för renskötseln. Flexibilitet definieras härvid som tillgång till varierade betesmarker med möjlighet att anpassa vilken betesmark som nyttjas till rådande väderlek etc.⁴⁵

Som avsnitt 6, nedan, diskuterar vidare finns också sådana alternativa vinterland att tillgå inom samebyns traditionella områden. Dessa återfinns främst centralt inom samebyn samt inom dennas bottenviks nära östliga delar. Forskningen har dock inte stannat vid att konstatera att flexibilitet är nyckeln för att samebyarna ska kunna minska sin sårbarhet inför klimatförändringarna. Det andra ledet av denna forskningens slutsats är att samebyarna också måste *medges möjlighet till flexibilitet* genom att inte förnekas tillgång till alternativa betesland. Som anförts har bl a professor Johan Rockström konstaterat att samebyarnas flexibilitet inför klimatförändringarna i grund och botten är avhängigt *tillgång* på alternativa betesland.⁴⁶ Ohredahke ska i avsnitten 6 och 7, nedan, återkomma också till denna aspekt på ökad flexibilitet; att samebyn har *rätt till* sådan. Det är särskilt relevant eftersom, som där diskuteras, det är/kan vara nödvändigt att vidta åtgärder för att vissa av de identifierade vinterland ska bli tillgängliga för bruk, åtgärder som kan innefatta rättsliga sådana.

5.3 Identifiering av åtgärder för att eliminera/minska samebyns sårbarheter inför klimatförändringarna: Sårbarheter kategori b. (de hänförliga till Graninge/Paljakka och Stugun/Rissna landens brister)

Som beskrivits är Graninge/Paljakka och Stugun/Rissna på många sätt inte atypiska vinterland för Ohredahke. Tvärtom är samebyns sådana land genomgående osammanhängande och fragmenterade,

⁴⁵ Sametingets Handlingsplan för klimatanpassning för samiska näringar och samisk kultur (2017), s. 32.

⁴⁶ Beträffande Johan Rockströms slutsats, se länk i not 7, ovan.

och därför också geografiskt omfattande. Det innebär att i nära nog samtliga samebyns vinterland (således inklusive Graninge/Paljakka och Stugun/Rissna), det redan i utgångspunkten är nödvändigt att låta renhjordarna sprida sig. Som beskrivits tvingar dock klimatförändringarna med försämrade betessituation som följd fram en eskalering av denna spridningseffekt, vilket riskerar att leda till förluster av ren. Risken amplifieras genom hög predatorintensitet.

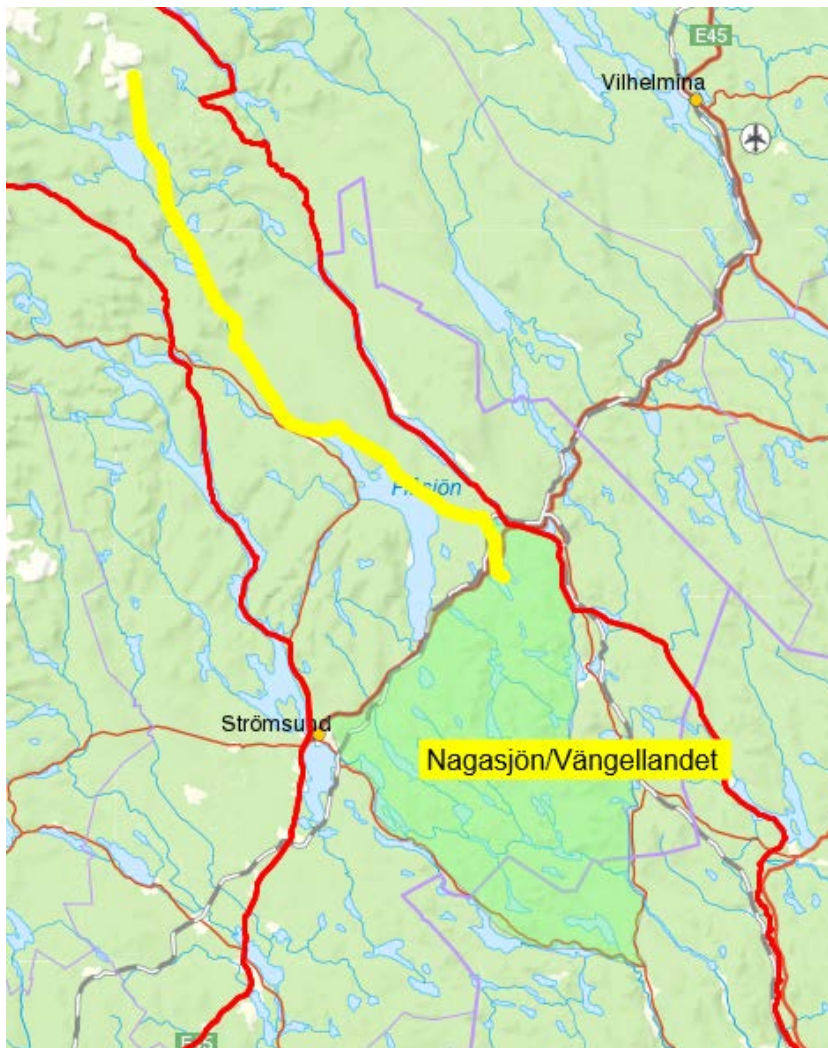
Den sårbarhet som uppkommer genom att vinterhjordarna måste tillåtas sprida sig i större utsträckning än tidigare ökar ytterligare om vinterlandet ifråga är i avsaknad av naturliga uppsamlingsområden, något som är fallet med Graninge/Paljakka och (numera) också Stugun/Rissna. Brist på sådana områden kan göra vårsamlingen mindre effektivt med förlust av renar som följd. Avsaknad av naturliga uppsamlingsområden kan även föranleda direkta katastrofer när behov uppstår för att plötsligt samla renhjorden, exempelvis vid ohanterbar predatornärvard och/eller intensitet i området.

Lösningen för att minska den sårbarhet som avsaknaden av naturliga uppsamlingsområden i Graninge/Paljakka och (numera) Stugun/Rissna lander innebär måste naturligt nog bli att försöka identifiera alternativa vinterbetesland utan denna brist. Avsnitt 6 diskuterar hur sådana land finns. Där diskuteras vidare att även i förhållande till sådana land det kan bli nödvändigt att vidta åtgärder för att dessa ska bli tillgängliga för bruk.

5.4 Identifiering av åtgärder för att eliminera/minska samebyns sårbarheter inför klimatförändringarna: Sårbarheter kategori c. (de hänförliga till att höst- och vårflyttningar genomförs med lastbilstransport)

Genom att identifiera alternativa vinterland i samebyns centrala och bottenviksnära områden som komplement till Graninge/Paljakka och Stugun/Rissna lander kan som beskrivits samebyn åtgärda sårbarheter i form av plötslig in- eller kraftig dekapacitering av ett vinterland. Genom att identifiera alternativa vinterland med naturliga uppsamlingsområden kan samebyn i tillägg i vart fall delvis hantera de sårbarheter som uppstår genom att klimatförändringarna medför tunnare snötäcken med mer omfattande skarbildning och nedisning, med större spridning av renhjorden som följd.

Helt kan dock inte ens sådana alternativa land med fungerande uppsamlingsområden eliminera risken att renhjordens ökade spridning medför att renar blir kvar i vinterlandet efter att lastbilstransporten har gått. Och sådana land erbjuder inte heller någon förbättring i förhållande till den ökande tidsmässiga diskrepansen mellan när våren infaller i vinter- respektive i vårlandet. Att vinterlandet i fråga erbjuder bättre förutsättningar för samling av renhjorden jämfört med de som samebyns vintergrupper idag huvudsakligen nyttjar inverkar inte på att samling inför vårflyttningen måste ske medan det fortfarande finns ett tillräckligt snötäcke i vinterlandet. Denna sårbarhet kan enbart åtgärdas genom att upphöra med vårflyttningar medelst lastbilstransport och återgå till att flytta längs med marken. Under de rätta förutsättningarna finns denna möjlighet tillgänglig för samebyn.

(Kartbild 8. På kartbilden ses ett utsnitt ur Ohredahkes traditionella område med yttergränserna markerade i rött. På kartan syns också Nagasjö/Vängellanden markerat i ljusgrönt. Den flyttled som leder till dessa land från samebyns kärnland i fjällområdena kring Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll (och tillbaka) syns i gult.)

På Kartbild 8, omedelbart ovan, syns Nagasjö/Vängellanden. Som redogjorts för kunde Frostviken Mellersta lappbys (och dessförinnan Frostviken lappbys) vintergrupper, innan övergången till höstflyttningar medelst lastbilstransport, släppa sina vinterhjordar här efter att ha markflyttat hit. Sådana flyttningar genomfördes ursprungligen längs med lappbyns nordliga traditionella flyttled och senare, efter att vattenkraftutbyggnaden ödelagt denna (och de andra två historiska flyttlederna), efter den alternativa flyttled som vattenkraftbolagen lät anlägga som kompensation för den flyttled de förstört.⁴⁷

Som avsnitt 6.3, nedan, vidare redogör för är Nagasjö/Vängellanden för tillfället inte möjliga att nå genom vinterflyttningar längs med marken från Ohredahkes kärnområden i fjällområdena kring Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll. Dock skulle ett par åtgärder åter kunna göra dessa land tillgängliga genom vinterflyttningar längs marken, och flyttning med lastbilstransport kunna undvikas. Om dessa

⁴⁷ Se avsnitt 2, ovan.

åtgärder genomförs kan följaktligen det återupptagna bruket av dessa land effektivt undanröja eller i vart fall kraftigt minska kategori c. sårbarheterna.

Som nämnts och som utvecklas nedan skulle beskriven lösning innebära en återgång till renskötarsamhället Ohredahkes historiska flyttningsmönster längs marken. Lösningen kan således beskrivas som att samebyn återanvänder erfarenheter och kunskaper från förr för att hantera identifierade sårbarheter idag. Dagens renskötare i Ohredahke har också, efter att man börjat intressera sig för denna lösning för att minska sårbarheten inför klimatförändringarna, diskuterat med de i samebyn som var med på den tiden när samebyn (då lappbyn) senaste vår- och höstflyttade längs marken. Avsnitten 6.3 och 7 diskuterar mot denna bakgrund denna lösning vidare.

6. Problemlösningstrategi: Åtgärder för att göra identifierade sårbarhetshanteringar tillgängliga för samebyn; allmänt

6.1 Inledning

I avsnitt 4, ovan, identifierade Ohredahke hur samebyn på en rad olika sätt är sårbar inför klimatförändringarna (*sårbarhetsanalys*). Sårbarheterna delades in i tre kategorier (a., b. och c.).

I avsnitt 5, omedelbart ovan, identifierade därefter Ohredahke ett antal lösningar genom vilka samebyn skulle kunna eliminera eller i vart fall minska bestämda sårbarheter (*problemlösninganalys*).

Avsnittet drog slutsatsen att lösningar för att minska de sårbarheter som faller under kategori a. (hastig in- eller kraftig dekapacitering av ett vinterbetesland) samt b. (ökad skarbildning och nedisning med eskalerande utspridning av renhjordar som följd) huvudsakligen består i att identifiera och om nödvändigt iordningställa alternativa vinterbetesland belägna i samebyns centrala och bottenviksnära områden.

Beträffande kategori c. sårbarheterna (utspridda renhjordar i kombination med ökande tidsmässig diskrepans mellan när våren ankommer i vinter- respektive vårlanden) identifierade avsnitt 5 som lösning att återgå till vår- och vinterflyttningar längs med marken till vinterland belägna i anslutning till samebyns vår-, sommar- och höstland i fjällområdena. Det skulle innebära att samebyn återupprättar den markförbindelse mellan dessa land och vinterlanden som varit bruten i ett halvsekel.

Avsnitt 5 noterade vidare i förhållande till samtliga tre kategorier sårbarheter att det är/kan vara nödvändigt att vidta vissa åtgärder innan de lösningar som krävs för att eliminera eller i vart fall minska sårbarheterna kan genomföras. Detta avsnitt identifierar vilka dessa åtgärder skulle kunna vara. Avsnittet beskriver vidare Ohredahkes strategiplan för att genomföra åtgärderna (*klimatstrategiplan*).

Därvid kommer att framgå att samebyn redan hunnit vidta en del av dessa åtgärder som ett led i arbetet med att ta fram denna Klimatstrategiplan. Andra sådana åtgärder är samebyn i färd med att igångsätta. Vissa ytterligare åtgärder har samebyn identifierat som nödvändiga/möjliga, men ännu inte haft tid att påbörja arbetet med att genomföra.

Detta avsnitt 6 och därpå följande avsnitt 7 innefattar en genomgång av dessa åtgärder. Uppdelningen i två separata avsnitt har sin bakgrund i vad som understrukits inledningsvis avseende att det inte är meningsfullt för Ohredahke att upprätta en Klimatstrategiplan som betraktar

klimatförändringarnas inverkan på samebyn isolerat. Tvärtom måste samebyn för att kunna hantera de utmaningar klimatförändringarna innebär analysera dessas effekter på samebyn sammantaget med andra externa faktorer som också inverkar på samebyns renskötsel.

Som också pekats på är den enskilda externa faktor med störst inverkan på Ohredahkes renskötsel (industrietableringar och klimatförändringar inräknade) den extrema predatorintensiteten i samebyns traditionella områden. Inte utan konkurrens⁴⁸ är ett av samebyns betesområden med högst predatorintensitet just de nämnda Nagasjö/Vängellanden. Som indikerats ovan och som utvecklas nedan utgör dessa absoluta nyckelland om samebyn ska kunna skaffa sig nödvändig adaptivitet för att kunna klara klimatförändringarna. Samtidigt är Nagasjö/Vängellanden i dagsläget i praktiken berövade samebyn just p g a predatorintensitet. Ohredahke kan annorlunda uttryckt helt enkelt inte tillräckligt minska sin sårbarhet inför klimatförändringarna om inte nuvarande predatorintensitet inom samebyns traditionella område kraftigt reduceras. De kumulativa effekterna av klimatförändringarna och predatorintensiteten är övermäktiga samebyn. Av denna anledning behandlar avsnitt 7 strategier för att med rättsliga medel hantera predatorintensiteten inom Ohredahke, med särskilt fokus på Nagasjö/Vängellanden.

Innan avsnitt 7 återkommer till predatorerna ska dock som anförts detta avsnitt 6 först gå igenom de övriga åtgärder som har vidtagits/behöver vidtas för att genomföra de lösningar Klimatstrategiplanen har identifierat som nödvändiga för att minska samebyns sårbarhet inför klimatförändringarna. Avsnitt 6.2, omedelbart nedan, redogör därvid för åtgärder syftande till att möjliggöra bruk av samebyns traditionella vinterbetesland belägna inom dess centrala och bottenviksnära områden. Avsnitt 6.3 behandlar därefter åtgärder som har vidtagits/behöver vidtas för att möjliggöra ett återupptagande av bruket av Nagasjö/Vängellanden (minus åtgärder som hänför sig till predatorintensiteten där).

6.2 Åtgärder för att möjliggöra bruk av vinterland belägna i samebyns centrala och bottenviksnära delar

6.2.1 Genomförda åtgärder

”Nyinventering” vinterbetesland

En första naturlig åtgärd för att öka samebyns flexibilitet och därmed reducera dess sårbarhet inför klimatförändringarna består i att identifiera vilka vinterland inom samebyns centrala och bottenviksnära områden som dess vintergrupper skulle kunna använda som alternativ till Graninge/Paljakka och Stugun/Rissna landen.

Att sådana land behöver ”identifieras” beror inte på att samebyn inte skulle känna till vilka potentiella vinterlands som finns inom dess traditionella områden. Dock krävs en ”nyinventering”. Samebyn kan inte förutsätta att ett område som tidigare, inte ens relativt nyligt, utgjorde ett fungerande vinterbetesland fortfarande är det idag. Förändrade förhållanden kan sedan

⁴⁸ Se avsnitt 7.1, och Kartbild 12, nedan.

renskötarsamhället Ohredahke senast brukade eller besiktigade landet ha gjort detta svår- eller t o m o brukbart.

Sådana ändrade förhållanden kan dels bestå av andra externa faktorer än klimatförändringarna som också inverkar på förutsättningarna för samebyns renskötsel. Hit hör som framgått främst exploateringar i form av industri/bebyggelse/infrastruktur eller predatorintensitet. Men ändrade förhållanden kan också vara just klimatförändringarna. Som redogjorts för⁴⁹ är en erfarenhet samebyns vintergrupper dragit att ett vinterbetesland idag, genom att tunnare snötäcken och ökad skar- och isbildning kräver större spridning av renhjorden, måste vara arealmässigt större än tidigare för att vara fungerande. Av motsvarande anledning behövs i tillägg en större buffertzona mot andra vintergrupper/samebyar för att undvika sammanblandning av respektive vinterhjordar.

Naturligtvis kan också olika externa faktorer i kombination, exempelvis klimatförändringarna tillsammans med exploateringar inklusive genom predatorintensitet, in- eller kraftigt dekapacitera ett tidigare gott vinterbetesland. Sålunda måste samebyn inventera i utgångspunkten goda vinterbetesland innan den kan dra slutsatsen att dessa är dugliga även idag.

Beskrivet inventeringsarbete har inletts inom ramen för denna Klimatstrategiplan.

Avskrivning av vissa tidigare fungerande vinterbetesland

Beskrivet inventeringsarbete har till att börja med föranlett samebyn att konstatera att vissa i utgångspunkten för samisk renskötsel väl fungerande vinterbetesland inte kan brukas för sådana ändamål för närvarande. Exempelvis omfattande exploateringar innebär att dessa just nu inte är användbara som vinterbetesland, i vart fall inte utan att omfattande iställningsåtgärder vidtas.

Identifiering av fortfarande fungerande vinterbetesland

Samebyn har samtidigt kunnat konstatera att ett par av samebyns traditionella vinterbetesland belägna i dess centrala och bottenviksnära områden inte bara i utgångspunkten utan även fortfarande är fungerande som sådana. Dessa land skulle relativt omgående kunna tas i bruk för vinterbete utan att några egentliga åtgärder dessförinnan behöver vidtas för att "iordningställa" dem.

Två sådana områden som samebyn inom ramen för arbetet med denna Klimatstrategiplan har inventerat och därvid kunnat konstatera fortfarande är dugliga som vinterbetesland för samisk renskötsel är trakterna kring Ljustorp samt de kring Backe/Långvattnet, belägna strax norr om Sundsvall, nära Bottenviken, respektive vid Ångermanlands västra kant. (Se Kartbild 9, på nästa sida.)

⁴⁹ Se avsnitt 4.2, ovan.

(Kartbild 9. Kartbilden utvisar Ohredahkes traditionella vinterbetesområden markerat i kraftigare ljusgrönt. Ljustorp- respektive Backe/Långvattnet landen syns markerade med blågrå skugga.)

Ljustorlandet

P g a sitt geografiska kustnära läge i Sundsvall/Timrå/Härnösandsregionen blev Ljustorlandet snabbt exploaterat under efterkrigsåren. Renskötersamhället Ohredahkes bruk av landet upphörde därmed under en period. Samebyns inventering visar dock att exploateringarna inte är värre än att Ljustorlandet fortfarande är fungerande som vinterbetesland för samisk renskötsel. Utifrån samisk renskötselsynpunkt påminner Ljustorps beskaffenhet därvid sett till topografi, dess osammanhängande karaktär etc. en hel del om Graninge/Paljakka. Fram till krigsutbrottet använde renskötersamhället Ohredahke också Ljustorlandet på ungefär samma sätt som Graninge/Paljakka. En inte oväsentlig skillnad dem emellan är dock att förstnämnda inkluderar en areal som fungerar som naturligt uppsamlingsområde för renhjorden.

Exploateringen av Ljustorlandet består främst av bebyggelse och infrastruktur. De industriella inslagen är måttliga. Landet är som anförts osammanhängande och även fragmenterat, men inte värre än att det finns tillräckligt med hopknutna goda betesland. Predatorintensiteten är rimlig (med Ohredahkes mått mätt). När samebyn bedömt Ljustorlandet som geografiskt tillräckligt omfattande för att fungera som vinterbetesland även idag har samebyn tagit med i beräkningen att klimatförändringarna medfört att ett vinterbetesland måste vara större nu än tidigare för att kunna bära en mer utspridd vinterhjord.

Sammantaget gör således Ohredahke bedömningen att Ljustorlandet kan fungera som vinterland framöver, som komplement till samebyns övriga sådana belägna i dess centrala och bottenviksnära områden. Ljustorlandet kan sålunda bidra till att reducera samebyns sårbarhet inför klimatförändringarna.

Backe/Långvattnet

Ett annat vinterbetesland som samebyn inventerat inom ramen för denna Klimatstrategiplan är trakterna kring Backe/Långvattnet. Backe/Långvattnet landet är beläget i samebyns centrala (snarare än bottenviksnära) områden. Närmare bestämt återfinns det i Ångermanlands västkant, mellan Ångerman- och Fjällsjöälvarna.

Backe/Långvattnet landet utgjorde Åhpetjensijhtes huvudsakliga vinterland innan gruppen övergick till att nyttja Graninge/Paljakka landet som sådant. Åhpetjensijhte har dock även använt Backe/Långvattnet för vinterbete vid något tillfälle under de senaste åren.

Samebyns inventering av Backe/Långvattnet landet har bekräftat att detta fortfarande är tillräckligt geografiskt omfattande för att kunna fungera som vinterbetesland för samisk renskötsel (även med beaktande av klimatförändringarnas effekter). Även om också detta land är relativt osammanhängande och fragmenterat finns här arealer med gott bete. Ett par av dessa är dessutom flata och med andra egenskaper som gör att de fungerar mycket väl som naturliga uppsamlingsplatser för renhjorden. Backe/Långvattnet utgör således i utgångspunkten ett gott komplement till Graninge/Paljakka. Dock finns, i vart fall i dagsläget, ett par nackdelar.

Predatorintensiteten är hög.⁵⁰ Ett ordentligt fungerande framtida nyttjande av Backe/Långvattnet landet för vinterbete förutsätter att predatornivån reduceras genom förebyggande skydds jakt och/eller liknande åtgärder.⁵¹ Backe/Långvattnet landet är begränsat exploaterat (i jämförelse med exempelvis Ljustorlandet). En enskild exploatering utgör dock ett påtagligt problem. Forsmo-Hotingbanan skär rakt genom landet, och är endast delvis instängslad. Om inte denna brist åtgärdas innan samebyn åter tar Backe/Långvattnet landet i bruk kommer järnvägen, vet samebyn av erfarenhet, att döda ett stort antal renar varje vinter. Instängsling av hela järnvägssträckan måste således i utgångspunkten genomföras för att Backe/Långvattnet landet åter ska vara tillgängligt för samebyn att bruka.

Sammantaget skulle även Backe/Långvattnet kunna fungera som ett vinterland framöver, förutsatt att identifierade åtgärder vidtas. Detta land kan då bidra till att reducera samebyns sårbarhet inför klimatförändringarna.

⁵⁰ Jfr avsnitt 7.1, och Kartbild 12, ovan.

⁵¹ Jfr avsnitt 7, nedan.

6.2.2 Åtgärder under genomförande

Visst inventeringsarbete av vinterbetesland pågår fortfarande.

6.2.3 Planerade men ännu inte påbörjade åtgärder

Bakgrund: Försiktighetsprincipen – moratorium för ytterligare exploateringar inom samebyns område för att förhindra ökande sårbarhet inför klimatförändringarna; allmänt

Som framgått återstår en del inventeringsarbete av vinterlanden att göra. Som vidare redogjorts för har dock det inventeringsarbete samebyn redan genomfört genererat slutsatsen att vissa potentiellt användbara vinterland inte just nu trots allt går att använda på grund av omfattande exploateringar etc. Baserat på omfattningen av sådana land, samt samebyns allmänna kännedom om sina områden, har denna kommit fram till att framöver försiktighetsprincipen måste tillämpas i förhållande till ytterligare exploateringar av potentiella vinterbetesland inom samebyns traditionella områden. Ohredahke kommer således att utgå ifrån, intill samebyn eventuellt får skäl att göra ett annat ställningstagande, att denna inte har råd att förlora ytterligare vinterland till exploateringar etc. Annorlunda uttryckt förutsätter Ohredahke att om samebyn skulle tappa flera vinterbetesarealer, denna skulle få en brist på adaptivitet i förhållande till klimatförändringarna som skulle göra samebyn oacceptabelt sårbar inför dessa.

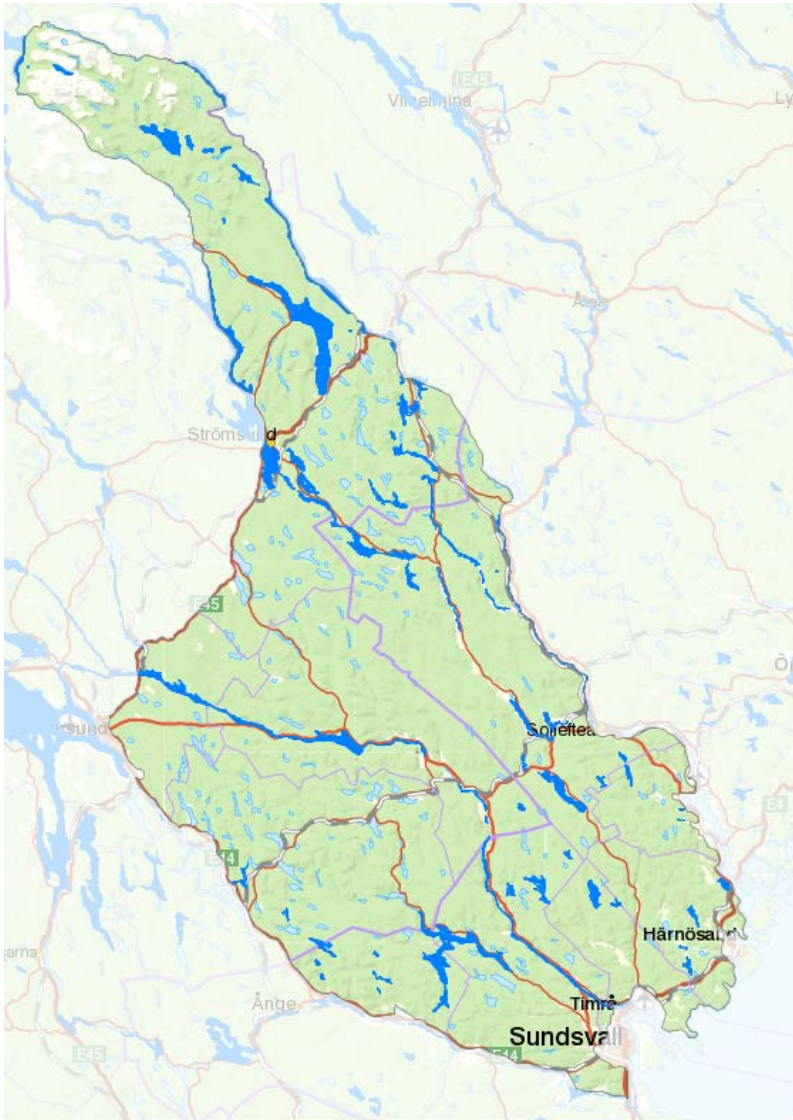
Härvid tas givetvis med i beräkningen slutsatsen ovan att klimatförändringarna i sig själva medför att ett område idag måste vara arealmässigt större än tidigare för att fungera som vinterbetesland för samisk renskötsel.

Ytterligare bidragande till moratoriebeslutet är att klimatförändringarna *i kombination med extrem predatorintensitet* gör samebyn ytterst sårbar för ytterligare arealförluster.

Bakgrund: Försiktighetsprincipen – moratorium för ytterligare exploateringar inom samebyns område för att förhindra ökande sårbarhet inför klimatförändringarna; av någon kallad "grön energi"

Samebyns moratorium i förhållande till ytterligare exploateringar för att undvika ökad sårbarhet inför klimatförändringarna föranleds som framgått bl a av redan omfattande exploateringar av samebyn. Ironiskt (i sammanhanget) är att en inte oväsentlig del av sådana exploateringar skett till förmån för de så kallade "gröna" energikällorna vatten- och vindkraft. Kartbild 10, på nästa sida, utvisar de vattenleder inom samebyns traditionella områden som är påverkade av vattenregleringar (markerade med kraftigt mörkblått). Som framgått⁵² utgjorde flera av dessa vattenleder centrala flyttleder för renskötersamhället Ohredahke innan vattenkraftutbyggnaden ödelade dessa och i praktiken klöv Ohredahke i två.

⁵² Se avsnitt 2.3.3, ovan.

(Kartbild 10. Kartbilden utvisar Ohredahkes traditionella områden. På kartan är markerade (i kraftigt mörkblått) de vattenleder inom dessa områden som är påverkade av vattenregleringar.)

Utöver beskriven vattenkraftutbyggnad är Ohredahke föremål för en omfattande vindkraftexploatering. Inom samebyns område är sju stycken vindkraftparker i drift. Dessa omfattar totalt 148 turbiner. Åtta ytterligare parker har erhållit erforderliga tillstånd och är i färd med att uppföras. Dessa innefattar sammanlagt 307 turbiner. Fyra andra vindkraftparkprojekt har nått koncessionsstadiet och är under handläggning. Förutsatt att koncession meddelas kommer dessa projekt att resa tillhoppa 128 turbiner. Slutligen är ytterligare ett par kända vindkraftparkprojekt på projekteringsstadiet där tillståndsansökan kan förväntas inlämnas inom en snar framtid. Dessa projekt omfattar i dagsläget totalt 72 turbiner.

Sammanställer man dessa siffror står det i dagsläget klart att Ohredahke inom en nära framtid kommer att hysa totalt 455 vindkraftturbiner. I ett något längre tidsperspektiv kan antalet förväntas uppgå till någonstans kring 650.

”Grön” är igen objektiv färg. Hur den uppfattas är kulturellt. Uppenbart har den en helt annan innebörd för svenska beslutsfattare och ”miljövänner” som aldrig behöver leva med vatten- och

vindkraftens (eller predatorernas) skadeverkningar jämfört med en sameby som fått de flesta av sina vattenleder och omfattande betesområden förstörda av vad för andra tror är ”grön” energi.

Till vind- och vattenkraftutbyggnaden ska läggas andra former av exploateringar såsom skogsbruk, bebyggelse, infrastruktur – och inte minst predatorintensitet.

Värn av återstående vinterbetesland

Mot ovanstående bakgrund har samebyn således beslutat anta försiktighetsprincipen och konsekvent avfärda ytterligare industriprojekt inom dess traditionella områden.

Denna position är i linje med professor Johan Rockströms nämnda konklusion att renkötseln behöver sina marker för att kunna klara anpassningen till klimatförändringarna.⁵³ Även länsstyrelsen i Jämtland har uttalat att markexploatörer måste respektera att renkötseln behöver värna om sina återstående landområden för att bevara nödvändig adaptivitet inför klimatförändringarna.⁵⁴

Om oaktat ovanstående exploatörer etc. vägrar acceptera samebyns förklaring att vidare exploateringar av dess områden skulle medföra oacceptabel sårbarhet inför klimatförändringarna så kommer samebyn att bemöta sådana aktörer med de rättsliga etc. medel som står till buds.

Åtgärder för att göra potentiella vinterbetesland fullt fungerande

Ovan har beskrivits hur Ohredahke genom inventeringar av potentiella vinterbetesland kunnat konstatera att vissa sådana mer eller mindre omgående kan brukas idag (ex. Ljustorp). Andra land har samebyn efter inventering tvingats ”lägga på is” för närvarande, huvudsakligen med anledning av redan existerande exploateringar. En tredje kategori land är sådana som i och för sig har kapacitet att tjäna som vinterbetesland, men där någon eller ett par åtgärder måste vidtas innan de kan tas i bruk. Ett exempel på sådant är Backe/Långvattnet landet.

Som anförts närmast förutsätter ett regelbundet bruk av Backe/Långvattnet landet som vinterbetesland att två åtgärder vidtas. Dels måste ostängslade sträckor av Forsmo-Hoting banan stänglas in. Samebyn planerar inleda en dialog med Trafikverket för att åstadkomma en sådan. Vidare kräver ett fungerande nyttjande av Backe/Långvattnet landet att predatorintensiteten där kraftigt reduceras genom förebyggande skydds jakt eller dylika åtgärder. Samebyn är i detta syfte i färd med att genomföra en rättsutredning för att kartlägga de rättsliga förutsättningarna för att åstadkomma en sådan reduktion av predatornivån. (Utredningen tar i utgångspunkten sikte på ett annat vinterland⁵⁵, men dess slutsatser är lika gångbara i förhållande till Backe/Långvattnet landet.) Efter att rättsutredningen färdigställts avser samebyn omsätta slutsatserna på Backe/Långvattnet inför nästa vinter det blir aktuellt för samebyn att nyttja landet för vinterbete.

Igen gäller att en kärnanledning till varför samebyn har rätt att genomföra nämnda åtgärder är att det är nödvändigt för att åstadkomma nödvändig adaptivitet inför klimatförändringarna.

I den utsträckning samebyn framöver identifierar andra potentiella vinterbetesland i behov av åtgärd(er) för att kunna tas i bruk planerar denna att analysera förutsättningarna för att vidta sådana

⁵³ Se fotnot 7, ovan.

⁵⁴ Länsstyrelsen Jämtlands län: Klimatstrategi Jämtlands län 2018-2024, s. 38.

⁵⁵ Jfr avsnitt 7, nedan.

åtgärder. Det kan som framgått exempelvis handla om att få till stånd en reducering av predatorintensiteten i området till en laglig tillika fungerande nivå.

6.2.4 Sammanfattning

Ohredahke har identifierat ett par vinterbetesland i samebyns centrala och bottenviksnära områden som kan tjäna som komplement till Graninge/Paljakka och Stugun/Rissna landen. Samebyn är i färd med att identifiera ytterligare sådana land. Vid de tillfällen det är nödvändigt har samebyn planer för att vidta de åtgärder som krävs för att iordningställa identifierade land till fungerande vinterbetesland för samisk renskötsel. Ohredahke är därmed i färd med att reducera de samebyns sårbarheter som följer av att befintliga vinterbetesland p g a klimatförändringarna numera lämpar sig sämre som sådana, eller t o m helt har inkapaciterats.

Ett par sålunda identifierade vinterbetesland inkluderar områden med sådant gott bete och även i övrigt med de egenskaper som gör dessa till väl fungerande naturliga uppsamlingsplatser för renhjorden. Ohredahke är därmed i färd med att adressera de sårbarheter som följer av att avsaknaden av naturliga uppsamlingsplatser hos ett vinterbetesland p g a klimatförändringarna är en betydligt större nackdel än tidigare.

6.3 Åtgärder för att möjliggöra bruk av Nagasjö- och Vängellanden; återställande av flyttled

6.3.1 Genomförda åtgärder

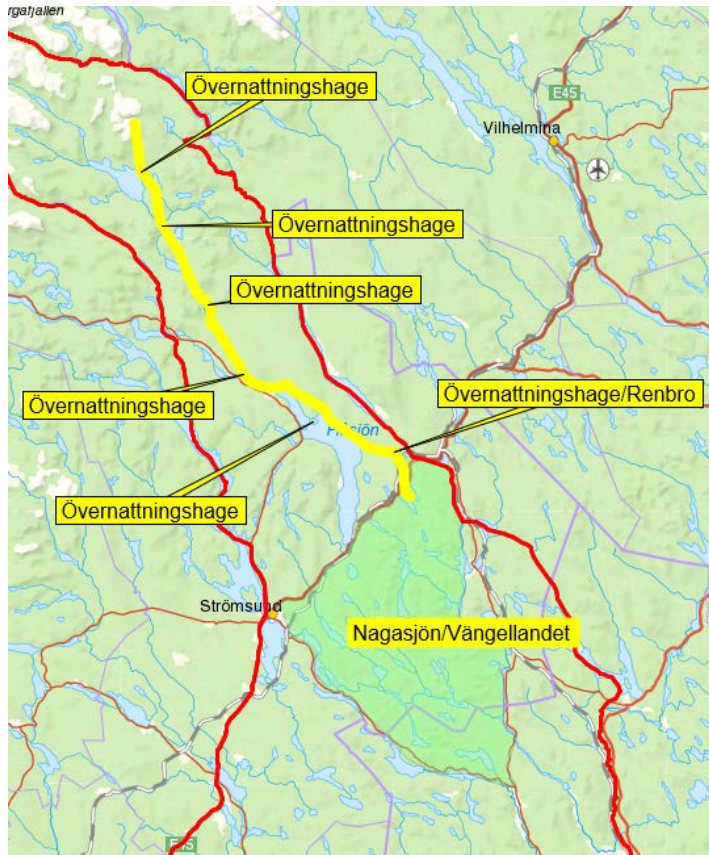
Inledning

Avsnittet ovan har således redogjort för de åtgärder samebyn identifierat den kan vidta och i viss utsträckning har vidtagit för att öka sin adaptivitet inför klimatförändringarna genom att ha fler vinterland att tillgå av liknande slag som Graninge/Paljakka och Stugun/Rissna. Som indikerats planerar dock samebyn i tillägg, för att rejält öka sin adaptivitet och därmed minska sin sårbarhet inför klimatförändringarna, att ta/åter ta i bruk vinterland som utifrån bl a klimatsårbarhetsperspektiv ger specifika fördelar jämfört med samebyns andra traditionella vinterland.

Ovan har beskrivits hur Frostviken Mellersta lappbys vintergrupper, efter att utbyggnaden av vattenlederna förstört de historiska flyttlederna, under en tid höst- och vårflyttade längs med en alternativ flyttled som vattenkraftbolagen iordningställde åt lappbyn som kompensation för en av de ödelagda lederna. Precis som den nordliga av de traditionella flyttlederna gick den alternativa sådana från områdena kring Bastunäsfjäll till ”porten till vinterlanden”, d v s Stornäset. Dock hade den alternativa flyttleden en i stora delar annorlunda sträckning jämfört med den ursprungliga. Det redogjordes även för hur dessa vinterflyttningar upphörde efter bara några år. Detta för att det visade sig att den alternativa av vattenkraftbolagen iordningställda flyttleden, även om framkomlig, (med dåtidens tekniska hjälpmedel och foder) utmattade renarna för att gå att använda. Av denna anledning

hade Frostviken Mellersta lappbys vintergrupper inte något annat val än att övergå till höst- och vårflyttningar medelst lastbil.⁵⁶

I och med att höst- och vårflyttningarna längs marken avbröts upphörde också snart bruket av de av renskötarsamhället Ohredahkes vinterland som ligger närmast nedanför Stornäset. De vinterlanden är således tillika de som närmast ansluter till Ohredahkes kärnområden i fjällområdena kring Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll, d v s Nagasjö/Vängellanden (Se Kartbild 11, omedelbart nedan).

(Kartbild 11. Kartbilden utvisar ett utklipp av Ohredahkes traditionella områden, med yttergränserna markerade i rött. Nagasjö/Vängellanden syns markerade med kraftigare ljusgrön skugga. Nordväst om Nagasjö/Vängellanden sträcker sig den planerade återupprättade flyttleden till fjällområdena kring Bastunäsfjäll.)

Som framgått har de nya förutsättningarna för att bedriva samisk renskötsel som följer med klimatförändringarna föranlett Ohredahke att planera för att återuppta bruket av vinterlanden Nagasjö/Vängel. I denna strategi innefattas att återuppta höstflyttningarna längs marken från Bastunäsfjäll till Stornäset och vidare in i Nagasjö/Vängellanden, samt tillbaka om våren.

Att undvika lastbilstransport är den största drivkraften bakom detta nya eller snarare nygamla upplägg för vinterbete, i kombination med dessa lands relativt nära geografiska anslutning till samebyns kärnområden i fjällområdena.

⁵⁶ Se avsnitt 2.3, ovan.

Identifiering av komparativa fördelar med vinter- och vårflyttningar längs med marken till Nagasjö/Vängellanden och tillbaka

Det underlättar bedrivande av traditionell samisk renskötsel rejält om renarna vet var de hör hemma. Renen är ett utpräglat vanedjur. När förutsättningar ges styrs den mycket av en inbyggd kompass. Renar som förflyttar sig själva (och inte blir transporterade) bildar sig snabbt en klar bild över vad som utgör deras land. En renhjord som markförflyttar sig själv efter kända mönster håller ihop betydligt bättre, jämfört med renar som lastbilstransporteras och därigenom blir desorienterade. En lastbilstransporterad hjord sprider sig gärna omedelbart när den släpps på vinterbeteslandet. Effekten amplifieras om där är dåligt med snö som bromsar upp renarna.

När en renhjord väl spritt sig över ett vinterland förblir den spridd. Är det dåligt med snö, skare och/eller isigt, eller av andra anledningar dåligt bete, förstärks spridningseffekten. När hjorden ska samlas för vårflyttning tillbaka till fjällområdena föreligger uppenbar risk att man inte får ihop i närheten av hela hjorden. Ska hjorden sedan lastbilstransporteras tillbaka till vårlandet blir de renar som inte kunnat återsamlas ohjälpligt kvar i vinterlandet. De är då i princip förlorade. Desorienterade snurrar de bara omkring där. Chansen är liten att de är kvar när vintergruppen vänder åter nästa vinter.

Vinterbetar istället vinterhjorden i ett område dit den vandrat själv, och varifrån den har vandrat upp tidigare, finner renarna sin väg tillbaka till fjällområdena på egen hand. Därmed minskar olämpan med att renhjorden sprider sig över vinterlandet påtagligt. Dels håller som anförts markförflyttade renar i regel ihop bättre, och är därmed genomgående lättare att samla. I tillägg är markförflyttade renar som blir kvar efter samling och samlad flytt inte alls på samma sätt förlorade jämfört med lastbilstransporterade renar. Som anförts är istället möjligheterna goda för att sådana renar senare finner sin väg tillbaka till vårlanden på egen hand och där ansluter sig till hjorden igen.

Sammanfattningsvis har det "alltid" funnits påtagliga fördelar med markflytt ned till vinterlandet och tillbaka jämfört med lastbilstransport. Ohredahke gör dessutom bedömningen – baserat bl a på erfarenheter från Graninge/Paljakka och Stugun/Rissna landen de senaste åren – att klimatförändringarna förstärker de relativa fördelarna med markflytt.

Ovan har beskrivits hur Ohredahkes vintergrupper erfar hur det uppstått en tidsmässig skillnad mellan när våren infaller i vinterlanden jämfört med vårlanden. De upplever även att denna diskrepans stadigt ökar. Det har redogjorts för hur beskriven skillnad utgör ett eskalerande problem och leder till sårbarhet, på framför allt två sätt.

Dels pressas vintergrupperna att genomföra vårsamlingarna på marginalen, så sent som möjligt. Risken är att förhållandena då är dåliga, där nackdelen förstärks av spridda renhjordar. Det finns en uppenbar risk att samlingsresultatet blir dåligt, varvid renar blir kvar i vinterlandet och därmed med största säkerhet förloras. I tillägg finns det ingen naturlig plats att lasta av den del av hjorden som blir ihopsamlad då vinter fortfarande råder i vårlandet och inget bete finns att tillgå där. Vintergrupperna tvingas därmed allt oftare och i allt större utsträckning att utfodra hjordarna med stor olämpa i form av kostnader och bristande djurhänsyn som följd.⁵⁷

Att istället vinterbeta i de mer fjällnära Nagasjö/Vängellanden med markflyttningar ned dit och tillbaka kan i stor utsträckning förväntas lösa nämnda problem. Dels kan kanske vårens ankomst i dessa

⁵⁷ Se avsnitt 4.2, ovan.

mer fjällnära land förväntas något mer tidsmässigt sammanfalla med den till fjälls, jämfört med de mer bottenviksnära vinterlanden. Men framför allt utgör den omständigheten att vårflyttningens tidpunkt och vårsamlingens resultat inte alls är av samma betydelse i de fjällnära Nagasjö/Vängellanden jämfört med de mer avlägsna vinterlanden en stor fördel. Att klimatförändringarna medför att vinterhjorden sprider sig på ett sätt den inte gjorde förr utgör inte alls ett lika stort problem när inte hela hjorden absolut måste samlas och flyttas vid ett enda tillfälle, varefter efterslänrare i praktiken är förlorade. Snarare finns som beskrivits goda förutsättningar för att de renar som missade själva flyttningen följer i den flyttade hjordens fotspår och ansluter till denna till fjälls.

Sammanfattningsvis ser Ohredahke påtagliga fördelar med att åter kunna använda Nagasjö/Vängellanden för vinterbete. Innan dessa åter kan brukas för sådant syfte måste dock, som antytts, ett par åtgärder vidtas.

Identifiering av nödvändiga åtgärder för att återupprätta den alternativa flyttleden

De omständigheter som gjorde markflyttningarna för slitsamma för renarna för ca halvsekl sedan ser annorlunda ut idag. Andra arbetsmaskiner finns att tillgå som hjälpmedel för själva flytten. Än viktigare är att annat foder (pellets) finns tillgängligt så att renarna kan fylla på reserverna ordentligt i rasthagar under flytten. Denna utgör således idag inte den utmaning den gjorde förr. Däremot finns två andra hinder som måste åtgärdas innan det alls är möjligt att ta Nagasjö/Vängellanden i bruk.

Det ena är den extrema predatorintensiteten i området. Den diskuteras som sagt i avsnitt 7, nedan.

I tillägg har sedan dess Frostviken Mellersta lappbys vintergrupper upphörde med vinterflyttningarna längs marken i slutet av 1960-talet flyttleden stått oanvänd och därmed vuxit igen. Rasthagar, renvaktarstugor etc. har förfallit. Det är osäkert i vilket skick den renbro är som utgör en förutsättning för att korsa den annars opasserbara Flåsjöälven. Ohredahke har som en del av arbetet med denna Klimatstrategiplan analyserat vilka åtgärder som behöver vidtas för att återställa flyttleden i användbart skick. Dessa redogörs för omedelbart nedan.

Som indikerats är den flyttväg som ska iordningställas och åter användas den alternativa flyttled som vattenkraftbolagen lät anlägga på 1960-talet som kompensation för de traditionella flyttleder de ödelade.⁵⁸ (Den nordliga traditionella flyttleden, som den alternativa flyttleden mest omedelbart ersatte, är fortfarande p g a vattenregleringarna obrukbar. Inga upprustningsåtgärder e dy kan rätta till det förhållandet.) Den infrastruktur som måste anläggas är dock delvis annorlunda jämfört med då (jfr Kartbild 11 på s. 65.).

Såsom beskrivits⁵⁹ samlas renhjordarna ihop i fjällområdena kring Bastunäsfjäll varifrån vinterflyttningen utgår. Därifrån går flyttningen till Inviken. Där måste en första övernattningshage för renarna anläggas. Områdena omkring Inviken erbjuder så dåligt bete och är även annars av sådan beskaffenhet att det annars finns en påtaglig risk att renhjorden hinner sprida sig under natten. Från Inviken går flyttningen vidare till Svansele. Där måste nästa övernattningshage anläggas.

Fram till Svansele finns inget behov av att anlägga någon röjningsgata längs någon del av flyttleden. Från Svansele till Harrsjön får dock två alternativa sträckningar ställas i ordning. Anledningen till förgreningen är att det är en stor fördel att flytta längs med Fånsjön de år sjön fryser.

⁵⁸ Se avsnitt 2.3, ovan.

⁵⁹ Jfr avsnitt 2.2, ovan.

De år så inte sker måste emellertid en sträckning via Stensjön väljas. Längs båda måste i delar anläggas röjningsgator. I Harrsjön finns redan en hage anlagd. Denna måste dock underhållas.

Från Harrsjön går flyttningen vidare till Fånån. Även längs denna sträcka måste i delar anläggas röjningsgator. Också övernattningsplatsen vid Fånån är redan utrustad med rasthage. Denna är dock i stort behov av upprustning. Från Fånån fortsätter flyttningen längs med Flåsjön till Siljeåsen och vidare till Talludden. Även här krävs viss röjning av leden och i Talludden måste ännu en rasthage anläggas.

Vinterflyttningens avslutande etapp går från Talludden till renbron vid Flåsjöälven. Även längs denna krävs röjningsgator. Vid bron måste en övernattningshage nyuppföras på den norra sidan om älven/brofästet. På andra sidan bron återstår några kilometer till Stornäset och den nordliga tippens av Nagasjö/Vängellanden.

(Vårflyttningen tillbaka är betydligt smidigare och ställer avsevärt mindre krav på infrastruktur. Dels ligger isar på ett helt annat sätt på våren jämfört med på hösten. I tillägg trycker renhjorden själv på mot vårlanden på ett sätt den inte gör i andra riktningen.)

6.3.2 Åtgärder under genomförande

Utredning för att fastställa vattenkraftsbolagens skyldighet att ombesörja upprustningen av flyttleden

Ohredahkes analys av vad som krävs för att undanröja det första hindret för att åter kunna ta Nagasjö/Vängellanden i bruk som vinterbetesland, d v s iordningställande av den alternativa flyttleden, är således klar. Återstår då att identifiera hur de identifierade åtgärderna ska åstadkommas. Här har Ohredahke under arbetet med denna Klimatstrategiplan kommit en bit på vägen.

Som kan utläsas är ett upprustande av den flyttled vattenkraftbolagen en gång anlade åt renskötarsamhället Ohredahke som kompensation för de förstörda flyttlederna, inklusive den nordliga, förenat med inte oväsentliga kostnader. Röjningsgator ska anläggas och därefter hållas fria. Rasthagar ska byggas och därefter underhållas. O s v.

Samebyn har inte beräknat den totala kostnaden för att iordningställa flyttleden. Dock står det klart att det rör sig om summor denna inte nödvändigtvis omedelbart har till förfogande. Samebyns position är också att den heller inte är ansvarig för att möta dessa kostnader. Det ansvaret åligger kraftbolagen.

Som framgått uppstod renskötarsamhället Ohredahkes behov av den alternativa flyttleden genom att vattenkraftbolagen förstörde samhällets historiska flyttleder, inklusive den vars sträckning närmast sammanfaller med den alternativa. Att bolagen ödelade de egentliga flyttlederna medför ett ansvar att förse Ohredahke med ny alternativ sådan manifesteras bl a i att dessa de facto åtog sig att anlägga och rent faktiskt anlade den alternativa flyttleden.

Ohredahke har inom ramen för arbetet med denna Klimatstrategiplan gjort vissa undersökningar i syfte att närmare fastställa bakgrunden till vattenkraftbolagens ansvar för att iordningställa och därefter underhålla den alternativa flyttleden. Det framgår därvid att bolagens skyldighet att återupprätta och hålla öppen den förbindelse mellan samebyns vår-, sommar- och höstland i väster och dess vinterland i öster som bolagen en gång tillintetgjorde naturligen varar så länge som renskötelsen i området består. Vattenkraftbolagens ansvar kan inte vara att förstå som tidsbegränsat på annat sätt.

Samebyn har, efter att ha varit i dialog med länsstyrelsen i Jämtland i saken, genomfört arkivsökningar för att ta fram de vattendomar som meddelades i samband med genomförandet av de delar av vattenkraftutbyggnaden som förstörde renskötarsamhället Ohredahkes traditionella flyttleder. Samebyn har även haft möten med länsstyrelsen i saken.

Sammanlagt har samebyn därvid tagit del av 98 vattendomar. Av dessa har samebyn bedömt främst nio stycken som i sammanhanget intressanta.⁶⁰ Bland dessa återfinns såväl domar meddelade i samband med den ursprungliga vattenregleringen som senare domar gällande kompletteringsåtgärder etc. i förhållande till redan utförda regleringar.⁶¹ Av särskilt intresse är även en dom om fastställelse av avtal mellan Frostviken Mellersta lappby och *Ångermanälvens vattenregleringsföretag*⁶² (i motsättning till vattenkraftbolagen; samtliga är i egenskap av att ha ödelagt de historiska flyttlederna (inklusive den nordliga) skyldiga att iordningställa och upprätthålla den alternativa sådana).

Samebyns genomgång av materialet ger stöd för ovan redovisade slutsats, d v s att vattenkraftbolagens ansvar gentemot Ohredahke korresponderar mot den skada de har orsakat – såväl beräknat i kronor som i tid. (Av materialet framgår f ö som nämnts att dåvarande lappbyn inte ägde företräda sig själv i relationen gentemot vattenkraftbolagen. Snarare visar handlingarna hur lappbyn ”företrädde” formellt av lappfogden och i praktiken av vattenkraftbolagens advokat.)

Kompletterande finansieringskällor

Oaktat att ansvaret för att iordningställa flyttleden åligger vattenkraftbolagen har samebyn blivit medvetandegjord om att det skulle kunna vara möjligt att erhålla kompletterande medel för kostnader förenade med återställandet från vissa andra källor, ex. bygdemedel. Samebyn har inom ramen för arbetet med Klimatstrategiplanen haft samtal med länsstyrelsen också om vilka möjligheter som finns härvid.

Ohredahke har i sammanhanget noterat att Sametinget konstaterat att ”forskningen” rekommenderar restaurering av ”betesmark” (flyttleder måste rimligen innefattas här) för att bevara och öka samebyarnas flexibilitet inför klimatförändringarna.⁶³ Samebyn tänker att Sametinget därför kommer att prioritera att finna sådana medel för att underlätta samebyarnas arbete med att minska deras sårbarhet inför klimatförändringarna. Det kan nog för många samebyar vara helt nödvändigt att Sametinget gör en sådan prioritering.

6.3.3 Planerade men ännu inte påbörjade åtgärder

Samebyn har vissa ytterligare efterforskningar, analyser etc. kvar att göra beträffande de närmare omständigheterna kring vattenkraftbolagens ansvar gentemot samebyn för återupprättande av

⁶⁰ (Fjällsjöälvens korttidsregl; regleringsdamm vid Bodumsjön (20508), Flåsjöns reglering (21754), Klingerforsens kraftverk (20911), Bergvattnets kraftverk (20757), Bodums kraftverk (20887), Regleringsdamm vid Nåsjöns utlopp (20768), Storjoutens reglering (21795), Tåsjö kraftverk (20868) och Tåsjöns reglering (21909)).

⁶¹ Ex. Vattendomstolens dom 1993-10-14, DVA 31, avseende Fjällsjöälven/Klingerforsens kraftverk.

⁶² Mellanbygdens vattendomstol dom 10.9.1971, dbn nr 41.

⁶³ Sametingets Handlingsplan för klimatanpassning för samiska näringar och samisk kultur (2017), s. 24.

förbindelsen mellan samebyns vår-, sommar- och höstland, å ena sidan, och dennas vinterland, å den andra.

När dessa analyser etc. är slutförda avser Ohredahke gå i dialog med vattenkraftbolagen för att finna formerna för finansieringen av iordningställandet av den alternativa flyttleden.

6.3.4 Sammanfattande slutsatser

Att öka samebyns tillgänglighet till ytterligare vinterland i dess centrala och bottenviksnära områden kan i viss utsträckning förbättra dess adaptivitet och därmed minska samebyns sårbarhet inför klimatförändringarna. En grundläggande sårbarhet går dock inte att komma ifrån vad avser vinterland belägna i samebyns kustnära och centrala områden. För att hantera spridningseffekten på renhjorden de nya vintrarna orsakar, och den tidsmässiga diskrepansen mellan vinter i vår- respektive vinterlanden som uppstått, behöver Ohredahke (åter) ta i bruk de vinterland som ligger i anslutning till vår-, sommar- och höstlanden, och dit flyttning ned och tillbaka längs marken är möjlig. De komparativa fördelarna med dessa land är så påtagliga att de snabbt kan bli Ohredahkes huvudsakliga vinterland.

Att Nagasjö/Vängellanden kan nås genom vinterflyttningar längs marken (och tillbaka igen), utan lastbilstransport minskar rejält samebyns sårbarhet inför klimatförändringarna. Jämfört med lastbilstransportland är vinterland som kan nås genom markflyttningar betydligt mindre känsliga för den utspridning av renhjorden tunt snötäcke, skare på detta och isbildning på marken ger upphov till. Den huvudsakliga anledningen är att resultatet av samlingen inför vårflyttning längs marken inte har samma betydelse jämfört med när vårflytten ska ske med lastbilar. Renar som samlingen inte klarar fånga upp är inte på samma sätt förlorade, utan klarar ofta att efter hand själva ansluta till hjorden. Därigenom är det heller inte lika känsligt när vårflyttningen genomförs med markflyttning jämfört med lastbilstransport. Vintergruppen kan pröva att hålla kvar renhjorden i vårlandet i avvaktan på att det ska bli ordentlig vår i vårlandet, utan rädsla för att tappa stora delar av hjorden. Det innebär att flytten kan ske närmare eller vid vårens ankomst i vårlanden.

Genom att (åter) ta Nagasjö/Vängellanden i bruk är Ohredahke sålunda i färd med att ordentligt minska samebyns sårbarhet inför klimatförändringarna.

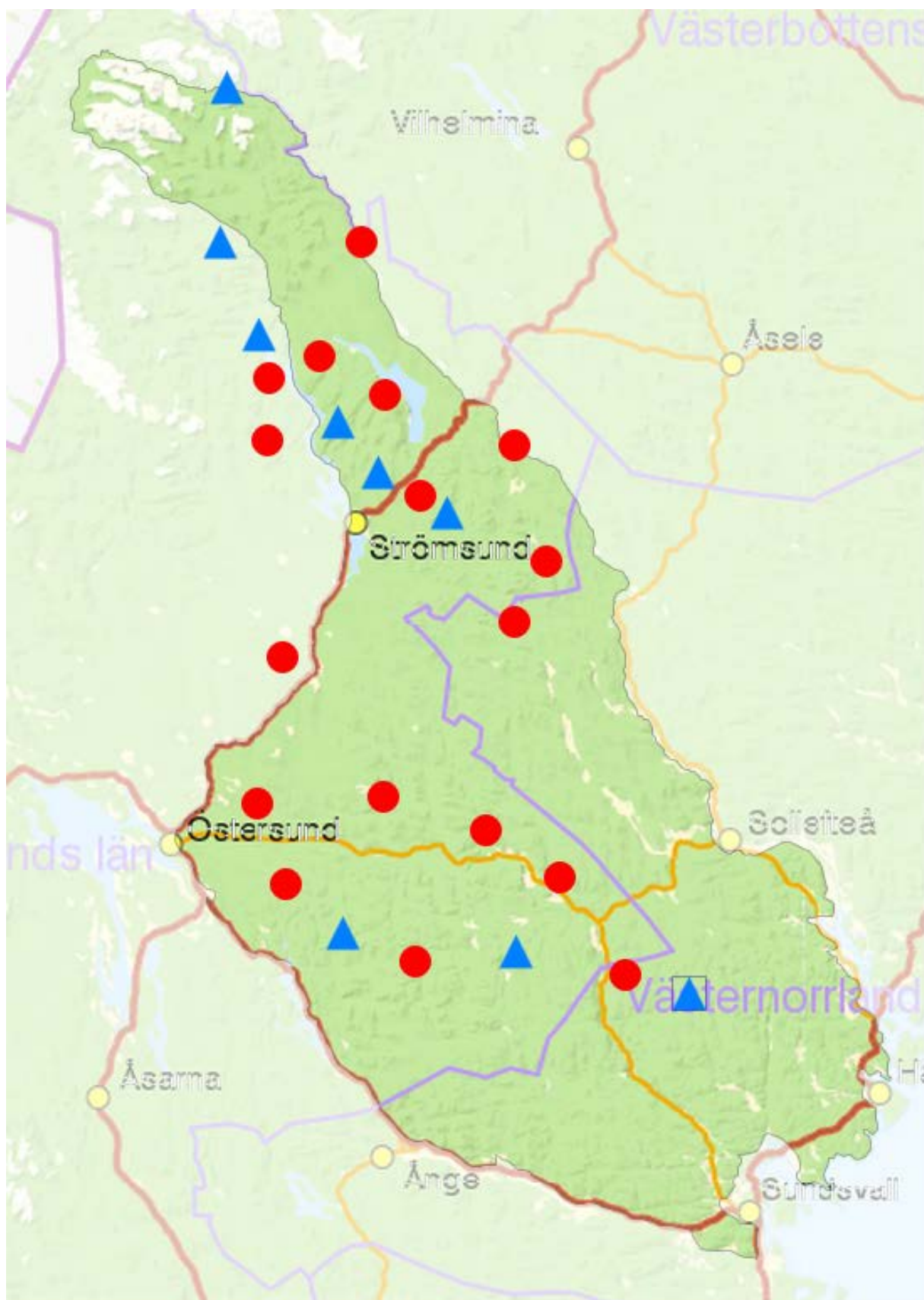
Utöver iordningställande av flyttleden återstår dock en åtgärd att genomföra innan Nagasjö/Vängellanden står klara för Ohredahke att igen använda som vinterbetesland.

7. Åtgärder för att möjliggöra bruk av Nagasjö- och Vängellanden som vinterland; undanröjande av exploatering i form av predatorintensitet (till rättsenlig nivå/nivå som tillåter bärkraftig samisk renskötsel)

7.1 Inledning

Av förklarade skäl skulle en Klimatstrategiplan som behandlar effekterna av klimatförändringarna isolerade vara av liten nytta för Ohredahke. För samebyn är det de samlade effekterna av samtliga externa faktorerna på samebyns renskötsel som är relevanta. Klimatförändringarna är således *en* (om än viktig) sådan extern faktor bland flera. Den externa faktor med störst inverkan på samebyns renskötsel är exploateringar i form av predatorintensitet.

”Exploatering i form av predatorintensitet” är en predatorintensitet i ett renskötselland som inte är naturlig, och som samebyn själv heller inte förfogar över. Intensiteten är följaktligen påtvingad samebyn genom statliga beslut och statligt agerande. (En naturlig predator närvarar i ett renskötselland som samebyn själv äger förvalta är således inte att anse som exploatering genom predatorintensitet.) Predatorintensitet har motsvarande effekt på samebyn som andra former av exploateringar. Den försvårar eller utesluter bruk av ett renskötselområde. Eftersom predatorintensitet precis som andra exploateringar (ex. vatten- och vindkraft) a) är påtvingade renskötseln av det offentliga, och b) har motsvarande effekter som sådana (försvårande eller omöjliggörande av bruk av renbetesland) så är predatorintensitet att betrakta precis på samma sätt som andra former av exploateringar, också rättsligt.

(Kartbild 12. På kartbilden syns Ohredahkes traditionella område markerat med skarpare ljusgrönt. På kartan är vidare markerat järv- och lodjursföryngringar. Blåa trianglar markerar järv-, röda cirklar lodjursföryngringar.)

Kartbild 12, ovan, utvisar resultatet av länsstyrelsernas senaste (2018) officiella inventering av lo- och järvföryngringar i och i direkt anslutning till Ohredahkes traditionella områden; blåa trianglar markerar järv-, röda ringar loföryngringar.

Som framgår fanns 2018 där 17 lo- och 9 järvföryngringar. Enligt Naturvårdsverkets beräkningar består en järvföryngring i genomsnitt av 6,27 individer och en loföryngring av 6,14. Det är genom forskning fastlagt att av de predatorer med habitat inom det samiska renskötseområdet så livnär sig lo i stor utsträckning och järv närmast uteslutande på ren. Följaktligen livnär sig 2018 i vart fall 56 järvar närmast uteslutande och 106 lodjur i stor utsträckning på Ohredahkes renskötarens renar.⁶⁴ Naturvårdsverket har, tillsammans med Sametinget, fastställt att en järvföryngring kan förväntas dräpa 21 till 160 och en loföryngring 31 till 155 renar årligen.⁶⁵ Siffrorna kan överensstämma med Ohredahkes erfarenhet. De skador en enskild föryngring orsakar varierar kraftigt beroende på omständigheterna, men en genomsnittlig årlig skada om ca 90 ($160+21/2$ respektive $155+31/2$) renar per föryngring, både lo och djärv, förefaller rimlig. Det följer att Ohredahkes predatorförluster 2018 bara till lo och järv skulle uppgå till $26 \times 90 = \text{ca } 2\,000$ renar.⁶⁶

Samebyns årliga förluster till predatorerna hade också uppgått till ca 2 000 renar om denna fullt ut bedrivit/kunnat bedriva traditionell samisk renskötsel på det sätt sådan ska bedrivas och samebyn har rätt till. För att göra vad den kan för att undvika predatorförluster av beskriven magnitud för att ö h t överleva gör dock samebyn allt den kan för att så gott det går undvika de mest predatorintensiva områdena. Samebyn har inget annat att val än att ständigt anpassa sin renskötsel till att i största möjliga utsträckning undvika predatorerna. På det sättet uppställer predatorerna ramarna för Ohredahkes renskötsel. Oaktat denna onaturliga, rättsstridiga, tillpassning ligger samebyns verkliga predatorförluster inte våldsamt långt under 2 000. I längden är situationen naturligtvis inte hållbar.

Jämfört med järv och lo finns för björn och kungsörn inte samma officiella statistik att tillgå, varken vad avser hur många sådana individer som finns inom renskötseområdet, eller hur många renar varje individ i genomsnitt dräper.⁶⁷ Dokumenterat är dock att Ströms Vattudal i norra Jämtland, beläget inom samebyns traditionella områden, är bland världens brunbjörntätaste områden.⁶⁸ Ohredahke får också årligen ca tre skyddsjaktsbeslut beviljade på björn, utöver den årliga licensjakten. Detta understryker björnintensiteten i området. Även kungsörn tar ett antal av samebyns renkalvar varje år. Kungsörn och framför allt björn ska således läggas till de 26 dokumenterade järv- och loföryngringarna.

Som anförts har den beskrivna predatorintensiteten i eller i direkt anslutning till samebyns renhjordar enorm inverkan på Ohredahkes renskötsel. Denna hade sett väldigt annorlunda ut med en normal predatorintensitet. Nuvarande intensitet innebär bl a att vissa av samebyns land som annars

⁶⁴ Kartan utvisar de föryngringar som enligt inventeringen (i vart fall) rent faktiskt fanns i eller i direkt anslutning till Ohredahkes traditionella område. Några av föryngringarna i utkanten av eller strax utanför Ohredahke var därmed delade. Predatorindivider från dessa föryngringar kan således förutsättas ha jagat även i andra samebyars områden.

⁶⁵ Prop. 2012/13:191, s. 66.

⁶⁶ Visst schablonavdrag är gjort för att några av föryngringarna är delade.

⁶⁷ Björn är en svårinventerad art då den går i ide på vintern och således inte kan inventeras på spårnö. Uppskattningar av stammens storlek görs genom DNA-analyser av spillningsprov, Skandinaviska Björnprojektet (Naturvårdsverket 2013/14, Rovdjursinventering björn).

⁶⁸ Källa: Skandinaviska Björnprojektet (2015).

har alla förutsättningar att fullt ut fungera som säsongsbetesland är helt obrukbara. Andra land kan endast användas till priset av mycket stora predatorförluster.

Genom att skapa denna predatorintensitet och därigenom exploatera Ohredahkes renbetesland minskar staten samebyns adaptivitet och ökar således dess sårbarhet inför klimatförändringarna kraftigt. Staten måste genomgående upphöra med denna exploatering om Ohredahke ska ha någon chans att klara klimatförändringarna. Framför allt måste staten avbryta exploateringen av land som Ohredahke identifierat som nyckelland för att klara klimatförändringarna. Nagasjö/Vängellanden utgör som beskrivits sådana land. I denna Klimatstrategiplan har samebyn, av skäl som berörts ovan och som utvecklas nedan, valt att fokusera på predatorintensitetens effekter på dessa land. Det ska inte förstås som att statens exploatering av samebyns övriga land genom predatorintensitet är acceptabel – eller rättsenlig.

7.2 Genomförda åtgärder: Identifiering av predatorintensitetens omfattning i Nagasjö/Vängellanden

Ohredahke har en tydlig bild av omfattningen av predatorintensiteten i Nagasjö/Vängellanden. Som framgår av Kartbild 12 på s. 72 inventerades 2018 tre lo- och en järvföryngringar direkt inom dessa land. Således kan ca 18 lodjur och 6 järvar förutsättas ha sina habitat där. I tillägg inventerades en lo- och en järvföryngring alldeles på gränsen till Nagasjö- och Vängellanden. Ytterligare sex individer av respektive predatorkategori kan därmed förväntas finna sin föda inom dessa land; d v s totalt 24 lodjur och 12 järvar. Därutöver visar kartbilden hur genomförda inventeringar dokumenterat ytterligare sex föryngringar i sådan närhet att 36 stycken predatorindivider därifrån också kan förutsättas söka sig till Nagasjö/Vängellanden i jakt på föda.

Problembilden är således klar. Att bedriva samisk renskötsel i ett vinterland med ungefär 24 lodjur och 12 järvar i eller i direkt anslutning till landet, och med ytterligare 30-40 predatorindivider som kommer på regelbundna besök, är ogörligt. För att Ohredahke åter ska få tillträde till Nagasjö/Vängellanden – så att samebyn kan minska sin sårbarhet inför klimatförändringarna i nödvändig utsträckning – *måste* denna predatorintensitet reduceras dramatiskt.

Mot denna bakgrund är samebyn inom ramen för arbetet med denna Klimatstrategiplan i färd med att genomföra en rättsutredning för att undersöka de rättsliga förutsättningarna för att åstadkomma en sådan reduktion av predatorintensiteten i Nagasjö/Vängellanden. Rättsutredningen har hittills fokuserat på de rättsliga förutsättningarna för förebyggande skydds jakt. *Huvuddragen* av dennas argumentationslinjer och slutsatser så långt redovisas i avsnitten nedan.

7.3 *Pågående åtgärder: Rättsutredning syftande till att kartlägga samebyns förutsättningar att reducera predatorintensiteten till rättenslig nivå för att reducera samebyns sårbarhet inför klimatförändringarna*

7.3.1 Allmänt om förutsättningarna för förebyggande skydds jakt; "stor sannolikhet" och "allvarlig skada" kriterierna

Av jaktförordningen (JF) 23 a och b §§, lästa tillsammans, följer att skydds jakt på predatorer får meddelas om det finns "stor sannolikhet" att dessa kommer att orsaka "allvarlig skada" på samebyns renar och/eller renskötsel. Det gäller "även om någon skada [ännu] inte har inträffat." "Får" får i detta sammanhang läsas som "ska". Ohredahke har således rätt till förebyggande skydds jakt, inklusive i Nagasjö/Vängellanden, om det finns "stor sannolikhet" för att predatorindividerna där kommer att orsaka "allvarlig skada" på samebyns renar och/eller renskötsel.

(Även några ytterligare förutsättningar ska vara uppfyllda för att skydds jakt ska vara tillåten. Av dessa är att skydds jakt inte får försvåra upprätthållande av s k gynnsam bevarandestatus för den aktuella rovdjursarten nog mest relevant. Klimatstrategiplanen ska återkomma till hur detta kriterium relaterar till samebyns rätt till förebyggande skydds jakt nedan.)

7.3.2 Relevant förståelse av "stor sannolikhet" kriteriet

Domstolar och myndigheterna har hittills intagit en restriktiv inställning till beviljande av förebyggande skydds jakt när "någon skada [ännu] inte har inträffat". Exempelvis har dessa inte gärna beviljat sådan skydds jakt när ingen eller endast begränsad skada i form av rovdjursdödade renar kunnat konstateras i det område ansökan avser året eller åren innan. Det gäller även när anledningen till att ingen skada uppkommit är att det är omöjligt att flytta till renbeteslandet i fråga med en vinterjord just p g a predatorintensiteten där. Fråga är således om en "Moment 22" situation; eftersom staten redan exploaterat renbeteslandet med hög predatorintensitet kan inga renar flyttas dit varvid ingen skada uppkommer varvid ingen rätt till förebyggande skydds jakt anses föreligga varvid exploateringen består i all evighet. En sådan restriktiv inställning till förebyggande skydds jakt har även kommit till uttryck i tidigare skydds jaktbeslut i förhållande till Ohredahke.

Under vintern 2018 avslog exempelvis Naturvårdsverket en ansökan från samebyn om förebyggande skydds jakt på järv i ett av samebyns vinterland. Naturvårdsverket fäste därvid avgörande vikt vid att ingen skada i form av predator dödade renar hade dokumenterats i det aktuella området åren innan.⁶⁹

Med en liknande argumentation avslog under samma vinter i ett annat ärende länsstyrelsen i Jämtland en begäran från samebyn om förebyggande skydds jakt på lo i ett område som ligger i direkt anslutning till just Nagasjölandet. Samebyn framförde i det ärendet inför länsstyrelsen vad samebyn utvecklar mer ingående här. Samebyn argumenterade m a o inför länsstyrelsen att Nagasjölandet i utgångspunkten utgör ett bra vinterbetesområde men att den extrema predatorintensiteten där f n

⁶⁹ Beslut NV-00154-18 (18 januari 2018)

omöjliggör bruk av detta för vinterbete.⁷⁰ Länsstyrelsen avtog ansökan. Myndigheten motiverade beslutet med att eftersom ingen av samebyns vintergrupper befann sig i området så förelåg ingen "stor sannolikhet" för skada i JF 23b §:s mening.⁷¹

Även om själva besluten i nämnda fall gick samebyn emot finns i beslutsmotiveringarna element som anger att det finns potential att bryta den rättsligt otillfredsställande Moment 22 situationen. Annorlunda uttryckt finns där stöd för att samebyn har rätt till sådan förebyggande skydds jakt i Nagasjö/Vängellanden som diskuteras här.

Myndigheternas slutsats att "stor sannolikhet" för skada inte förelåg i det konkreta fallen förefaller synes ha bottnat i osäkerhet om någon av samebyns vintergrupper var på väg till områdena i fråga med samlad vinterhjord. Det talar för att "stor sannolikhet" för skada kriteriet är uppfyllt den höst innan den vinter en eller flera av samebyns vintergrupper är på väg till exempelvis Nagasjö/Vängellanden för att nyttja dessa för vinterbete. Den dagen det utgör ett faktum att samebyn avser att åter ta Nagasjö/Vängellanden i bruk som vinterland föreligger m a o, så som man får förstå Naturvårdsverkets och länsstyrelsens praxis (det finns fler beslut i linje med de två diskuterade), "stor sannolikhet" för skada i JF 22 a och b §§:s mening.

Naturvårdsverkets och länsstyrelsens förståelse av "stor sannolikhet" kriteriet får stöd av domstolspraxis. Även om också domstolarna i konkreta fall varit försiktiga med att tillstyrka förebyggande skydds jakt, går det även av deras motiveringar att utläsa att rätt till förebyggande skydds jakt föreligger under andra förutsättningar och med annan argumentation.

Exempelvis hade i två relativt nyligen avgjorda mål ett antal rovdjursorganisationer överklagat länsstyrelsen i Jämtlands beslut att bevilja förebyggande skydds jakt på ett antal lodjur respektive järvar i en areal som spänner över länets samtliga samebyars områden. Kammarrätten upprätthöll i båda målen förvaltningsrättens ställningstaganden att underkänna besluten. Kammarrätten fann därvid i ingetdera fall "stor sannolikhet" eller "allvarlig skada" kriterierna vara uppfyllda.

Beträffande "stor sannolikhet" framgår att kammarrätten inte fann detta vara uppfyllt av två skäl. Dels hade länsstyrelsen enbart presenterat "ungefärliga uppgifter" om olika samebyars antal renar i de olika skydds jaktområdena beslutet avsåg. I tillägg invände kammarrätten emot att länsstyrelsen endast hade beskrivit en "uppskattad, sammantagen" gemensam skadebild för samebyarna (i motsats till att bryta ned sannolikheten för skada på samebynivå).⁷²

Domstolen fann således *i de konkreta målen* det inte styrkt att "stor sannolikhet" kriteriet var uppfyllt. Oaktat stöder dock domstolens *skäl* här för Ohredahkes slutsats att detta villkor är uppfyllt när samebyn begär förebyggande skydds jakt i Nagasjö/Vängellanden. Ohredahke avser då – såsom kammarrätten efterlyser – inte presentera några ungefärliga utan istället exakta uppgifter om med vilken renhjord samebyn kommer till dessa land. Som redogjorts för ovan är predatorintensiteten där också känd. Därmed kan, såsom också beskrivits ovan, den skada (på samebynivå) som predatorerna kommer att orsaka noggrant beskrivas. "Stor sannolikhet" för skada föreligger därmed obestriddligen.

⁷⁰ Skydds jaktansökan föranleddes av att en mindre grupp av samebyns renar som blivit kvar i samebyns fjällnära områden efter höstflyttningarna sedermera hade vandrat nedåt och österut ned mot Nagasjölandet.

⁷¹ Beslut 218-51-2018 (16 januari 2018).

⁷² Kammarrätten i Sundsvall Mål nr 2839-17 (2017-12-29), s. 6 (citad från denna dom) och Kammarrätten i Sundsvall Mål nr 2838-17 (2017-12-29), s. 3.

Högsta förvaltningsdomstolen har relativt nyligen tagit två beslut avseende förebyggande skydds jakt.⁷³ Inget av dessa synes dock särskilt behandla "stor sannolikhet" kriteriet. Istället underkändes begäran om skydds jakt av andra skäl, till vilka Klimatstrategiplanen återkommer nedan.

Sammantaget kommer det, när Ohredahke fått iordningställd den alternativa flyttleden, och det står klart att samebyn kommer med i vart fall en vinterjord till Nagasjö/Vängellanden nästföljande vinter, det inte enbart föreligga "stor sannolikhet" för skada. Skadan kommer vid denna tidpunkt att vara ett faktum oaktat att den ännu inte inträffat. "Stor sannolikhet" kriteriet är därmed rimligen uppfyllt.

Återstår att undersöka gör då om det föreligger stor sannolikhet för "allvarlig skada".

7.3.3 Relevant förståelse av "allvarlig skada" kriteriet

Fråga är som framgått om förebyggande skydds jakt. Utgångspunkten för om "allvarlig skada" kriteriet är uppfyllt är därmed vilken skadan som skulle uppkomma om minst en av samebyns vintergrupper skulle flytta med sin jord till Nagasjö/Vängellanden en vinter utan att förebyggande skydds jakt dessförinnan genomförts. Det skulle under sådana omständigheter som framgått innebära att vinterjorden skulle befinna sig där tillsammans med fyra lo- och två järvföryngringar (d v s tillsammans med ca 24 lodjur och 12 järvar). I tillägg skulle lika många föryngringar finnas inte längre ifrån renhjorden än att individer från dessa kan förväntas dras till vintergruppens renjord för att finna föda. Som redogjorts för kan varje föryngring i genomsnitt beräknas dräpa ungefär 90 av vintergruppens renar. Bara de sex föryngringarna i eller i direkt anslutning till Nagasjö/Vängellanden skulle sålunda kunna förutsättas orsaka Ohredahkes vintergrupp en skada uppgående till omkring 500-600 dödade renar. Till detta kommer merarbete i form av skingring av renhjorden o s v.

Att beskriven skada är "allvarlig" behöver inte diskuteras. Därmed skulle såväl "stor sannolikhet" som "allvarlig skada" kriterierna vara uppfyllda. Ohredahke skulle då ha rätt till förebyggande skydds jakt den dag den alternativa flyttleden är iordningställd och i vart fall en av samebyns vintergrupper står klar att flytta till Nagasjö/Vängellanden nästföljande vinter. Slutsatsen bekräftas av ovan nämnda beslut från Högsta förvaltningsdomstolen. Där accepterar domstolen att "mera omfattande angrepp av [i det fallet] järv ... kan utgöra [sådan] allvarlig skada" som motiverar förebyggande skydds jakt. Domstolen bekräftade i tillägg att förebyggande skydds jakt kan genomföras i syfte att reducera antalet predatorindivider i ett specifikt område.⁷⁴

Utestår att utreda gör då omfattningen av den förebyggande skydds jakt samebyn har rätt till. Annorlunda uttryckt återstår det att utreda till vilken nivå predatorintensiteten i Nagasjö/Vängellanden måste reduceras för att denna inte längre ska orsaka samebyn "allvarlig skada".

⁷³ Högsta förvaltningsdomstolen beslut mål nr 1002-17 (1 mars 2018) och 1080-17 (1 mars 2018).

⁷⁴ Högsta förvaltningsdomstolen beslut mål nr 1002-17 (1 mars 2018), s. 10, och 1080-17 (1 mars 2018), s. 10.

7.3.4 Allmänt om omfattningen av förebyggande skydds jakt; kopplingen mellan predatorförluster som överstiger toleransnivån och "allvarlig skada" kriteriet enligt JF 23 a och b §§

Så långt Ohredahke hittills hunnit utreda saknas rättspraxis eller andra källor som explicit tydliggör hur omfattande den förebyggande skydds jakt är som Ohredahke har rätt till enligt vad som konstaterats ovan, dvs till vilken nivå predatorintensiteten ska sänkas för att vara rättsenlig.

Domstolar och myndigheter kan dock härvid finna ledning i riksdagens beslut den 10 december 2013 avseende att ingen sameby ska behöva tåla årliga predatorförluster överstigande tio procent av samebyns faktiska renantal (toleransnivå).⁷⁵ Av bl a riksdagsbeslutet framgår att det, naturligt nog, finns en tydlig koppling mellan förståelsen av "allvarlig skada" enligt JF 23 a och b §§ och den skada en sameby behöver tåla innan toleransnivåtaget sätter stopp.

Av nämnda riksdagsbeslut framgår att ambitionen är att lägga toleransnivån dit att denna förhindrar att rovdjursangreppen "i någon del av Sverige [är] så högt att tamdjurshållning påtagligt försvåras eller omöjliggörs."⁷⁶ Med "tamdjurshållning" får i detta sammanhang förstås samisk renskötsel och med "i någon del av Sverige" sameby. Mot denna bakgrund bestämdes toleransnivån till tio procent av samebyns renhjord. Beträffande bakgrunden till varför just tioprocentnivån valdes förtydligas att denna beräknas utgöra ungefär en tredjedel av en samebys normala slaktuttag.⁷⁷ Börjar predatorförlusterna överstiga tio procent av renhjorden och/eller en tredjedel av det normala slaktuttaget får det normalt påtagliga negativa konsekvenser för samebyns renskötsel, noterades det. Därför behöver ingen sameby acceptera en predatorintensitet som ger upphov till större förluster än så.⁷⁸ Propositionen anger också att toleransnivån om tio procent på samebynivå ska vara styrande för bl a Naturvårdsverkets arbete i förhållande till skydds jakt.⁷⁹

Kammarrätten har således i linje med ovanstående i domstolens ovan nämnda beslut (med hänvisning till Naturvårdsverket) uttryckt att om predatorförluster kan kopplas till en enskild sameby och därvid överstiger samebyns toleransnivå, detta har en "tillräckligt stark" stark koppling till den "allvarliga skada" som krävs för att motivera förebyggande skydds jakt enligt JF 23 a och b §§.⁸⁰ (Högsta förvaltningsdomstolen kom inte in på kopplingen mellan toleransnivå och "allvarlig skada" kriteriet.)

Sammantaget har domstolar och myndigheter att acceptera att om det framgår att predatorer som är föremål för skydds jaktansökan bidrar till att orsaka skador som överstiger samebyns toleransnivå så är "allvarlig skada" kriteriet enligt JF 23 a och b §§ i utgångspunkten uppfyllt. Skydds jakt ska meddelas på så många predatorföryngringar/individer som krävs för att understiga denna nivå.

Återstår att undersöka gör då vad som blir utfallet när denna rättsregel tillämpas på Nagasjö/Vängellanden.

⁷⁵ Prop. 2012/13:191, En hållbar rovdjurspolitik, s. 1, 39 och 65-70. Renantalet baseras i detta sammanhang på fastställda renlängder som lämnats in till länsstyrelsen och utgörs av årliga renräkningar av vinterhjorden (efter slakt).

⁷⁶ Prop. 2012/13:191, s. 29.

⁷⁷ Prop. 2012/13:191, s. 67.

⁷⁸ Jfr prop. 2012/13:191, s. 65-67.

⁷⁹ Prop. 2012/13:191, s. 74.

⁸⁰ Kammarrätten i Sundsvall Mål nr 2839-17 (2017-12-29), s. 5 och kammarrätten i Sundsvall Mål nr 2838-17 (2017-12-29), s. 3. Kammarrätten fann, i linje med vad som diskuterats ovan, i de enskilda fallen att skadorna inte kunde kopplas till enskilda samebyar. Det påverkar dock inte relevansen av rättens principiella ställningstaganden.

7.3.5 Ohredahkes toleransnivå/tröskel för "allvarlig skada"

Som anförts uppgick Ohredahkes faktiska renantal vid den senaste inventeringen (2018) till 3 167. Således har samebyn enligt beskriven rättsregel rätt att inte behöva tåla årliga predatorförluster överstigande 316 renar. (Skulle man enligt riksdagsbeslutets riktmärke istället beräkna toleransnivån utifrån slaktuttag så är Ohredahkes toleransnivå ungefär halva den siffran. Samebyn har de senaste åren slaktat omkring 500 ren. En tredjedel av slaktuttaget innebär således en toleransnivå på 166 renar. Förklaringen till det relativt låga slaktuttaget är förstås precis den extrema predatorintensiteten i samebyn. Hade riksdagens toleransnivåbeslut redan varit verkställt hade Ohredahkes slaktuttag kunnat vara kanske det tredubbla.)

Som vidare framgått ovan dräper enligt Naturvårdsverkets och Sametingets uppgifter såväl lo- som järvföryngringar i genomsnitt ca 90 renar årligen.

Det följer att Ohredahke inte behöver tåla fler än $317/90 = \text{ca } 3,5$ stycken föryngringar, lo och järv sammantaget, inom eller i direkt anslutning till sina traditionella områden. Då har dock inte björn- eller örndödade renar räknats in. Som framgått har Ohredahke framför allt en omfattande björnintensitet i sina traditionella områden (inte minst i kalvningslanden). Mot denna bakgrund är det relevant att avrunda siffran på 3,5 föryngringar nedåt. Således behöver Ohredahke inte tåla fler än tre föryngringar inom sina traditionella områden, fördelat på lo och järv.

Annorlunda uttryckt är *Ohredahkes toleransnivå tre föryngringar, lo och järv sammantaget*. Toleransnivån blir verklig och implementerbar först när den uttrycks i antalet föryngringar och/eller predatorindivider på samebynivå istället för som en procentsats. Det innebär samtidigt att *den skada Ohredahke lider av predatorerna utgör "allvarlig skada" i JF 23 a och b §§:s mening intill dess tre föryngringar finns inom samebyns område*.

(I nämnda riksdagsbeslut förutskickas att länsstyrelserna tillsammans med Sametinget som en del av arbetet med toleransnivåer ska ta fram s k "förvaltningsverktyg" för förvaltning av predatorer inom samebyarnas områden.⁸¹ Ett eventuellt sådant arbete inverkar inte på slutsatsen ovan. Ohredahkes "förvaltningsverktyg" är per definition att förebyggande skydds jakt ska genomföras inom samebyns område intill dess predatorintensiteten där uppgår till högst tre föryngringar, järv och lo sammanräknat.)

7.3.6 Slutsats så långt: Relevansen av den beskrivna rättsregeln för vilken predatorintensitet Ohredahke har rätt att inte behöva tåla i Nagasjö/Vängellanden

Sammanfattning

De *huvudsakliga* slutsatser Ohredahkes rättsutredning dragit *så långt* som en del av Klimatstrategiplanen kan således sammanfattas som följer.

När samebyn har fått iordningställd den alternativa flyttleden och minst en av samebyns vintergrupper ska flytta till Nagasjö/Vängellanden nästkommande vinter är "stor sannolikhet" kriteriet i förhållande till JF 23 a och b §§ uppfyllt.

⁸¹ Prop. 2012/13:191, s. 67-70.

I Nagasjö/Vängellanden finns idag tillhoppa fyra lo- och två järvföryngringar. I tillägg är lika många föryngringar belägna på inte större avstånd än att predatorindivider från dessa kan förutsättas dras till vintergruppens renhjord för att finna föda. Att ett sådant antal predator föryngringar/individer kommer att orsaka samebyn "allvarlig skada" i JF 23 a och b §§:s mening är uppenbart. Därmed är även det kriteriet uppfyllt.

Ohredahkes, av riksdagen beslutade, toleransnivå uppgår till tre stycken föryngringar, fördelat på lo och järv. Det innebär att samtliga föryngringar utöver dessa tre orsakar Ohredahke "allvarlig skada" i JF 23 a och b §§:s mening.

Ohredahke når med god marginal upp till toleransnivån om tre föryngringar i områden långt undan Nagasjö/Vängellanden.

Det följer att Ohredahke har rätt till förebyggande skydds jakt enligt JF 23 a och b §§ på samtliga lo- och järvföryngringar i Nagasjö/Vängellanden samt i områden i anslutning till dessa land.

En implementering av Ohredahkes rätt till förebyggande skydds jakt är även nödvändig för att reducera samebyns sårbarhet inför klimatförändringarna

Slutsatsen ovan att Ohredahke har rätt att reducera predatorintensiteten i och omkring Nagasjö/Vängellanden till noll är dragen enbart utifrån jaktregelverket om toleransnivåer och skydds jakt. Det understryks dock att konklusionen även får stöd av den omständigheten att samebyn behöver tillgång till dessa land för att uppnå nödvändig adaptivitet och minska sin sårbarhet inför klimatförändringarna. Att samebyn *behöver* Nagasjö/Vängellanden för att kunna klara klimatförändringarna ger ytterligare stöd – *också rättsligt* – för att denna har rätt att få dessa land befriade från predatorer. Samebyn har annorlunda uttryckt rättsligt krav på att staten upphör med sin exploatering av dessa områden i form av predatorintensitet *också* för att staten annars förnekar samebyn nödvändig flexibilitet inför klimatförändringarna.

Ohredahke påminner i sammanhanget om professor Johan Rockströms slutsats att samebyarna måste få tillgång till land för att klara klimatomställningarna.⁸² Det hänvisas också till länsstyrelsen i Jämtlands motsvarande slutsatser att för att renskötseln ska kunna klara att vara adaptiva i förhållande till klimatförändringarna, markexploatörer måste värna om renskötselns marker, samt att planering av infrastruktur etc. måste beakta renskötselns nya situation som uppstått genom det förändrade klimatet.⁸³ Staten får härvid förutsättas ha åtminstone motsvarande ansvar som markexploatörer.

7.4 Planerade men ännu inte påbörjade åtgärder

7.4.1 Iordningsställande av flyttleden

Ohredahke planerar vidta åtgärder för att få iordningställd den flyttled som åter skulle sammanbinda samebyns vår-, sommar- och höstland i fjällområdena kring Mellanskogsfjäll och Bastunäsfjäll med

⁸² Se fotnot 7, ovan.

⁸³ Länsstyrelsen Jämtlands län: Klimatstrategi Jämtlands län 2018-2024, s. 38.

vinterlanden, och då främst Nagasjö- och Vängellanden, i enlighet med den utredning som redovisats i avsnitt 6.3, ovan.

7.4.2 Begäran om förebyggande skyddsjakt i Nagasjö/Vängellanden

När flyttleden är sålunda iordningsställd, och en eller flera av samebyns vintergrupper bestämt sig för att bruka Nagasjö/Vängellanden för vinterbete nästkommande vinter, kommer samebyn att ge in ansökan om förebyggande skyddsjakt i linje med vad som redogjorts för i detta avsnitt.

Samebyn har som anförts ytterligare en del arbete kvar att utföra innan denna fullständigt utrett förutsättningarna för förebyggande skyddsjakt. Som vidare framgått ger oavsett analysen så långt stöd för slutsatsen att rätt föreligger till beskriven förebyggande skyddsjakt i Nagasjö/Vängellanden – redan enligt idag föreliggande regelverk.

Skulle myndigheter och domstolar i enskilda skyddsjaksärenden visa att så inte är fallet utgör den uppgörelse om toleransnivå på samebynivå som kommer till uttryck i nämnda riksdagsbeslut en nullitet. Den saknar då rättslig relevans.

Det finns under sådana omständigheter fog för resta krav om att riksdagsbeslutet om toleransnivå författningsfästs.⁸⁴ Toleransnivån bör då, oavsett vilka författningar som ändras/antas, för att bli verkningsfull översättas till att uttrycka predatorföryngringar och/eller individer på samebynivå. Om inte riskerar toleransnivåverktyget förblir oimplementerat.

Varje rättstillämpning och/eller författningsfästande måste även rätta ut missförstånd beträffande vilken nivå som har företräde vid händelse av konflikt; en samebys toleransnivå eller gynnsam bevarandestatus för en predatorart. Myndigheter och domstolar synes idag utgå ifrån att gynnsam bevarandestatus har företräde. Föreställningen kommer bli tydligt till uttryck i Högsta förvaltningsrättens ovan nämnda beslut.⁸⁵ Den bygger uppenbarligen på ett missförstånd om rättens innehåll.

Anledningen till att gynnsam bevarandestatus ges företräde synes vara att sådan kommer till uttryck i Sveriges internationella åtaganden enligt EU:s Art- och Habitatdirektiv och Bernkonventionen. Följden blir, heter det, att skyddsjakt inte kan meddelas om den anses oförenligt med gynnsam bevarandestatusnivån.

Att Sverige har internationella åtaganden i förhållande till gynnsam bevarandestatus är riktigt. Men samebyarnas rätt till skyddsjakt och till toleransnivå kommer också till uttryck i Sveriges internationella åtaganden, mer bestämt i människorättigheterna. Människorättigheter har vid normkonflikt företräde framför internationella åtaganden som inte utgör människorättigheter, såsom exempelvis Art- och Habitatdirektivet och Bernkonventionen. Om något annat gällt hade Sverige enkelt kunnat undandra sig samtliga folkrättsförpliktelser gentemot renskötseln som en urfolkscultur genom att överenskomma med andra länder i strid med människorättigheterna. Om en samebys toleransnivå och gynnsam bevarandestatus för predatorart är oförenligt så har samebys toleransnivå företräde.

⁸⁴ Se bl a hemställan från Sametinget om författningsändringar avseende förvaltningsverktyg för förekomst av stora rovdjur baserat på en toleransnivå för rennäringen (Dnr 6.2.6-2018-147 (2018-01-15)).

⁸⁵ Högsta förvaltningsdomstolen beslut mål nr 1002-17 (1 mars 2018), s. 9-10, och 1080-17 (1 mars 2018), s. 9-10.

7.4.3 Genomförande av skyddsjakt

Som framgått krävs en omfattande förebyggande skyddsjakt i Nagasjö/Vängellanden för att reducera predatorintensiteten till den nivå Ohredahke har rätt till och som ger samebyn nödvändig adaptivitet inför klimatförändringarna. Att genomföra en förebyggande skyddsjakt av sådan omfattning är förenat med stora kostnader. Samebyn kan inte ta hela den räkningen själv. Till det är den heller inte skyldig.

Enligt den ordning som nu praktiseras heter det att den som ansöker om och beviljas skyddsjakt som utgångspunkt har att genomföra och bekosta sådan själv. Ohredahke har som en del av arbetet med denna Klimatstrategiplan tittat på denna ordning. Samebyn har därvid inte kunnat finna att den har rättsligt stöd.

Den absoluta huvudregeln är (naturligen) tvärtom att staten har att genomföra och bekosta sina egna beslut. Ska avsteg göras från denna huvudregel just vad gäller skyddsjakt krävs objektiva och sakliga skäl. I nämnda riksdagsbeslut motiveras undantaget med att det skulle strida ”mot en jaktlig tradition i landet” att någon annan än sökanden genomför och bekostar statens beslut om skyddsjakt på statens predatorer.⁸⁶ På vilket sätt en sådan ”jaktlig tradition” skulle ha uppstått förklaras inte. Ohredahke är inte bekant med någon sådan tradition, men samebyn utgör inte del av denna, oavsett vilken den är.

Att utan objektiva och sakliga skäl (en obskyr ”jaktlig tradition” utgör inte något sådant) göra undantag från huvudregeln att staten ombesörjer och bekostar genomförandet av sina egna beslut specifikt i förhållande till skyddsjakt utgör indirekt diskriminering av samiska renskötare. Indirekt diskriminering föreligger om en statlig praxis som visserligen är formellt icke-diskriminerande ändå slår oproportionerligt hårt mot en särskild grupp i samhället. Även sådan diskriminering är förbjuden enligt bl a den Europeiska Människorättskonventionen. En ordning där sökanden har att bekosta skyddsjakt själv utgör typexempel på indirekt diskriminering. En sådan ordning är formellt icke-diskriminerande i den meningen att den gäller för alla. Den slår dock oproportionerligt hårt mot just gruppen renskötande samer eftersom dessa på statens rovdjurspolitik tvingas till väldigt många fler skyddsjakter jämfört med svenska djurägare. Att ordningen ”sökanden bekostar skyddsjakten själv” i själva verket betyder att samebyarna tvingas bekosta skyddsjakt kände naturligtvis staten till när denna antog denna ordning. Det handlar inte om någon ”jaktlig tradition” utan om att spara pengar genom att överflytta kostnader från det svenska offentliga till några få samiska renägare.

Att Ohredahke skulle ta kostnaderna för skyddsjakt som krävs för att reducera predatorintensiteten i Nagasjö/Vängellanden till laglig nivå och som medger samebyn nödvändig adaptivitet inför klimatförändringarna saknar sålunda rättsligt stöd. Samebyn kommer att kräva att staten står dessa sina egna kostnader.

8. Ohredahkes vision

På sikt har Ohredahke sameby utvecklats i följande riktning.

Samebyn har ett par ytterligare renskötsel företag.

⁸⁶ Prop. 2012/13:91, s. 54.

De av samebyns medlemmar som inte bedriver renskötsel på heltid har möjlighet att delta i samebyns renskötselarbete i än större utsträckning än idag. Alla bidrar till samebyns verksamhet och gemenskap på de sätt de kan bäst.

Predatorintensiteten i samebyns traditionella områden har reducerats dramatiskt.

Som ett resultat av att predatorintensiteten sålunda reducerats har samebyn ett lägre renantal än idag, utan att det negativt inverkar på möjligheten för denna och dess renskötare att bedriva ekologiskt, ekonomiskt och kulturellt bärkraftig renskötsel. Slaktuttaget är mer än det dubbla jämfört med idag.

Samebyn kan flytta sina renhjordar längs marken från vår-, sommar och höstlanden i väster till vinterlanden i öster – och tillbaka igen.

Exploatörer som önskar tillträde till samebyns traditionella områden respekterar samebyns rätt att bestämma vem som tillråder dess marker och på vilka villkor.

Klimatförändringarna blir inte värre än att samebyn och dess medlemmar kan hantera dessa genom förutseende adaptiva strategier.

Även nästa generationer av samebyns medlemmar får axla ansvaret att förvalta de marker som alltid varit Ohredahke.